

demokratin
på väg
till
teknokratisk
diktatur
eller
korporativ
frihet

NY STARTPUNKT

NY STARTPUNKT

**demokratin
på väg
till
teknokratisk
diktatur
eller
korporativ
frihet**

ideologiskt centrum för korporatismen

Originalutgåva i -serien om korporatismen

Tryckt hos Accidenstryckeriet i Piteå AB 1975

ISBN 91 - 970057 - 0 - 3

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Förord.....	5
Vad är korporatism.....	7
Korporatismens ideologiska rötter.....	12
Det teknokratiska hotet	18
Den korporativa företagsreformen.....	23
Korporationerna	29
Staten i det korporativa samhället.....	35
Interkorporativa organisationer	42
Korporatism är ramhushållning.....	47
Korporatismen och den sociala strukturförändringen.....	54
Korporatism och klassutjämning.....	59
Korporatism och socialpolitik.....	64
Korporatism och kulturförnyelse.....	70
Miljöhot och framtidschanser.....	76
Skatter - löner - priser i det korporativa samhället	83
Minoriteternas samhälle.....	90
Korporatism och samnationalism.....	97
Korporatism och regionalism	103
Försvaret i det korporativa samhället.....	108
Sammanfattande aspekter	112
En gång var det frihetens gryning	120

FÖRORD

60-talet har inneburit en djupgående förändring av hela vår situation. Landsbygdens utglesning, storstadsregionernas snabba tillväxt och de tekniska innovationerna med automation, kärnkraft och datastyrning samt den genomgripande sociala strukturförändring, som blivit en följd av dessa faktorer, har inneburit radikalt nya förutsättningar.

Det är naturligt, att samhällsproblemen på ett annat sätt än tidigare kommit att stå i brännpunkten för det allmänna intresset. De gamla formerna förlorar alltmer sitt grepp om verkligheten. Behovet av nya blir allt påtagligare.

I detta läge har korporatismen blivit ett allt vanligare debattämne. Vad som egentligen menas med korporatism, är det däremot ytterst få, som vet. Begreppsförvirringen är stor, och man definierar ofta korporatismen med begrepp, som utgör dess raka motsats. Det är därför som Ideologiskt centrum för korporatismen låtit sammanställa och ge ut föreliggande skrift. Den är avsedd som en allmänt orienterande inledning till den diskussion, som vi hoppas få i gång.

Vi har konsekvent använt den enklare svenska ordformen korporatism, analogt med begreppsparen kooperativ i kooperatism eller konservativ — konservatism. Vi har medvetet undvikit den tyngre italienska formen korporativism.

Ideologiskt centrum
för korporatismen

VAD ÄR KORPORATISMEN?

All historia är en historia om klasstrider, säger Marx. Javisst. Men all historia är också en historia om människor. All historia är en historia om maktkamp, om känslor och lidelser i brottning med förnuft och måtta, om medveten strävan till samordning och rättvisa med ständiga förhinder i småskuren egoism och kortsynt vinningslystnad. Det går inte att fånga historien i en enda formel. Marxisterna har försökt det: produktionsfaktorerna. Nationalsocialisterna likaså: den biologiska faktorn. Ensidigheten i dessa äldre ideologier har kommit dem båda att lida skeppsbrott. Marxismens återuppståndelse på 60-talet var en verklighetsflykt, en historieromantisk dimslöja över ett tillstånd, som blivit ett helt annat än det man lovat sig eller önskat.

Inför detta faktum talar somliga om ideologiernas död. Skillnaden mellan konservativa, liberala och socialistiska politiker har blivit allt mindre. Man tar ståndpunkt till olika frågor utifrån ett praktiskt bedömande av vad läget kräver. En socialistisk oppositionsledare i Rom använder i polemik med en liberalkonservativ regering samma synpunkter som en folkpartiledare i Stockholm, och den liberalkonservative ministern svarar med samma argument, som i den svenska huvudstaden med framgång utnyttjas av en socialdemokratisk finansminister. I ett sådant läge har ideologierna förlorat greppet om politiken, menar många.

Det är helt riktigt, att partierna utvecklat sig till historiskt framvuxna institutioner, som sedan har anknytning till olika sociala miljöer och låter sin politik färgas och formas av de stämningar, man tror sig kunna konstatera. De grundläggande principerna får vika för de ekonomiska och socialpsykologiska realiteter, som inverkar på människors aktuella ståndpunktstagande. Perspektivet når inte längre än till nästa val.

Men detta betyder inte, att ideologierna är döda, ej heller att de är obehövli-

ga. Ty vad är egentligen en ideologi? En trosbekännelse? Ett dogmsystem? Det finns drag i äldre ideologier, som ger näring åt en sådan karaktäristik. Men dessa drag hör till ideologiernas barnsjukdomar. I verkligheten är en ideologi ett försök att skapa en helhetsbild av utvecklingen och i anslutning till detta synsätt formulera ett framtidsprogram. Därför kan en levande ideologi aldrig steln i dogmer. Nya erfarenheter, nya vetenskapliga forskningsrön förändrar ständigt perspektivet och nödvändiggör en permanent anpassning av ideologin till de nya utsiktspunkterna.

Ett typiskt exempel på en sådan dynamisk ideologi är korporatismen. Den utgår från uppfattningen av samhället som en arbetsfördelning inom ett folk, en organisation av olika verksamhetsområden, vilka vart och ett utgör delar av den helhet, som vi kallar nationen. Staten uppfattas som det över den samhällseliga arbetsfördelningens olika grenar stående organ, som utåt och inåt företräder den samlade nationen, som är den samordnande kraften mellan de olika verksamhetsområdena, och som i denna egenskap har att upprätthålla de rättsregler, de moraliska normer, förutan vilka människornas samliv i ett folk inte skulle kunna fungera.

Korporatismen ger inte något bestämt verksamhetsområde i samhället företräde framför de andra. Den betraktar de socialgrupper, som bär upp var och en sitt område, som likaberättigade, då de alla är nödvändiga för den fortsatta utvecklingen. Denna princip, som brukar uttryckas med ordet "det olikas likavärde", gör det naturligt för korporatismen att uppleva det historiska skeendet som ett växelspel mellan en rad olika krafter; ekonomiska och sociala, politiska och militära, geografiska och kulturella, psykologiska och biologiska. Utvecklingens riktning beror på det sätt, på vilket dessa krafter i varje ögonblick är inbördes kopplade. Det är människans uppgift att så styra detta samspel mellan olika drivkrafter, att utvecklingen kommer att förverkliga av människan uppställda mål.

Med denna uppfattning av historiens väsen kommer korporatismen att sätta människan i medelpunkten på ett helt annat sätt än marxism och nazism. I den marxistiska världsbilden blir människorna marionetter i de ekonomiska intressenas hänsynslösa kamp om makten att förtrycka. I nazismens världsbild blir hon en lika osjälvständig lekball i rasernas inbördeskamp om herraväldet. I båda fallen delas människorna upp i onda eller goda beroende på klass respektive rastillhörighet. Mot det korporativa synsättets bakgrund framstår hon som varelsen med de många möjligheterna, varelsen, som i kraft av intelligens, viljestyrka och verklighetssinne kan länka utvecklingen efter bestämda riktlinjer, vrida om dess roder och avvärja hotande katastrofer. Korporatismen räknar med en människa som aldrig helt är beroende av sin miljö, det må gälla ekonomiska intressen eller biologiskt arv. Självfallet är denna optimism så till-

msystem?
ristik. Men
n ideologi
g till detta
logi aldrig
förändrar
ideologin

. Den ut-
folk, en
delar av
sambäl-
nät före-
n de oli-
hålla de
ett folk

företrä-
och en
atta ut-
as lika-
skeen-
sociala,
ogiska.
ögon-
a sam-
y män-

sätta
sm. I
niska
sbild
ildet.
s res-
hon
gens,
tlin-
rök-
gälla
till-

vida begränsad, som ingen i förväg vet, om de i varje ögonblick handlande personligheterna verkligen kommer att använda sitt förnuft och utnyttja sina möjligheter. Räcker deras viljestyrka? Räcker deras moraliska hållning? Och sist men icke minst: räcker deras kunskaper? Den mänskliga faktorn utgör den ofrånkomliga reservationen i alla ideologier.

Eftersom politik är sysslandet med statens angelägenheter och staten är den samordnande faktorn i samhället, blir det politikernas uppgift att jämka samman olika intressen och verksamheter och därmed koppla krafterna på ett sådant sätt, att utvecklingen får önskad riktning. Till detta krävs insikter. Men ingen människa kan i vår komplicerade tid besitta alla de kunskaper, som skulle behövas för en total överblick. Detta betyder, att politikerna måste stå i ständig kontakt med företrädare för olika områden i samhället, det praktiska arbetslivets likaväl som forskningens och den skapande konstens. Därmed har också bakgrunden tecknats till den korporativa samhällskonstruktionen.

I samma ögonblick, som man accepterar verksamhetsområdena som de väsentliga beståndsdelarna av samhället, har man också accepterat dessa områden som den naturliga grunden för samhällets organisation. Och därmed har man också ställt sig kritisk mot grundvalen för den bestående grunden för samhället, klasserna. Vi räknar i dag med tre klasser: socialgrupp 1, 2 och 3. Eller med andra ord överklass, medelklass och arbetarklass. Till överklassen räknas en godsägare, en större industrichef, en professor, en överläkare, ett kommerseråd. Till medelklassen hör en folkskollärare, en verkmästare, en kamrer, en jordbrukare, en postexpeditör. Till arbetarklassen hör lantarbetare, industriarbetare, personal på bilmackar, sjukhusbiträden, lagerbiträden o.s.v. Ingen av dessa socialgrupper har en gemensam uppgift. Lantarbetaren och sjukhusbiträdet arbetar på helt skilda verksamhetsområden, likaså en verkmästare på ASEA och en folkskollärare i Simrishamn eller Volvochefen i Göteborg och professorn i teoretisk filosofi i Uppsala. Klasssamhället bygger på en värdering av arbetet utifrån principen, att vissa sysselsättningar är förmer än andra. Samhället består av ovanpå varandra staplade skikt. Den som nått upp i ett högre skikt, vill ogärna se sina barn sjunka ner i ett lägre. Detta lägger grunden till misstro mellan samhällsgrupperna. Det reser murar mellan människor. Det försvårar förverkligandet av principen: rätt man på rätt ställe. En person, som skulle klara ett visst arbete utmärkt, och som har alla förutsättningar att trivas med det, känner obehag inför nödvändigheten att åta sig det, därför att det anses socialt deklasserande. Ett samhälle, som utgår från dylika förutsättningar, kan varken ur effektivitetssynpunkt eller ur moralisk synpunkt anses tillfredsställande. Det skapar genom själva sin konstruktion förutsättningar för vantrivsel och mänsklig isolering.

Ändå bygger det bestående samhällets organisationer just på klassprincipen.

LO, TCO, SACO, SAF — här möter vi en organisatorisk spegelbild av klasskomplex. Det är inte ett organisationsväsen för samverkan mellan olika verksamhetsområden; det är ett organisationsväsen för social konflikt, för klasskamp.

För korporatismen blir det naturligt att bygga upp sammanslutningar för vart och ett av det moderna samhällets verksamhetsområden: för jordbruk och livsmedelsproduktion, för industri, för handel, för bank- och försäkringsväsen, för samfärdsl, för vårdyrken och för fria yrken inom kultur och samhällsliv. Självfallet finns olika intressen företrädda inom dessa områden. Korporationerna, d.v.s. de sammanslutningar, som företräder vart och ett av dessa, måste så konstrueras, att de olika intressena överallt i valda stämmor och styrelser blir representerade likaväl som att de alltid måste sitta sida vid sida i olika utredningsorgan. Det korporativa samhället i stort är byggt för samverkan mellan likställda verksamhetsområden, och därför måste konstruktionen av varje korporation syfta till samverkan och utjämning mellan olika intressen och yrkesgrupper inom korporationen.

Med denna sammanfattande karaktäristik av korporatismens innebörd torde det stå klart, att det sätt, på vilket begreppet korporatism (korporativism) använts i aktuell svensk debatt, har föga att skaffa med korporatism. Ibland utgår man från att korporatismen skulle känneteckna ett samhälle, där de stora företagens ledare, organisationernas högsta funktionärer, de ledande ämbetsmännen i förvaltningen och toppolitikerna över folkets huvud har den faktiska beslutanderätten i alla väsentliga frågor. I verkligheten är korporatismen raka motsatsen till ett sådant system. Vad man i detta fall beskriver som korporatism, är i själva verket ett teknokratiskt samhälle. Men nödvändigheten att välja en annan väg än den teknokratiska, om västerlandets frihets- och rättsvärden skall kunna bevaras, är ett av de tyngsta argumenten i arbetet för korporatismen. Den korporativa samhällsanalysen ställer korporatismen som teknokratins motpol, som alternativet till det samhälle, där ett fåtal specialutbildade toppfunktionärer har maktens alla trådar i sina händer.

Andra författare sätter likhetstecken mellan korporatismen och intresseorganisationerna. I den mån LO, TCO, LRF och SAF får ökat inflytande eller direkt kopplas in i den statliga beslutsprocessen, anses detta vara ett steg mot korporatism. Denna ståndpunkt är lika ohållbar. Intresseorganisationerna utgår från en samhällskonstruktion, som bygger på rivaliserande klassintressen. Korporatismen syftar till en utjämning av dessa motsättningar och utgår från samhällets verksamhetsområden. Det korporativa samhället står alltså i klart motsatsförhållande till en samhällstyp, där intresseorganisationerna har ett dominerande inflytande eller utgör ett betydelsefullt inslag.

Korporatismen påstås återinföra ett privilegiesamhälle, där vissa medborgare har dubbel rösträtt. Eftersom anslutningen till intresseorganisationerna är frivillig, men medlemskapet i korporationerna är obligatorisk, faller också den definitionen.

Sammalunda är fallet med uppfattningen om korporatismen som ett sista försvar för kapitalismen, en förklädd statssocialism i släkt med sovjetsamhället, en konservering av rådande samhällsförhållanden och därmed en broms på utvecklingen. Det orimliga i dessa varandra motsägande ståndpunkter kommer att framgå i det följande.

Orimlig är också uppfattningen om korporatismen som ett uttryck för en utpräglad högerpolitik. Korporatismens idehistoriska rötter pekar i en helt annan riktning. Korporatismen är en tredje ståndpunkt bortom kapitalismens höger och kommunismens vänster. Den är en medveten utbrytning ur det ofructbara, föråldrade och i grunden verklighetsfrämmande höger-vänster-tänkande, som kommit hela samhällsdebatten att stelna i en meningslös strid om begrepp, som inte längre har täckning i realiteternas värld. Det är på tiden, att vi låter sikten klarna, att vi ger begreppen ett konkret innehåll eller med andra ord ersätter det småfiffiga bollandet med uttryck och slagord utan innehåll med en saklig samhällsanalys och ett meningsfullt tankeutbyte.

De flesta av de idéer, som spelar en roll i nutidens västerländska demokratier, har sitt ursprung i 17- och 1800-talens idéhistoria. Man kan här tala om tre huvudströmningar: liberalismen, konservatismen och socialismen. Liberalismens idévärld växte fram under senare delen av 1700-talet. De blev vägledande för franska revolutionen. Parollen om frihet, jämlikhet och broderskap är ursprungligen en liberal paroll. Men främst var dock liberalismen den frammarscherande borgarklassens ideologi. Den ekonomiska liberalismen är kapitalismens stora teori.

Både konservatism och socialism har vuxit fram som motvikter mot de liberala idéerna. Socialismen blev den nya arbetarklassens politiska samhällssyn, medan konservatismen till en början växte fram som ett försvar för det hotade och av adeln behärskade ståndssamhället. 1800-talet blev en kamp mellan adeln och den kapitalistiska borgerligheten om platsen som härskande klass i samhället. I sitt trängda läge sökte adeln ibland stöd hos andra samhällsgrupper, icke minst bönderna. Därigenom blev konservatismen ofta rent antikapitalistisk. Man kan tala om en reformkonservatism, som i schweizaren Sismondi hade sin främsta representant. Sismondi står socialismen så nära, att Kurt Samuelsson i den idéhistoriska inledningen till sin bok "Är ideologierna döda?" ställer honom samman med de franska utopisterna i stil med Saint Simon, Fourier, Cabet o.s.v.

Socialismen fick sin inflytelserikaste teoretiker i Karl Marx, som emellertid i långa stycken utgick från de teorier om exempelvis "den järnhårda lönelagen", som uppställt av den liberale ekonomen David Ricardo. Mötet mellan liberalismen och den sociala verkligheten framtvingade en revision av den ursprungliga liberalismen. John Stuart Mill modererade den ensidiga liberala individualismen genom krav på sociala åtgärder till skydd för den enskilda människan mot kapitalismens negativa konsekvenser. Det blev socialliberalismen, i

Sverige främst förfäktad av Bertil Ohlin. Samtidigt utvecklade en annan liberal tänkare, Herbert Spencer, en av darwinismen inspirerad liberalism, som behöll den gamla individualismen men konstaterade, att de bästa och de starkaste skulle växa fram ur kampen för tillvaron, och att den hänsynslösa konkurrensen därför skulle bli den främsta garantin för framåtskridande. Denna åskådning vann snabbt mark hos Förenta Staternas ekonomiska ledarskikt. Den erövrade steg för steg mark i det konservativa lägret, där den delvis ersatte den forna reformkonservatismen.

I den socialistiska sektorn kom den revolutionära marxismen att bli alltmer dominerande. Så småningom dämpades emellertid de revolutionära synpunkterna till förmån för en reformistisk socialdemokrati. Dessutom växte det fram andra riktningar, exempelvis den franska syndikalismen, som fick ett stort inflytande i de latinska länderna, den engelska gillesocialismen och andra mera moderata strömningar; marxismen fick aldrig något större inflytande i engelsk arbetarrörelse.

Motsättningen mellan de olika ideologierna upplevdes på många håll som ett uttryck för rivaliteten mellan de olika samhällsklasserna. Klasskampen dem emellan framstod emellertid främst efter det första världskriget som en framstegsfientlig faktor. Det växte fram nya ideologier, som dels blev en motvikt mot den i rysk kommunism återuppståndna revolutionära marxismen och dels ett uttryck för en strävan till klassutjämning och samarbete inom folken. De mest kända av dessa ideologier var den italienska fascismen och den tyska nationalsocialismen. Till samma tidsströmning kan man emellertid också räkna den engelska mondhismen, vars strävan till samverkan på arbetsmarknaden spelat en viss roll för det svenska Saltsjöbadsavtalet. Hit hör också idéerna bakom Franklin Roosevelts New Deal i Förenta Staterna.

Det är mot denna bakgrund man måste se korporatismens utveckling till en självständig ideologi, ett eget samhällssystem vid sidan av den liberala kapitalismen och den socialistiska planhushållningen. Korporatismen kommer att framstå som en helt självständig faktor i den idéhistoriska utvecklingen först under 1900-talets senare hälft, men dess ideologiska rötter sträcker sig tillbaka till början av 1800-talet. Man kan tala om tre skeden i korporatismens utveckling: det första sträcker sig fram till första världskriget, det andra omfattar mellankrigsperioden, och det tredje börjar efter det andra världskriget. Saint Simon, den främste bland Frankrikes utopiska socialister, är på sitt sätt den förste korporatisten. Han uppfattade folket som en gemenskap, där staten var medelpunkten eller hjärnan, och där samhället bestod av olika arbetsområden. Saint Simon drömde om en stat, behärskad av folkets bästa, intelligentaste och moraliskt mest högtstående människor, en elitänke, som i hög grad lånat drag av Platons statsideal. Samhället skulle organiseras som ett stort

företag. De olika verksamhetsområdena skulle vart och ett sortera under en avdelningschef. Saint Simon förordade aldrig ett upphävande av den enskilda äganderätten till produktionsmedlen, men hans lärjungar fullföljde hans teorier och proklamerade ett direkt förstatligande av hela näringslivet. Den främste av dessa saintsimonister var den berömda sociologen Durkheim.

Om de franska socialisterna sålunda tänkte sig en stark statsmakt som drivkraft i utvecklingen, anslöt sig syndikalisterna med George Sorel i spetsen till Marx och Engels teori om statens bortdöende. Sorel uppfattade staten som ett redskap åt den härskande klassen. Arbetarna skulle därför steg för steg överta produktionsmedlen. De skulle bygga upp producentkooperativ, av vilka det framtida samhället skulle bestå. Den gamla staten skulle så småningom helt försvinna och ersättas av en församling, vald av de olika producentkooperativen, ett slags korporativt parlament om man så vill.

Delvis besläktad med den franska syndikalismen var den engelska gilllessocialismen. Dess förste betydande teoretiker var engelsmannen A. H. Orage. Gilllessocialismen tänker sig ett formellt förstatligande av produktionsmedlen. Men staten skulle endast företräda konsumenternas intressen. Produktionen skulle självständigt skötas av de s.k. gillena, som motsvarar syndikalisternas producentkooperativ och verksamhetsområdena hos saintsimonisterna.

När man i 1800-talets idéhistoria letar efter korporatismens rötter, är det sålunda uppenbart, att man främst hittar dem bland socialistiska och med dem närbesläktade tänkare. Men det finns också en korporativ ränning i den tidigare konservatismen, främst då i dess reformkonservativa utformning. I motsats till den liberala individualismen uppfattade reformkonservatismen folket som en genom tiderna levande organism, där staten var hjärnan och de olika verksamhetsområdena motsvarade kroppens skilda organ. Denna idé påminner rätt mycket om Saint Simons samhällsuppfattning. De mera reaktionära strömningarna i konservatismen liknade de gamla stånden vid organen i den nationella organismen. Men redan från början fanns det konservativa teoretiker, som ansåg ståndssamhället föråldrat och därför accepterade det moderna industrisamhällets olika verksamhetsområden som de i organismteorin åsyftade samhällsorganen. Utifrån detta betraktelsesätt ligger en ren korporatism nära till hands. De flesta konservativa författare under tiden fram till första världskriget såg emellertid i de nya intresseorganisationerna ett uttryck för den moderna tidens naturliga samhällsorganisation. De nöjde sig därför med kravet på intresseorganisationernas inkoppling i statsapparaten, en inställning, som principiellt skiljer sig från korporatismen. Österrikaren Othmar Spann med sin grund och botten antikorporativa lära om ständerstaten är en typisk företrädare för denna strömning. I Sverige har den en berömd representant i Rudolf Kjellén. Det konservativa inflytandet på korporatismen är svagare än

det socialistiska. I verkligheten torde då den s.k. socialkatholicismen spelat en större roll. Den går tillbaka till den påvliga bullan "de rerum novarum", som på den kristna människokärlekens grund söker bygga upp ett socialt reformprogram. Typiskt för denna linje är kravet på olika samhällsparters ansvar för varandra: arbetsgivarnas för sina arbetare och arbetarnas för sina arbetsgivare. Strävan till en utjämnande samordning framträder klart i den katolska förkunnelsen. Ett lönesystem, byggt på arbetsvärdering, "den sociala lönen" motiveras med den gamla sentensen, att arbetaren är sin lön värd. Underbetalning av arbetskraft fördöms i formuleringar, som ibland kommer den marxistiska utsugningsteorin nära — sådana formuleringar återfinns också hos konservativa tänkare som Sismondi.

Det är emellertid efter första världskriget, som korporatismen öppet proklamerades som samhällssystem. Därmed är vi framme vid dess andra skede, som präglas av fascismen. I likhet med Saint Simon utgick fascisterna från nödvändigheten av en stark statsmakt. Staten uppfattades som den samordnande faktorn i nationens liv. På denna punkt knöt fascismen an till den reformkonservativa organismteorin. Men i motsats till saintsimonister och gillesocialister ville fascismen inte socialisera näringslivet. Staten skulle stå över de olika intressena i samhället, något, som en socialisering skulle försvåra. I stället krävde fascismens främste korporative teoretiker, Ugo Spiritu, att äganderätten skulle överföras från kapitalintressenterna till korporationerna. Det är en samhällskonstruktion, som påminner om de franska syndikalisternas. Den fascistiska korporatismen skilde sig emellertid såtillvida från syndikalismen som att den gjorde anslutningen till en korporation frivillig. Fascismen utgick från en elitteori, som påminner om Saint Simons, men som även har en viss motsvarighet i Marx tal om "proletariatets elit", som skall leda arbetarklassen, genomföra revolutionen och sedan i arbetarklassens namn överta makten. De till korporationerna frivilligt anslutna inom varje verksamhetsområde ansågs företräda områdets elit. De utanför korporationerna stående, de oorganiserade, var helt beroende av de beslut eller avtal, som korporationerna fattat och undertecknat. I varje korporation utsåg emellertid det statsbärande partiet en representant, som skulle företräda konsumenternas intressen. Denna anordning går direkt tillbaka på tankegångar i engelsk gillesocialism.

Det andra världskrigets utgång uppfattades som ett dräpslag mot korporatismen. Dess sammankoppling med fascismen kunde göra troligt, att korporatismen var en utpräglad diktaturideologi. Den väldiga expansion, som statsmakten genomgick efter krigsslutet, en expansion, som skedde i fullt demokratisk ordning, den allt större statsförvaltningen med dess otaliga griparmar, den obönhörliga koncentrationen av nyhetsförmedling och opinionsbildning och till sist det överhängande teknokrathot, som fått sin symbol i George Orwells bok "1984", har klargjort, att faran för friheten, som demokratin fruk-

tar, kan komma inifrån, från demokratin själv. Det är mot denna bakgrund, som korporatismen har framträtt som det stora alternativet, den nya framtidsvisionen i det slutande 1900-talet.

Karaktäristiskt för korporatismen i detta dess tredje skede är den nya inställningen till äganderätten. Medan socialiseringsidén behärskar det första skedet och Ugo Spiritus idé om korporationerna som ägare det andra, kännetecknas det tredje av idén om det självägande företaget. Anslutningen till korporationerna görs obligatorisk; den moderna korporatismen skiljer sig här helt från den fascistiska. Korporationernas organ är direktvalda av medlemmarna. De är utrustade med en vidsträckt självstyrelse och verkar därigenom i decentraliserande riktning utan att därför äventyra existensen av en samordnande statsmakt.

En tänkare, som i detta sammanhang spelat en viss roll är den franska författaren Alexis de Tocqueville. I dennes 1830 utgivna bok om demokratin i Amerika framhåller han, att demokratin rensar bort de nödvändiga mellanmakterna mellan staten och människan, så att den enskilde till sist står vanmäktig gentemot en allenarådande statlig byråkrati. Både stånd, provinser och kommuner hade förut utgjort sådana mellanmakter. Nu var stånden borta. De moderna kommunikationsmedlen och urbaniseringens fortskridande hade gjort provins och kommun oförmögna att fungera som självständiga faktorer gentemot staten. Uppbyggandet av självstyrande korporationer framstod mot denna bakgrund som ett återinförande utifrån moderna förutsättningar av de mellanmakter, som Alexis de Tocqueville efterlyst.

I den svenska utvecklingen har korporatismen spelat en mindre roll än den gjort på andra håll i Europa. Det kan delvis bero på att de gamla samhällsinstitutionerna i vårt land haft betydligt större motståndskraft mot omkastningar och samhällskonflikter än i andra länder. Vi möter emellertid ett direkt eko av reformkonservatismens korporativa idéer hos den svenske riddarhuspolitikern August von Hartmansdorff, som ville omvandla stånden till korporationer. Detta ansågs emellertid så radikalt, att Hartmansdorff förlorade sin ledande ställning i riksdagen. Vid 1864 års riksdag satte han sig emot den nya näringsfrihetsförordningen med den motiveringen, att denna skulle främja uppkomsten av en exklusiv rikemansklass på folkets bekostnad. Hartmansdorff blev en ropande röst i öknen. Rudolf Kjellén, som redan nämnts, gick aldrig så långt som till korporatismen. Han krävde att jordbrukare, tjänstemän och intellektuella skulle skaffa sig egna organisationer på samma sätt som arbetarna och arbetsgivarna gjort. På denna punkt har han som bekant blivit bönhörd. Kjelléns framträdande ledde fram till ett i vissa konservativa kretsar omhuldat krav på "en korporativ första kammare". Denna skulle sammanställas av företrädare för intresseorganisationerna. Det är emellertid klart av

vad som förut sagts, att ordet korporativ här knappast har täckning i verkligheten. Den tyska Weimarförfattningens § 165 innehåller bestämmelser om ett rikshushållningsråd, som skulle vara sammansatt just av representanter för intressesammanslutningarna, men ingen har veterligen fördenskull kallat Weimarförfattningen korporativ.

Den korporativa tanken har i Sverige förts fram på allvar först av Nysvenska Rörelsen. Även om denna numerärt och inflytelsemässigt kunnat kallas en betydelselös smågrupp, har den på det ideologiska planet genomfört en insats, som inte kan raderas bort. Den korporativa tanken var, när den framfördes på 30-talet, en reaktion mot vad man då brukade kalla den kapitalistiska produktionsanarkin, ett försök att lösa det konjunkturdrabbade samhällets problem utan att slå över till den sovjetkommunistiska planekonomin. Efter kriget kom amerikanska författare i stil med James Burnham och John Kenneth Galbraith att påverka idéutvecklingen. Det är på svensk mark, som idén om det självägande företaget vuxit fram. Det är i Sverige, som teorin om korporationerna som självstyrande enheter i samhället utformats. Det är inte tvekan om att den korporativa åskådning, som nu förs fram inte bara i vårt land utan lite varstans i världen, direkt påverkats av svenska socialdemokrater som Rickard Lindström och Ernst Wigforss. Men samtidigt finns det också drag av svensk reformkonservatism i bilden. Det var via män som K. G. Westman och C. A. Reutersköld, som korporativa tankegångar kom att spela en viss roll i det svenska bondeförbundet. Det finns ett påtagligt inflytande i Sverige från engelsk gillessocialism; inte bara Wigforss och andra socialdemokrater utan också en sådan man som Nathan Söderblom, företrädde samhällsidéer med gillessocialistiskt ursprung. Man kan fråga sig, om inte hela den svenska debatten om företagsdemokrati har gillessocialistiska rötter. Den är utan tvekan ett förspel till en utveckling med öppet korporativa drag.

Korporatismens roll i det moderna samhället måste ses mot bakgrunden av de utvecklingstendenser, som för närvarande gör sig gällande. Ångmaskinens genombrott under senare hälften av 1700-talet har kommit att framstå som symbolen för den omvälvning av hela samhället och därmed av förutsättningarna för vår enskilda livsföring, som industrialismen inneburit. Ångmaskinen innebar, att den mänskliga muskelkraften kompletterades eller ersattes genom att en ny energifaktor ställdes till människans förfogande. Produktionsresultatet per arbetartimme mångfaldigades. Möjligheter öppnade sig till ett förut oänt välbstånd för ett växande antal människor.

Den industriella utvecklingen kom i gång med hjälp av det kapital, som främst hade samlats i europeiska och amerikanska köpstäder. Det behövdes reda pengar för att skaffa maskiner, bygga fabriker, järnvägar och ångbåtar och för att finansiera anskaffningen av de råvaror, som den industriella produktionen krävde. Det blev kapitalägarna, d v s de som förfogade över reda pengar, som byggde upp industriföretagen och därmed kom att framstå som deras ägare. Den gamla adeln, som förut varit samhällets överskikt, hade för det mesta sitt kapital bundet i jord. Det blev de förmögna borgarna, som i adelns ställe tog ledningen i samhällsutvecklingen. Aktiebolaget blev den nya formen för ett företag, en form, som direkt anpassats till kapitalägarnas intresse.

Under industrialismens första tid var tekniken relativt enkel och företagen relativt små. Det var ingen konst för aktieägarna att kontrollera företagen. Aktieägarna fattade sina beslut vid bolagsstämman, som därför blev det maktägande organet i det nya industriföretaget.

Mot denna bakgrund tecknade Karl Marx sin bild av kapitalismen och hävdade tesen om en oöverbrygglig motsättning mellan arbete och kapital, en tes som spelar en dominerande roll ännu i denna dag. Utvecklingen har emel-

lertid helt kommit att omgestalta hela samhällsstrukturen.

Företagen växte i storlek, och deras uppgifter blev alltmer omfattande. Möjligheten för de enskilda aktieägarna att kontrollera verksamheten blev allt mindre. Bolagsstämmans faktiska betydelse minskades steg för steg. I stället tvingades aktieägarna att överlåta den verkliga makten åt företagscheferna, som förutsattes handla å aktieägarnas vägnar. Det är de stora industribaronernas tid. Namn som Vanderbildt, Rockefeller, Morgan, Krupp för att nu bara nämna några, är symboler för denna utåt glansfulla och dramatiska epok i industrialismens historia.

Men utvecklingen gick vidare. Teknologin blev alltmera avancerad, de tekniska processerna alltmer invecklade. De stora företagen blev allt större. Många av dem växte samman till jätteföretag. För att deras produktion skulle kunna upprätthållas, krävdes allt större marknader. Det var väldiga kapital, som sattes i rörelse, när någon av de verkliga industrijättarna beslöt sig för en ny produktion. De stora riskerna, som kunde få ödesdigra konsekvenser för hela samhället, nödvändiggjorde mycket omsorgsfulla förberedelser. Härtill fordrades alltfler specialutbildade funktionärer, som på olika områden kunde lösa de uppkommande problemen. På så sätt växte det fram vad man brukar kalla en innovationskedja, som började med den grundforskning, ur vilken idéer och uppslag växte fram, och fortsatte över laboratoriernas experiment med de nya idéerna, den slutliga produktutformningen mot bakgrunden av markandens förmodade behov och reaktioner, säkerställandet av kapital, råvaror och arbetskraft, produktionens uppbyggnad och genomförande samt till sist själva marknadsföringen, reklamen och försäljningen. Det blev en rad rätt olikartade specialister, som måste knytas till ett sådant arbete: rena forskare, laboratorietjänstemän, psykologiskt, sociologiskt eller företagsekonomiskt utbildade funktionärer för produktutveckling, kapitalanskaffning och marknadsföring och rena tekniker för den egentliga produktionen. Produktionens stora omfång nödvändiggjorde ständiga kontakter med samhällsorganen. Också juristerna ryckte in som en viktig faktor i produktionsprocessen.

Genom denna utveckling, som ännu inte är avslutad, gled makten omärkligt företagschefen ur händerna och hamnade i stället hos de universitets- eller högskoleutbildade specialisterna. Dessa bildar tillsammans en grupp, som kallas industrins teknostruktur.

Konkurrensen om arbetstillfällen under förra hälften av 1800-talet, framkallad av den stora folkökningen och den därav framkallade flykten från landsbygden, medförde en växande press nedåt på arbetslönerna. För att hävda sina intressen slöt sig arbetarna därför samman i fackföreningar, vilka kollektivt skulle försvara de anställdas rätt till en rättvis andel i produktionens av-

kastning. Så småningom rycktes även andra intressegrupper in i samma utveckling. Jordbrukare, tjänstemän, köpmän, olika slag av fria yrken o s v fick sina egna intresseorganisationer. Den av Marx proklamerade klasskampen blev inte bara en kamp mellan arbete och kapital. Den kom också att bli en inbördeskamp mellan olika intresseorganisationer, vilka alla försvarade sina egna klienters särintressen. Det moderna organisationsväsendet har vuxit ut till en social motsvarighet till konkurrensen mellan företagen i det kapitalistiska samhället. De har utvecklat en sorts konkurrens mellan de olika socialgrupperna.

Men även inom dessa organisationer har en inre utveckling ägt rum, som förvandlat dem från att ursprungligen ha varit folkrörelser med påtagligt inflytande nedifrån till att bli institutioner med konkret och påtaglig makt i det moderna samhället. Nödvändigheten av samspel med främst industriföretagen har gjort det önskvärt för intresseorganisationerna att anställa specialutbildade funktionärer, vilka just genom sin utbildning står på samma nivå som teknostrukturerens företrädare inom industrin. Det är därför som jurister, civilekonomer, nationalekonomer och sociologer gjort sitt intåg på fackföreningarnas expeditioner.

De tekniska framstegen har inneburit, att samhället blivit alltmer komplicerat. Arbetsfördelningen mellan olika grupper var förr i världen jämförelsevis lättöverskådlig. Nu är den för den enskilda människan så tilltrasslad, att en överblick förefaller otänkbar. Forna tiders statliga apparat räcker självfallet inte till för att hålla ihop de många grupperna i nutidssamhället. De allt tätare kontakterna mellan staten och samhället har medfört en väldig utbyggnad av statsförvaltningen. Här är det också samma typ av människor, som kommer fram, de specialutbildade akademikerna. Det är personer, som har en med teknostrukturerens och organisationernas funktionärer likartad utbildning. Den växande roll, som staten kommit att spela, har i hög grad ökat särskilt de högre statstjänstemännens faktiska inflytande.

Det finns mot denna bakgrund all anledning förmoda, att den industriella teknostrukturen, organisationernas funktionärer och statsförvaltningens toppskikt kommer att smälta samman till en jämförelsevis enhetlig social gruppering, en ny överklass, i vars händer maktens trådar kommer att vara samlade. Denna nya sociala toppgruppering kommer i fortsättningen att kallas teknokratin.

Som en naturlig motvikt mot ett teknokratiskt övervälde brukar man ibland betrakta demokratin. Den politiska makten är formellt samlad hos riksdagen. Denna väljs direkt av folket i allmänna och fria val. Regeringen fungerar närmast som ett riksdagens verkställande utskott. Detta uttryck har för övrigt redan använts av Olof Palme. Riksdagen har praktiskt taget all makt, när det

gäller att utfärda bestämmelser, som reglerar både statsförvaltningen och de olika samhällsfunktionerna. Den har en oinskränkt kontrollrätt och kan när som helst ställa medlemmar eller grupper inom teknokratin till ansvar för deras handlingar. Folket kan i fria val förändra majoritetsförhållandena i riksdagen, om missnöje uppstått med dess sätt att utöva dessa befogenheter.

I praktiken är emellertid valfriheten i den moderna demokratin begränsad. Partierna, som ursprungligen hade samma folkrörelsekaraktär som intresseorganisationerna, har liksom de förvandlats till fasta institutioner i samhället. Deras ställning har befästs genom att de har monopol på att finansieras ur statskassan. De är sammanvävda med intresseorganisationerna. De har i stort sett utan konkurrens tillgång till massmedia. Nya strömningar har mycket små möjligheter om ens några att hävda sig. Deras möjlighet till finansiering av verksamheten är så liten, att man i stort sett kan bortse från den. Därtill hindras eventuella nykomlingar att bryta fram vid ett val genom den s k fyraprocentsspärren, som innebär, att ett parti måste ha uppnått fyra procent av samtliga röster för att över huvud taget bli representerat. Bristen på medel och ojämlikheten i massmedia gör detta nästan omöjligt. KDS har trots en lång och seg kamp under mer än ett årtionde aldrig lyckats komma över 1,8 procent av väljarna.

De privilegierade partierna, som alla delvis finansieras ur samma kassa, har egna apparater med heltidsanställda funktionärer, som kan dirigera arbetet. Folkets val innebär på dessa villkor, att de får välja mellan de godkända apparaterna och rösta på av dem uppställda kandidater. I och med att valet ägt rum, har de valda alla befogenheter. Enskilda människor eller grupper har inga formella möjligheter att ställa dem till ansvar. Det är typiskt, att man från ledande partihåll starkt opponerat sig mot framträdandet av byalag och miljögrupper utanför de privilegierade partiernas hank och stör. Att de ändå gjort sig gällande med sådan styrka är ett vittnesbörd om den faktiska klyfta, som uppstått mellan partierna och väljarna. De ledande politikerna har av utvecklingens eget tryck förvandlats till en grupp, som har med teknokratin sammanfallande intressen. Politikerna är i verkligheten bara en del av teknokratin, därtill en ganska viktig del.

Den koncentration, som ägt rum inom industrin och i organisationsväsendet, har också sin motsvarighet på det kommunala planet. Den stora kommunsammanslagningen har gjort det betydligt svårare för de enskilda människorna att göra sig gällande. De folkvalda organens verkningsförmåga har begränsats. Anställda tjänstemän håller även här på att få övertaget. Därtill kommer, att kommunerna i sitt handlande i växande grad rättar sig efter råd och anvisningar från Kommunförbundet, en organisation, som ursprungligen kom till för att spela arbetsgivarpartens roll vid löneförhandlingar med de kommunal-

anställda, men som så småningom fått alltmera vidgade uppgifter och faktiska om än inte formella befogenheter.

Samhällets teknokratisering har sålunda inte på något sätt bromsats av demokratin. Tvärtom har demokratin, sådan den i dag utformats, visat prov på en inneboende automatik, som utan att de agerande ens märker det driver teknokratiseringsprocessen vidare.

Det teknokratiska samhället innebär inte bara maktkoncentration till en ny överklass, som därigenom får möjlighet att tillskansa sig allsköns förmåner på de mångas bekostnad. Det innebär också ett hot mot den personliga friheten, mot rättssäkerheten och likheten inför lagen och sist men inte minst mot det folkliga medinflytandet. Det är som ett alternativ till detta samhälle korporatismen förts fram i den aktuella debatten både här hemma och ute i Europa.

För korporatismen framstår näringslivet som en del av folkets genom tiderna fortlöpande livsprocess. Det svenska landet tillhör det svenska folket. Jorden, skogen, sjöarna, älvarna och bergen tillhör Sverige, Sverige som nation. De går i arv från generation till generation. Landets tillgångar utnyttjas i tjänst åt folket. Gårdar, fabriker, affärsföretag och institutioner av olika slag är uttryck för en gemensam livsprocess. De är alla beroende av varandra. De utgör alla tillsammans en helhet, som lever, verkar och förändras genom tiderna. Varje enskild människa är en bärare av var och en sin uppgift i denna gemensamma arbetsprocess. För att kunna fullgöra dessa uppgifter måste människorna ha de befogenheter och de skyldigheter, som är nödvändiga för att de skall kunna fullgöra sina insatser. Den personliga äganderätten till gårdar och industrier, till affärsföretag och kommunikationsmedel är ur denna synpunkt sett en form av förvalterskap. Det har sagts om det gamla bondesamhället, att det icke var bonden som ägde gården utan gården, som ägde bonden. Han hade ärvt den från sina fäder. Det var hans plikt att om möjligt förkovrad lämna den i arv åt sina efterkommande. Gården var hans livsuppgift. Egendomen var en funktion av ägaren. Den var hans insats, hans väsentliga livsinnehåll. Det är denna urgamla västerländska samhällsetik, som korporatismen i moderna former vill förnya.

Kapitalismen kom att bryta sönder det naturliga förhållandet mellan människan och egendomen. Bonden inte bara ägde sin gård; han brukade den själv tillsammans med sina familjemedlemmar och eventuella drängar och pigor. På samma sätt förhöll det sig med hantverkaren. Med sina gesäller, som i mån av duglighet själva hade möjlighet att bli mästare, utgjorde han en naturlig arbetsgemenskap. Med aktiebolaget förändrades denna situation radikalt. Aktieägarna ställde sina pengar till ett företags förfogande och blev därmed dess ägare. De kunde utse en företagschef, som inte ägde en enda aktie. Det var denne ofta anställde företagare, som spelade bondens eller hantverksmästa-

rens roll i det nya industrisamhället, medan ägarfunktionen företrädd av aktieägarna spelade en helt ny roll. Det uppstod därigenom en spänning mellan kapital och arbete, varvid kapitalet fick ett försprång genom att det helt övertagit äganderätten. Bonden och hantverkaren hade representerat både kapitalintressena och arbetsinsatsen i en och samma roll.

Nu fanns det länge och finns väl fortfarande en rad mellanformer, där traditionerna från det forna samhället delvis levat kvar. I de egentliga småföretagen liksom i de medelstora familjeföretagen finns ännu den gamla syntesen mellan ägarintresse och arbetsinsats kvar. Men allt eftersom företagen blivit större och tekniken mer invecklad, har den utpräglad kapitalistiska formen kommit att dominera. Detta har i sin tur lett fram till den teknokratiskering av samhället, som antytts i föregående kapitel. I det kommunistiska samhället har hela näringslivet fusionerats. Det utgör ett enda stort bolag, styrt av staten och dess förvaltningsapparat. Statens toppfunktionärer behärskar produktionen i kraft av sitt herravälde över produktionskapitalet. Produktionens förstatligande är en logisk följd av kapitalkoncentrationen i industrisamhället. Steg för steg växer statens inflytande exempelvis i den svenska blandekonomin. Statsföretagens omfång är visserligen i Sverige ganska litet i jämförelse med de flesta mera betydande länderna i Europa. Men det allmännas inflytande i företagen, deras beroende av myndigheter och organisationer bara växer. Den fria företagarens förvandling till en funktionär i ett de facto socialiserat näringsliv kommer inte — om trenden av i dag får fortsätta — att bli följden av en brutal omvälvning. Den kommer att bli den logiska följden av en utvecklingsprocess, som redan är i full gång, och som företagarna, låt vara knorrande och kvirrande, bara fogar sig i.

Svensk arbetarrörelse spelar i dag en ledande roll i denna utveckling. Företagarnas förvandling till ledande funktionärer framstår ännu i mångas medvetande som en seger för arbetarna. I själva verket är det tvärtom. När SSU föreslår en bolagsreform, genom vilken styrelsen får en tredjedel vald av de anställda, en tredjedel av kapitalintressenterna och en tredjedel utsedd av staten, då ligger korten på bordet; arbetarparten har definitivt degraderats till en tolererad men i verkligheten maktlös bisittarfunktion. Om det för fria företagare kan kännas olustigt att fogas in som låt vara betydande kuggar i ett förvaltningsmaskineri, så kan denna utveckling för de anställda betyda något av en social katastrof.

Den liberala kapitalismen uppfattar det enskilda företaget som ett självständigt helt, en sluten enhet, formad och utvecklad av sina grundares initiativ. Man trycker ensidigt på den personliga insatsens roll, samtidigt som man underskattar betydelsen av de förutsättningar, som möjliggjorde företagets tillkomst, och det samspel av krafter, i vilket varje företag är en integrerande

del. Kapitalismen underskattar den nationella aspektens betydelse. I det kommunistiska samhället är näringslivet en uppifrån dirigerad enhet. Den kommunistiska ekonomin skulle ur denna synpunkt stå ett nationalistiskt betraktelsesätt närmare än det kapitalistiska. Men det socialiserade näringslivet är ingen produkt av en organisk utveckling. Sambandet mellan de olika verksamheterna i näringslivet och de många mänskliga insatserna har klippts av. Det socialiserade näringslivet är en struktur, utformad över huvudet på människorna av maktfullkomliga teknokrater. Människorna fogas sedan in som styrda robotar i det mekaniska systemet. Kommunismen stadfäster definitivt klyftan mellan massan och toppen, mellan människorna och pamparna, mellan det arbetande folket och den härskande teknokratin.

Korporatismen bryter med hela denna utveckling genom den reform, som kanske är dess mest grundläggande, den korporativa företagsreformen. Den upphäver kapitalets äganderätt till produktionsmedlen. Den innebär tillkomsten av det självägande företaget. Kapitalintressenterna — det må vara privata aktieägare, kooperatörer eller stat och kommun — äger självfallet de pengar, som ställts till företagets förfogande. Men de äger därmed inte företagen som sådana. Företaget blir sin egen ägare. Företagsledning, anställda och kapitalintressenter utgör tillsammans en arbetsgemenskap med en gemensam uppgift i produktionslivet. Företagets existens bygger på ett ändamålsenligt samspel mellan dessa krafter. Men ett sådant samspel förutsätter ett inbördes förhållande dem emellan, som av alla parter kan upplevas som riktigt och rättvist. Om en part känner sig utnyttjad, en annan känner sig hotad och en tredje känner sig kringskuren i sin rörelsefrihet, då uppstår det en permanent misstro inom företaget, en misstro, som knappast kan gagna någon, allra minst produktiviteten inom företaget. Det måste därför anses väsentligt, att företaget inte i själva sin uppbyggnad, sin struktur, ger anledning till en sådan misstro. Äganderättens överflyttning från kapitalintressenterna till företaget som sådant undanröjer misstron mellan arbete och kapital, likställer dessa båda produktionsfaktorer och skapar en helt ny bakgrund till det personliga initiativet.

Låt oss för enkelhetens skull göra två modeller, en av ett kapitalistiskt och en av ett korporativt företag. Vi tänker oss alltså, att fem personer bildar ett bolag. De skjuter till ett hundra tusen kronor var. De utser en sjätte person till verkställande direktör. Denne visar sig vara en dugande man. Han anställer duktigt folk och åstadkommer ett mycket gott samarbete i företaget. Det hela utvecklar sig fördelaktigt. Om ett par år är firman värd två miljoner. Det betyder, att aktieägarna tjänat tre hundra tusen kronor var. Företagsledningen har sina kontraktssenliga förmåner och övriga anställda sina i avtal fastställda löner, formellt oberoende av företagets lysande utveckling.

Om vi sedan går över till det korporativa företaget, så kan utgångspunkten

vara densamma. Fem personer satsar vardera ett hundra tusen kronor. En sjätte person blir VD. Om några år är firman värd två miljoner. Men aktieägarna äger fortfarande bara den halva millionen, som de satt in i företaget. Den värdestegring som ägt rum ökar företagets förmögenhet, inte aktieägarnas. Och medan aktieägarna i den första modellen får tillsätta hela styrelsen, får de i modell nr 2 bara utse hälften. Andra hälften utses av de anställda. Och företagschefen blir sedan självskriven ordförande i styrelsen. Hans efterträdare utses av styrelsen med kvalificerad majoritet, detta för att ingen företagschef skall kunna utses, om de anställdas representanter samfällt säger nej. En företagsledare, som inte har sina medarbetares förtroende, kan knappast vara en tillgång.

Jämställdheten mellan arbete och kapital i det korporativa företaget medför, att kapitalintressenterna har samma rätt till ränta på de pengar, de ställt till förfogande, som de anställda till sin avtalsenliga lön. Skulle emellertid företagets vinst möjliggöra en utdelning på kapitalet utöver en normal ränta, måste de anställda liksom företagsledningen erhålla samma procentuella tillägg på sina löner som aktieägarna på sitt kapital. Vinsten måste konsekvent delas mellan de tre i företaget ingående produktionsfaktorerna: arbete, kapital och initiativ. Detta är den logiska konsekvensen av produktionsfaktorernas jämlikhet.

Den bild av det korporativa företaget, som här tecknats, hänför sig till den normala företagstypen i det moderna samhället. Man måste emellertid räkna med företag, där denna ordning inte utan vidare kan tillämpas. Det gäller exempelvis småföretagen, som bara har en handfull anställda, och där en styrelse med företrädare för arbete och kapital inte har någon funktion att fylla. I ett företag med exempelvis fem anställda, där företagschefen samtidigt äger hela det i företaget investerade kapitalet, skulle chefen som kapitalägare utse en styrelsemedlem, sannolikt en av de anställda, medan dessa skulle utse den andra. Chefen och de båda styrelsemedlemmarna skulle sedan ha sammanträde för sig, medan de tre övriga fick sitta utanför och gissa, vad styrelsen bakom stängd dörr hade för sig. I ett sådant företag är det naturligt, att chefen ensam får utgöra styrelsen. För att emellertid också i sådana företag tillvarata de anställdas intressen och rätt till medinflytande kan man bygga upp särskilda grupper av småföretag, exempelvis regionalt eller branschvis för att i dessa grupper skapa organ, där anställda och kapitalintressenter jämte företagsledare blir företrädare, och där uppdykande spörsmål eller konflikter kan tas upp och avgöras respektive biläggas. En annan avvikande företagstyp är de extremt kapitalintensiva företagen modell kraftverk, där ett mycket stort kapital investerats, men där antalet anställda är mycket begränsat. Till detta företag kan också sådana statliga företag räknas, som på grund av sin ställning erhållit en direkt monopolkaraktär, exempelvis järnvägen, telegrafan och post-

verket. Med ett samlande namn skulle denna typ kunna kallas allmänföretagen. Här kan det vara ändamålsenligt och rimligt, att de anställda får en proportionellt mindre del av styrelsens platser, och att även andra parter får representationsrätt i styrelsen, exempelvis landsting och kommuner, naturvårds- och hembygdsorganisationer, tekniska eller vetenskapliga institutioner m fl. Det är omöjligt att här ställa upp en allmän regel. Det rör sig om ett jämförelsevis begränsat antal företag, som emellertid samtliga har en stor betydelse för näringslivet och samhället i stort. Det torde därför bli en uppgift för regering och riksdag att från fall till fall bestämma sammansättningen av dessa företags styrelser.

Den korporativa företagsreformen medför en utjämning av skillnaden mellan privata, kooperativa, statliga och kommunala företag. Kapitalintressenterna är likställda i de korporativa företagen, antingen de är privata aktieägare eller kooperatörer, antingen det är stat och kommun eller enskilda människor, som står för insatserna. LKAB och ASSI likaväl som ASEA, Volvo eller Kullager blir självägande företag, där de anställda utser halva styrelsen, och där ingen företagschef kan tillsättas utan de anställdas medverkan. Man kan fråga sig, om strejken uppe vid malmfälten någonsin kommit till stånd, ifall LKAB haft en korporativ struktur. På samma sätt kommer de anställda att få en helt annan ställning även i de kooperativa företagen. Denna utjämning olika företags typer emellan kan komma att bidra till rättvisare konkurrensförhållanden och mindre konfliktorsaker inom näringslivet. Med den korporativa företagstypen kan ett statligt engagemang i näringslivet aldrig bli liktydigt med socialisering. De anställdas medinflytande utgör direkt skydd mot förstatligandet, ett faktum, som socialiseringsivrande extremvänstrar knappast föreställt sig.

Det bör kanske understrykas, att de anställdas likaberättigande med kapitalintressenterna, när det gäller ett företags styrelse, inte löser alla problem. Särskilt i de större företagen finns det i dag på alla nivåer kommunikationsproblem, som inte har med sociala motsättningar att göra, utan som helt enkelt beror på den mänskliga förmågens begränsning. Vi hinner helt enkelt inte med alla de kontakter som vore önskvärda. Vi upprättar system för information och dialog, system, som på papperet ser fulländade ut. Men så kommer den mänskliga faktorn in i bilden. Någon glömde tillfälligtvis bort en uppgift, som han vid en viss tidpunkt skulle lämna. Glömskan upplevs av somliga som nonchalans. Man känner sig sedd över axeln. Och så är misstron där. Sådana olycksfall kan inga system i världen råda bot på. Det kommer alltid att förekomma glapp och missgrepp, så länge människan fortfar att förbli den oberäkneliga faktor som hon är. Den korporativa äganderätsreformen bidrar emellertid till undanröjandet av en väsentlig orsak till misstro: de anställdas känsla av att vara redskap för intressen, som de ibland känner sig stå i harnesk mot.

Den korporativa företagsreformen är ett fullföljande av de strävanden, som i dag gör sig gällande i vad man allmänt kallar företagsdemokrati. Jörgen Westerståhl har framhållit, att ordet demokrati här är missvisande. Det är inte fråga om demokrati i ordets klassiska eller ideologiska mening; det är början till korporatismen, menar han. Det är ett riktigt påpekande. Vi återkommer till denna frågeställning på tal om staten i det korporativa samhället. Det kan emellertid vara av vikt att understryka de tendenser i korporativ riktning, som redan i dag gör sig gällande. Den kapitalistiska formen för ägande undergrävs steg för steg. Tiden håller på att mogna för en ordning, som bättre står i överensstämmelse med den faktiska verkligheten. Korporatismen fullföljer de tendenser i nuet, som söker motverka samhällets teknokratisering, som söker ge människorna ett personligt inflytande över sin arbetsinsats och sin omgivning, och som åter vill ge den personliga företagsamheten, det personliga initiativet en chans att verka i samspel med andra krafter i samhället.

KORPORATIONERNA

Det är korporationerna, som givit korporatismen dess namn. Ordet korporation används i flera olika betydelser. I framförallt amerikansk terminologi är det liktydigt med större företag. Inom det tyska språkområdet är det benämningen på studentsammanslutningar, närmast motsvarande våra egna studentnationer. Här hemma betecknar det ibland vissa kårer eller yrkesgrupper; man talar om att i högtidliga sammanhang olika kårer och korporationer varit representerade. I denna betydelse förekommer ordet i uttrycket korporationsidrott: övningar och tävlingar, som anordnas av institutioner eller företag. I korporativt sammanhang har ordet emellertid en klart avgränsad och speciell betydelse. Korporation är namnet på en sammanslutning av alla dem, som är sysselsatta inom ett visst verksamhetsområde. Korporationerna är själva grundvalen för det korporativa samhället.

Det nuvarande organisationsväsendet har uppkommit som ett uttryck för det framväxande industrisamhällets sociala struktur. Det gamla samhället med sin adel, sitt prästerskap, sitt borgerskap och sin allmoge ersattes av det nya med överklass, medelklass och arbetarklass. Eller som det heter i den officiella svenska statistiken socialgrupperna 1, 2 och 3. Vägen gick från ståndssamhälle till klassamhälle. Endast den forna allmogen förblev en självständig socialgrupp, som bibehöll sin särställning i samhället även efter industrialismens genombrott. Men böndernas antal har så småningom minskats, och i dag omfattar jordbrukets folk bara fem procent av totalbefolkningen.

Det nuvarande organisationsväsendet ger en jämförelsevis god bild av klasssamhället. LO, TCO och SACO representerar löntagarna i tre socialgrupper, i varje fall ungefärligt. LO — SAF har ursprungligen symboliserat proletariat och bourgeoisie i den marxistiska teorin, men framträdandet av en mäktig tjänstemannaorganisation har komplicerat bilden. Vid sidan av de nämnda organisationerna står LRF, jordbrukets föreningsrörelse, som markerar bön-

dernas särställning i det moderna klassamhället.

Det karaktäristiska för alla dessa organisationer är, att de tillvaratar sina medlemmars materiella intressen i konkurrens med varandra. Ur denna synpunkt är organisationernas verksamhet en i vissa av alla accepterade former reglerad klasskamp. Samtidigt finns det emellertid överenskommelser mellan organisationerna, som avser att dämpa den sociala rivalitetens skadeverkningar. Mest känt i detta sammanhang är Saltsjöbadsavtalet mellan LO och SAF, som spelat en betydande roll för det relativa lugnet på den svenska arbetsmarknaden.

Förekomsten av sådana avtal liksom de ständiga förbindelserna och samtalen mellan de olika parterna är ett vittnesbörd om att själva grundprincipen för organisationsväsendet, klassmotsättningarna, icke restlöst kan accepteras utan för vissa numerärt små extremgrupper. Nödvändigheten av samverkan och sammanjämkningar erkänns av alla. Det är inför detta faktum, som alltfler frågar sig, varför vi över huvud taget skall hålla fast vid den gamla klasskampsmynen som grundval för vår sociala organisationsform.

För många människor framstår också det gamla klasstänkandet som föråldrat. Målet för den nuvarande utbildningspolitiken är det samhälle där alla oavsett kommande sysselsättning har fått en sådan skolning, att de har gemensamma referensramar, i varje fall på det elementära planet, och att alla människor därför skall kunna umgås och resonera utan att onödiga missförstånd och friktioner uppstår. Huruvida den nuvarande skolan är ägnad att förverkliga detta mål är en annan sak, som inte här skall tas upp till behandling. Fel i skolans konstruktion kan emellertid rättas till. Själva målsättningen torde de flesta vara eniga om. Skulle vi nu till sist lyckas på denna punkt, blir klasstänkandet än mer orimligt. Men organisationsväsendets struktur kommer att bidra till de gamla fördomarnas kvardröjande. Överklass, medelklass, arbetarklass, socialgrupperna 1, 2 och 3, SACO, TCO, LO. Kontrasten mellan detta organisationssystem och den förändrade sociala verkligheten blir allt påtagligare. Och därmed kravet på en ny social organisationsform, byggd icke på rivaliserande klasser utan på samverkande verksamhetsområden. Det betyder med andra ord ett krav på samhällets omvandling i korporativ riktning.

Det uppstår självfallet svårigheter, när man skall dela upp det moderna samhället i klart avgränsade verksamhetsområden. Olika verksamheter flyter in i varandra. Den snabba tekniska utvecklingen förändrar ständigt den sociala strukturen och försvårar en exakt gränsdragning. Vid en uppdelning på olika verksamhetsområden måste man därför räkna med att man alltid kommer att möta gränsproblem, som måste lösas från fall till fall utifrån praktiska avvägningar. Sådana gränsfall förekommer emellertid i alla samhällstyper och är

inte något speciellt för korporatismen.

Vid en grov indelning av samhället kommer man fram till sju huvudområden: jordbruk, industri, handel, kredit- och försäkringsväsen, kommunikationer, vårdsyrket och fria yrket. Denna indelning är i viss mån ett uttryck för vad man i den korporativa debatten brukar kalla yrkesprincipen. Gentemot den står den s k produktionscykelprincipen. Den innebär, att man följer en varus gång från råvaran till konsumenten och sammanför alla de element, som är sysselsatta i denna process, till en gemensam korporation. Helt kan ingen av dessa principer genomföras. Man måste röra sig med en kombination mellan dem båda, där olika praktiska eller psykologiska hänsyn får bestämma avvägningen. Sålunda kan man med fördel sammanföra hela livsmedelsproduktionen i en gemensam huvudkorporation, som då förutom det egentliga jordbruket skulle omfatta trädgårdsskötsel, fiske och livsmedelsindustri. Jordbruket är redan i dag starkt engagerat i exempelvis margarin- och kvarnindustrierna. Ett gränsområde är skogsbruket, där kombination mellan jord- och skogsbruk komplicerar situationen. Här torde dock det mesta tala för att skogsbruket kopplas samman med industrin: skogen tjänar i dag främst som råvarukälla åt industrin.

En korporation består sålunda av samtliga inom ett visst verksamhetsområde sysselsatta personer. Någon enhetlig modell för korporationernas uppbyggnad bör däremot inte eftersträvas. Den organisatoriska strukturen bör så smidigt som möjligt anpassas till förhållandena på olika områden. Sålunda kan man tänka sig huvudkorporationer, motsvarande exempelvis de sju förut uppräknade verksamhetsområdena. Huvudkorporationerna består sedan av speciella korporationer för olika typer av verksamhet inom ramen för huvudområdet. Man kan tänka sig sådana sektioner för det egentliga jordbruket, för trädgårdsodlarna, för fisket och för livsmedelsindustrin inom ramen för en och samma huvudkorporation. Inom industrins område utgör de olika branscherna av typen verkstadsindustri, textil och konfektion, kemisk industri, varvsindustri etc naturliga korporationer. Bergsbruket infogar sig naturligt inom ramen för en industrins huvudkorporation. Inom handeln uppstår gränsproblem genom att en viss del av handeln, t ex inom jordbruket men även i vissa industrisektorer, redan är direkt sammankopplad med produktionsföretagen. Ett sätt att lösa dessa gränsproblem skall senare redovisas. Inom kredit- och försäkringsväsendet finns det liknande problem, exempelvis jordbrukskassorna och olika slag av fackliga institutioner. Kommunikationerna är en relativt väl avgränsad sektor. Man kan emellertid tänka sig, att sådana områden som turistväsen och hotell- och restaurangbranschen sammanförs i huvudkorporation med trafikmedlen; det finns åtskilliga beröringspunkter mellan dessa områden.

Problem kan också uppstå vid gränsdragningen mellan vårdsyrket och fria yr-

ken. Till den förstnämnda kategorin hör sjukvård, äldreomsorg, socialvård, kriminalvård och liknande verksamheter. Det betyder, att stora delar av den statliga och kommunala sektorn kommer att inrymmas i en sådan huvudkorporation. Till de fria yrkena — uttrycket är på sätt och vis oegentligt men har blivit brukligt i korporativ debatt — hör alla slag av kulturarbetare. Hit hör alltså skolor och universitet och vissa delar av statlig och kommunal förvaltning. Man kan diskutera, om juristerna skall föras till de fria yrkena eller till vårdområdet. Och man kan också diskutera, om inte både vårdsektorn och de fria yrkena skulle kunna sammanföras i en enda huvudkorporation i stället för två.

Det finns naturligtvis möjlighet att relativt snabbt utarbeta ett konkret förslag till korporationernas uppbyggnad. Då korporatismen i dag i Sverige utgör ett framtidsmål, förefaller det emellertid föga fruktbart med ett sådant förslag. För det första kan ingen förutse de aktuella förhållandena vid den tidpunkt, då korporatismen blir praktisk politik i Sverige, även om det redan i dag finns många tendenser, som pekar i korporativ riktning. För det andra är det principiellt felaktigt att på ett förberedande stadium binda sig för alltför fixerade lösningar. Det är mera ändamålsenligt att ange själva grundprinciperna, att söka fastställa konsekvenserna av dessa grundprinciper och att peka på de problem, som uppstår vid det konkreta förverkligandet av principerna. En sådan uppläggning stimulerar diskussionen och möjliggör nya fruktbringande uppslag.

Medlemskapet i korporationerna är obligatoriskt. Man är skriven i en korporation på samma sätt, som man är skriven i en kommun. Byter man sysselsättning och får ett arbete utanför den korporation man tidigare tillhört, flyttar man över från den gamla korporationen till den nya, precis som man flyttar mellan två kommuner.

Nu är det emellertid möjligt, att man har ett arbete, som delvis ligger utanför den egna korporationens verksamhetsområde. En jordbrukare, som samtidigt har skogsbruk, är ett typiskt exempel. Problemet kan lösas genom att införa A- och B-medlemskap. I detta fall är jordbrukaren A-medlem i jordbrukskorporationen men B-medlem i den till industrin knutna korporation, som reglerar skogsbruket. B-medlemmarnas rättigheter begränsas till de befogenheter som är nödvändiga för att de skall kunna fullgöra sitt arbete.

B-medlemskap kan få en särskild betydelse för sådana kvinnor, som vid giftermål föredrar att stanna hemma hos barnen under några år. Sådana kvinnor har automatiskt A-medlemskap i en korporation för hemarbete, men behåller samtidigt kontakten med sitt forna yrke och kan därigenom lättare återvända när hemsituationen gör detta önskvärt.

De olika intressen som för närvarande företräds av arbetsmarknadens organisationer, måste självfallet få göra sig gällande också inom ramen för korporationerna. Man rör sig i dag med väsentligen tre kategorier: arbetare, tjänstemän och företagare. Det torde vara mest praktiskt att vid övergången till korporatismen bibehålla dessa grupper, så att det inom varje korporation finns en sektor för var och en av dessa tre grupper. Men detta är inte något slutmål. Gränslinjen mellan arbetare och tjänstemän är ur många synpunkter suddig. Upprätthållandet av en speciell skillnad mellan dessa båda löntagargrupper är i själva verket ett kvardröjande eko från ett föråldrat klasstänkande. Den korporativa företagsreformen förändrar också radikalt företagarnas ställning. Det finns inte längre samma motsättning mellan företagare och anställda som i dag. Målet måste därför bli att så småningom förvandla de nuvarande ur klass-samhället framvuxna grupperingarna till likställda fackgrupper, av vilka varje grupp har en specialfunktion inom sitt verksamhetsområde.

Arbetare, tjänstemän och företagare och senare de olika fackgrupperna måste garanteras representation i de av korporationens medlemmar valda stämmorna likaväl som i korporationernas styrelser och övriga organ. Korporationerna blir på samma sätt som kommuner och landsting offentligrättsliga organ. Deras verksamhet liksom deras befogenheter måste fixeras i en lagstiftning, parallell med exempelvis kommunallagarna. Stämmor och styrelser kommer att här motsvara fullmäktigeförsamlingar och kommunstyrelser. Korporationerna kommer därmed att bli helt nya och till den moderna samhällsstrukturen knutna organ för folklig självstyrelse.

Man brukar invända mot korporatismen, att den i motsats till nuvarande organisationsväsen utgör en tvångsorganisering av människorna. Man kritiserar kravet på obligatorisk anslutning och vill ersätta denna med en frivillig. Här besannas emellertid det gamla ordspråket, att skenet bedrar. Den obligatoriska anslutningen innebär i själva verket ett skydd för den enskilda människan gentemot godtycke och förtryck från de korporativa organens sida. Om korporationerna skulle bli på frivillighetens väg tillkomna sammanslutningar, kommer de också ha rätt att utesluta medlemmar. Den obligatoriska anslutningen tillförsäkrar alla medlemmar samma frihet i förhållande till korporativa organ som i dag till kommunala myndigheter.

Det har uppstått en principiell konflikt kring kravet på företagsdemokrati i den statliga och kommunala förvaltningen. Man talar om en ny form för "graderad rösträtt". Organisationernas medlemmar får ett dubbelinflytande: dels är de vanliga väljare i de politiska valen, dels har de ett extra inflytande via sina organisationer i motsats till alla dem, som inte tillhör någon organisation. Detta kallar man ett korporativt inslag i samhällsbilden, som strider mot demokratin. I verkligheten är det korporatismen, som bringar hela problemet

ur världen just genom att alla medborgare i ett korporativt samhälle tillhör en korporation, och ett dubbelinflytande, om man nu kan tala om något sådant, tillkommer alla.

En annan vanlig invändning mot korporatismen är att systemet är så krångligt. Självfallet kommer det moderna samhällets i sig komplicerade struktur att medföra ett däremot svarande organisationsväsen. I jämförelse med det nuvarande organisationsväsendet är korporatismen närmast en förenkling. Vi har i dag inte bara att göra med LO, TCO, SACO och SAF plus alla deras många underorganisationer. Vid sidan av dem har vi Industriförbundet, Köpmannaförbundet, Grossistförbundet, Lantbrukarnas Riksförbund, Sveriges Hantverks- och Småindustriorganisation, Företagarförbundet, de många sammanlutningarna för intellektuella yrken och vårdyrken i stil med Läkarförbundet, Advokatsamfundet, Lärarförbundet och många många andra. Vi har i själva verket en hel snärskog av organisationer. Huruvida dessa organisationer vill leva kvar efter en korporativ samhällsreform eller inte, är deras ensak. Här bör frivillighetens princip rigoröst tillämpas. Varje del av det nuvarande organisationsväsendet måste själv få avgöra, om den vill uppgå som en byggsten i det korporativa samhällsbygget eller leva kvar som en privaträttslig förening vid sidan av korporationerna. Mycket talar för att de flesta organisationer av i dag kommer att föredra det förstnämnda alternativet. Något tvång kommer emellertid inte att föreligga. Korporatismen representerar friheten i minst lika hög grad som den nuvarande demokratin.

STATEN I DET KORPORATIVA SAMHÄLLET

Korporationerna är det organisatoriska uttrycket för det moderna samhällets sociala struktur, för den arbetsfördelning, som materiella och kulturella behov gör nödvändig med hänsyn till de tekniska möjligheter, som står till vårt förfogande. Korporationerna är samtidigt en ny form för det folkliga medinflytandet i samhällslivet. Det är uppenbart att staten måste påverkas av den förändring, som övergången från klassamhälle till korporatism innebär.

Man har ibland talat om den korporativa staten. Uttrycket kan missförstås. Staten är det över samhällets arbetsfördelning stående organ, som har att reglera det inbördes förhållandet mellan dess olika grenar och företräda folket som helhet. I detta hänseende blir det ett påtagligt intresse även ur korporativ synpunkt att göra staten såvitt möjligt oberoende av de olika korporationerna med den skiftande intresseinriktning på olika håll, som man kan förutse. Om staten görs beroende av korporationerna, om man inför något som skulle kunna kallas en korporativ parlamentarism, förvandlas staten lätt till en lekboll i händerna på rivaliserande intressen. Vi får en korporationskamp i stället för en klasskamp. Och därmed har vi satt den allra innersta principen i korporatismen ur kraft, samarbetet och solidariteten.

Statsmaktens främsta bärare i modern tid är och förblir regeringen. I den nya svenska grundlagen har dess främste man, statsministern, fått en särskilt stark ställning. Detta innebär en kodifiering av den ställning, som statsministerämbetet erhållit under det senaste halvsekle, främst tack vare formatet på dess innehavare, män sådana som Per Albin Hansson och Tage Erlander.

Regeringen skall emellertid framgå ur riksdagen och företräda dess majoritet. Det parlamentariska systemet innebär, att folket politiskt uppdelas i två läger, vilka enligt spelreglerna kan beskylla varandra för allsköns inkompetens och lågsinne, samtidigt som alla är medvetna om det totalt orimliga i dessa be-

skyllningar. Någon socialstrukturell motsvarighet till den politiska tudelningen finns inte. Det moderna samhället är betydligt mera komplicerat. En riksdag, uppdelad i regeringsläger och opposition, går tillbaka till förhållanden under engelskt 1700-tal, då parlamentarismen uppstod, förhållanden, som knappast har någon motsvarighet i 1970-talets Sverige.

Att det parlamentariska systemet ändå kunnat fungera så pass hyggligt som det gjort, beror dels på att man inte tar dess teoretiska principer alltför allvarligt — valrörelsens upprörda debatter upplevs ofta som teater för folket — och dels på att man funnit former för samverkan över partigränserna, som neutraliserar en del av de konfliktorsaker, som systemet annars skulle ge upphov till.

Parlamentarismen är emellertid inte den enda formen för ett demokratiskt statsskick. Det finns två varianter: den schweiziska och den amerikanska. I Schweiz avgörs en rad frågor genom direkt folkomröstning. Andra kan på vissa villkor hänskjutas till folkomröstning. I ett land, som utgör ett förbund av självstyrande bygder, ofta isolerade från varandra av skyhöga bergskedjor, är ett sådant system begripligt och naturligt. Folkomröstningssystemet har också genomförts i flera amerikanska delstater. Men för unionen som helhet liksom för de flesta andra större stater skulle det inte kunna fungera. Nödvändigheten för statsledningen av snabba beslut gör folkomröstningen omöjlig. Schweiz passiva neutralitet, erkänd av alla, har bidragit till att onödiggöra en snabbt beslutande stark centralmakt. Det schweiziska systemet har aldrig helt kopierats på andra håll i världen.

Den amerikanska varianten bygger på en maktfördelning mellan två organ, vilka båda utgår ur folket i val: presidenten och kongressen. Förenta Staterna har därmed fått en stark centralmakt utan att kongressen därför satts ur spel, och utan att medborgarfriheten äventyrats. Det amerikanska systemet har delvis stått modell till den gaullistiska författningen i femte republikens Frankrike. Den folkvalde presidenten blir automatiskt en stark president. Vi har på nära håll ett exempel på den saken i Finland. Där har den folkvalde presidenten kunnat framträda med en personlig auktoritet som ingen annan nordisk statschef. De olägenheter som partisplittningen i den finska riksdagen medfört, har delvis balanserats genom presidentens möjlighet att ta initiativ och ingripa i det dagspolitiska spelet. Det råder väl en allmän mening om att Finland aldrig skulle ha klarat sig i sitt utsatta läge så väl som landet gjort, om Kekkonen inte haft de befogenheter som Finlands grundlag tillerkänner honom. Det finska statsskicket är parlamentariskt, men parlamentarismen genombryts gång på gång av en presidentmakt med närmast amerikansk styrka.

Det finns en uppenbar skillnad mellan demokratin, sådan den fungerar i praktiken, och sådan den framträder i sin teori. Själva grundvalen för den demo-

kratiska ideologin är tron på en folkvilja, som anses vara suverän. Denna kommer till uttryck i de allmänna valen och övergår genom valhandlingen från väljaren till den valda församlingen, riksdagen. Sedan överlåter riksdagen den verkställande makten åt den ur riksdagsmajoriteten utgångna regeringen, som i sin tur uppdrar åt statsförvaltningens funktionärer att utföra dess avsikter. I den mån folkviljan ändrar mening eller dess representanter inte motsvarat dess förväntningar, kommer detta till uttryck i de nästkommande valen, varvid riksdagsmajoriteten ändras och därmed också regeringens sammansättning.

Det orimliga i denna beskrivning är föreställningen om existensen av en s k folkvilja. En sådan finns helt enkelt inte. Det finns inom ett folk olika intressen, olika synsätt, olika opinioner. Men någon över allt detta stående folkvilja existerar icke i sinnevärlden. I de allmänna valen är det de olika intressena, de olika synsätten, de olika opinionerna, som kommer till uttryck. Men detta sker inom ramen för de yttre faktorer, som gör det möjligt för intressen, synsätt och opinioner att göra sig gällande. Vissa grupper i samhället har större finansiella resurser än andra. Vissa grupper sitter i nyckelställning exempelvis i organisationerna eller i massmedia. De har möjlighet att påverka valresultatet, medan andra grupper, som saknar resurser eller inte får tillträde till massmedia, förlorar samma möjlighet att hävda sig, även om de i annat fall skulle kunnat få ett betydande inflytande. Existensen av fasta partiorganisationer, som delvis finansieras ur statskassan, snedvrider också bilden av det faktiska opinionsläget. Ur samspelet mellan partierna samt näringslivets och arbetsmarknadens organisationer växer det fram en grupp människor i samhällstoppen, som innehar den faktiska makten. Den enskilda människans möjlighet att genom valhandlingar påverka denna maktgrupp är begränsad. Det föreligger vissa rivaliteter inom det maktägande skiktet, och dessa ger olika opinioner vissa möjligheter att hävda sig. Men i den mån maktskiktet som helhet känner sig hotat och sluter sig samman, har en avvikande opinion ingen chans.

Denna bild av verkligheten, som de flesta insiktsfulla människor torde känna igen, har föga gemensamt med den ideologiska bilden av demokratin som ett uttryck för en suverän folkvilja. I själva verket leder den strikt genomförda demokratin till ett exklusivt fåtalsvälde. Fackförbundsjuristen Sören Mannheimer konstaterade vid ett tillfälle, att ju högre nivå ett beslut fattas på, desto mera kan det garantera jämlikhetseffekten. Slutsatsen blir att diktaturen är den bästa formen för en stat, som vill förverkliga demokratins jämlikhetskrav. Jörgen Westerståhl hävdar, att ordet företagsdemokrati är oegentligt. Om en överväldigande majoritet av postverkets personal skulle genomdriva ett visst beslut, är det inte säkert att riksdagen, om den skulle ha ställts inför samma fråga, hade fattat samma beslut. Riksdagen är uttryck för den suveräna folkviljan, inte personalen i postverket. Westerståhl menar fullt riktigt, att företagsdemokratin i verkligheten är början till korporatismen.

Den korporativa grundsynen skiljer sig från den klassiska demokratin främst genom att den helt utesluter fantasifiguren folkviljan ur sitt samhällstänkande. Den utgår från att staten och samhället vuxit fram ur en lång historisk process. Staten har vuxit fram som en maktapparat kring ledande personligheter eller persongrupper för att hålla ihop ett folk och leda dess utveckling. Statens roll har i olika sammanhang varit skiftande. I den mån den företräts av en gestalt med ledarbegåvning, har den ofta råkat i konflikt med dominerande fåtalsgrupper i samhället. I andra lägen har den företräts just av dessa dominerande fåtalsgrupper. I svensk historia möter vi ofta konflikten mellan en statsform, som präglas av samspelet mellan kungar och bönder, och en annan, som bärs upp av ett mer eller mindre allenarådande riksråd respektive riddarhus, alltså folkförankrad kungamakt gentemot riksdagsförankrad adelsmakt. På sitt sätt var den konflikt som i Sovjetunionen ledde till Chrustjoffs fall, ett uttryck för samma motsättning; Chrustjoff fick ett allt starkare stöd från de breda folkmassorna och blev därmed en fara för den maktmedvetna fåtalsgruppen på Kreml, som företrädde det sovjetryska samhällets teknokratiska översikt.

För korporatismen framstår målet för samspelet mellan stat och samhälle som en strävan att möjliggöra ett allt större inflytande för allt fler människor över deras egna livsvillkor, samtidigt som den nödvändiga samordningen i helhetens intresse upprätthålls. Korporatismen anser det varken rimligt eller önskvärt att kräva lika stort inflytande för alla. En sådan önskan är helt enkelt ogenomförbar. De flesta människor eftersträvar inte ens ett sådant inflytande. Den enskilde har nästan alltid ett behov av att kunna påverka sina egna livsvillkor, sin egen arbetsplats, sin egen boendemiljö. Däremot har Andersson, Pettersson och Lundström föga lust att avgöra, vilket förhållande kronan skall ha till dollarn eller om statsbudgeten i ett visst läge bör över- eller underbalanseras. Sådana ting överlåter han åt folk, som begriper sig på dem på samma sätt som han överlåter åt en fackman att klara av de elektriska installationerna i sitt egnahem, om han själv inte har yrkeskunskap på området. Han känner sig inte kränkt i sin värdighet vare sig i det förstnämnda fallet eller i det sistnämnda.

Det är på dessa jämförelsevis enkla resonemang, som korporatismen bygger sin uppfattning om förhållandet mellan människorna, korporationerna och staten. Eftersom av redan anförda skäl staten inte bör göras beroende av de skiftande korporativa särintressena, bör regeringen inte utgå ur korporationerna eller ur någon korporativ församling. Då det finns anledning förmoda, att partierna i riksdagen även i fortsättningen kommer att återspegla olika intressen, då det kan förmodas, att de i ett korporativt samhälle kommer att stå i ett direkt eller indirekt förhållande till korporationerna, är det naturligt att inte som nu låta regeringen framgå ur riksdagen utan i stället direkt ur folket. Detta innebär för Sveriges vidkommande, att statsministern blir folkvald. Här torde den franska modellen ligga närmare till hands än den amerikanska. Genom att man

i Frankrike har två valomgångar, kan en rad olika grupper göra sig gällande. Den amerikanska modellen framtingar logiskt ett tvåpartisystem, som försvårar olika opinioners möjlighet att fritt komma till tals. I första valomgången kan en rad kandidater föras fram. I den andra ställs de två som fått högsta röstetalet mot varandra.

I fråga om regeringsbildningen torde däremot den amerikanska modellen ligga närmast till hands. Den folkvalde statsministern utser själv sina medarbetare. De utses alltså inte av riksdagen. Förhållandet mellan regering och riksdag regleras sedan på ungefär samma sätt som för närvarande. Skulle emellertid regeringen icke få majoritet för ett förslag eller skulle riksdagen anta en motion, som regeringen inte vill acceptera, och ingendera parten går med på en sammanjämkning, hänskjuts hela frågan till folkomröstning. Väljarna får då avgöra, vilkendera ståndpunkten som skall antas, regeringens eller riksdagens. Folkomröstningen skjuts in som ett skiljedomsinstitut mellan regering och riksdag. Erfarenheterna från Schweiz visar, att i de frågor, där en motsättning mellan exekutiv och legislatur uppkommer, blir det nästan alltid sammanjämkning: ingendera parten vill gärna spela hasard med något i regel så ovisst som ett referendum.

Denna konstruktion innebär en direkt anmaning till statsmakterna att söka samverka under inbördes hänsynstagande till olika intressen. Om endera statsmakten sätter hårt mot hårt, är det ändå alltid väljarna, som avgör. Därmed blir denna författningstyp ett uttryck för själva grundidén i korporatismen: samverkan mellan olika grupper i tjänst åt en gemensam målsättning i stället för rivalitet och konflikt på det helas bekostnad.

Den demokratiska principen bygger på alla rösters lika värde. Men denna princip har aldrig kunnat förverkligas. Eftersom en effektiv regering i ett parlamentariskt system kan fungera, endast om den har en någorlunda säker riksdagsmajoritet att stödja sig på, kan förekomsten av alltför många partier i riksdagen äventyra hela systemet. Man försöker därför med allehanda medel säkra majoritetsförhållandena i riksdagen och motverka uppkomsten av småpartier. Detta kan ske på olika sätt. I England bidrar enmansvalkretsarna till uppkomsten av få men stora partier. I Frankrike har man genom fiffel med valkretsindelningen sökt garantera en parlamentarisk majoritet. I Sverige har man infört den s k fyraprocentsspärren, som innebär, att varje parti, som inte uppnår fyra procent av det totala röstetalet, blir orepresenterat. I Sverige har man vidare genom statsbidrag till partierna, beräknat på antalet riksdagsmän, gett särskilda förmåner åt de etablerade grupperna och byggt upp hinder för uppkomsten av nya. Alla dessa åtgärder står i uppenbar strid mot demokratis grundprincip. De motiveras alla med att demokratin utan dem inte kan fungera. Det måste finnas ett avgörande fel i ett system, vars grundprincip måste

sättas ur kraft för att systemet skall kunna fortleva.

För korporatismen existerar inte detta problem. Den utgår inte från tron på en folkvilja, som kommer till uttryck i allmänna val med lika rösträtt. I ett korporativt betraktelsesätt framstår riksdagen som ett uttryck för samhället, sådant det faktiskt ter sig, samhället med dess olika verksamheter, intressen och synsätt. Den starka regeringen säkerställs genom folketat av regeringschef. Om riksdagen sedan sammansätts av en rad olika grupper, framstår detta som en fördel. Det innebär nämligen, att så många grupperingar som möjligt blir företrädde. Det är sedan regeringens uppgift att söka lösningar, som kan åstadkomma en riksdagsmajoritet. Samverkan mellan största möjliga antal grupper i samhället, inte en enda grupps diktat, är en målsättning, som logiskt följer ur korporatismens hela tankesystem. Reformen av regeringsbildningen kan därför kompletteras med fyraprocentsspärrens och partistödets avveckling.

Det är så småningom tänkbart, att de territoriella valkretsarna — länen som valdistrikt — ersätts av korporativa enmansvalkretsar. Varje riksdagsman kommer då att representera en bestämd social grupp. Riksdagen kommer att åter spegla just de olika verksamhetsområdena i samhället. Den blir en naturlig högsta plattform för dialogen mellan staten och samhällsgrupperna. Om detta mål skall kunna uppnås, är det emellertid nödvändigt, att korporativa valkretsar kompletteras med de olika ideella organisationer och institutioner, som också finns med i samhällsbilden. Korporationerna är inte det enda uttrycket för aktiviteter i samhället. Här äsyftas sammanslutningar för folkbildning, idrott, kroppskultur och humanitär verksamhet samt religiösa samfund. Organisationer av i landet verkamma nationella minoriteter bör inte heller glömmas bort i sammanhanget.

Man har mot en sådan reform av riksdagen invänt, att riksdagens ledamöter därigenom skulle bli alltför bundna av sina uppdragsgivare. Ingen riksdagsman skulle våga uttala sin mening utan att förut fråga bakomliggande väljargrupper om lov. Detta skulle i hög grad försvåra riksdagsarbetet och i onödan komplicera nödvändiga sammanjämkningar. Invändningen kan inte utan vidare avisas. För att undvika denna olägenhet bör en bestämmelse kunna införas, enligt vilken en ledamot av riksdagen, sedan han blivit vald, har skyldighet att avsäga sig alla sina uppdrag i den korporation eller sammanslutning, som hans valkrets tillhör.

Nu bör det emellertid framhållas, att en korporativ reform av riksdagen ligger relativt långt fram i tiden i förhållande till startpunkten för en korporativ samhällsordning. Till en början kommer man att få räkna med en riksdag, utsedd på i stort sett samma sätt som för närvarande. När det korporativa samhället fungerar, är möjligheterna helt andra att skapa ett ändamålsenligt val-

kretssystem på korporativ grund. Därtill kommer, att man har möjlighet att göra ett experiment med en korporativt vald riksdag för att se, hur den fungerar. Man kan bestämma ett antal år, efter vilken en folkomröstning får avgöra, om detta valsätt skall bibehållas, eller om man skall återgå till det gamla.

Riksdagen bör uppfattas som det främsta kontaktorganet mellan staten och samhället. Men inte det enda. Regeringen måste ständigt ha möjlighet att stå i förbindelse med korporationerna, med olika opinioner och synsätt i samhället. Redan nu finns det ett av finansministern lett planeringsråd, där näringslivets och arbetsmarknadens organisationer är företrädare. Detta planeringsråd är ett typiskt korporativt inlag i den nuvarande författningen. Regeringen måste ständigt vara underrättad om behov och önskemål på olika håll i samhället. Korporatismen förutsätter ett ständigt hänsynstagande från statens sida till de självstyrande korporationerna och från deras till statens synpunkter. Principen för förhållandet mellan stat och korporationer är den permanenta dialogen.

Denna grundprincip antyder det som förenar korporatism och demokrati. Man brukar tala om de demokratiska värdena. Därmed menas sådana ting som medborgerlig frihet, personlig rättssäkerhet och folkligt medinflytande. Dessa värden är lika omissliga ur ett korporativt som ur ett demokratiskt betraktelse-sätt. Korporatismen representerar ett nytt utvecklingskede i det fria samhällets utveckling. Att den hävdats av en diktaturregim som den fascistiska är inte märkvärdigare än att demokratins principer hävdades av Cromwells diktatur i England eller Robespierres i Frankrike. Alla system har sina barnsjukdomar.

Den korporativa staten kan vara en monarki likaväl som en republik. I det sistnämnda fallet är det inte regeringschefen utan statschefen, som väljs. I vårt eget land har kungadömet en tusenårshävd, som ger den ett oersättligt nationellt traditionsvärde. Konungen som symbol för det genom tiderna levande folket är en känslomässigt förankrad tankegång, som det vore en förlust att mista. Men just som symbol för nationen bör konungen stå utanför dagspolitikens konflikter. Det är ett misstag, när den nuvarande grundlagen berövar honom även rent symboliska funktioner. Att av demokratiska renlärighetskrav motsätta sig kungadömet's fortbestånd är uttryck för en fanatism, som ett modernt kulturfolk borde ha vuxit ifrån. Ingen ideologi — inte heller den korporativa, får drivas in absurdum. Därtill finns det alltför många ränningar och alltför mycket oförutsebart i det skeende, som vi kallar historien.

I diskussionen om korporatismen finns det vissa synpunkter, som ständigt återkommer. Dit hör talet om korporatismen som en tvångsorganisation av samhället. Dit hör också talet om att systemet som sådant riskerar att bli alltför stelbent och statiskt. Korporationerna låser fast utvecklingen vid ett visst läge och bromsar därigenom den naturliga utvecklingen.

Vad den sistnämnda invändningen beträffar, bör det framhållas, att en korporativ organisation av samhället ingalunda är något en gång för alla fastslaget. Den korporativa lagstiftningen kan möjliggöra en ständig anpassning av de korporativa organisationsformerna till den fortsatta socialstrukturella utvecklingen. Det kommer successivt att tillkomma regler och metoder för att ändra den yttre organisationen, allteftersom nya sociala, ekonomiska eller kulturella aktiviteter utvecklar sig. Självfallet kommer det här att uppstå motsättningar mellan konservativa tendenser, som vill bibehålla det bestående, och progressiva, som kräver förändringar. Men så förhåller det sig i alla samhällssystem av vad slag de vara månde. De finns i lika hög grad i det nuvarande demokratiska samhället, där sådana företeelser som fyraprocentsspärren vid riksdagsvalen och den inneboende konservatismen på arbetsmarknaden, illustrerad av konflikten mellan transport- och hamnarbetsförbunden utgör exempel på de utvecklingsbromsande krafterna. Det blir därför skäl att i den korporativa lagstiftningen införa bestämmelser, som i görligaste mån garanterar systemets smidighet.

Vad talet om tvångsorganisation beträffar, så kan detta tillbakavisas med en hänvisning till kommunerna. Det upplevs inte som tvång att vara skriven i den kommun, där man bor. Det behöver lika lite upplevas som tvång att vara skriven i den korporation, inom vars område man är verksam. Vid byte av arbete sker övergång från en korporation till en annan lika automatiskt som överflyttningen från en kommun till en annan. Och lika lite som tillhörigheten till

en kommun hindrar någon att ansluta sig till vilken organisation han vill, lika lite hindrar medlemskapet i en korporation en människa att gå med i vilken annan sammanslutning han önskar. Föreningsfriheten är lika stor i ett korporativt samhälle som i ett demokratiskt.

Här är det på sin plats att understryka skillnaden mellan offentligrättsliga och privaträttsliga företeelser. Till de offentligrättsliga institutionerna hör i dag riksdagen, statsförvaltningen, landstingen och kommunerna. De har alla tillkommit genom statlig lagstiftning. Deras verksamhet, deras befogenheter och deras arbetsformer regleras i lag. Privaträttsliga är däremot arbetsmarknadens organisationer, näringslivets olika sammanslutningar, de olika folkrörelserna m fl. De är alla av enskilda personer grundade sammanslutningar, vilkas förhållanden bestäms av stadgar, som de själva antagit. De har icke någon i lag fastslagen makt. Den faktiska makt, som de besitter, beror på det inflytande, som de genom styrkan i sin verksamhet kan förskaffa sig. Det hör till det karaktäristiska i det fria samhället i motsats till diktaturregimerna, att staten har principiell skyldighet att respektera medborgarnas rätt till fri föreningsbildning. I detta hänseende finns det ingen skillnad mellan det korporativa samhället och det äldre demokratiska.

Vissa organisationer intar i nuläget en mellanställning mellan offentlig- och privaträttsliga. Exempel på sådana organisationer är bildningssammanslutningar i stil med ABF och TBV eller de i HCK (De Handikappades Centralkommitté) sammanslutna förbunden. De utgör principiellt privaträttsliga föreningar, men de har både finansiellt och politiskt ett sådant förhållande till stat, landsting och kommun, att de ur denna synpunkt kan betecknas som halvstatliga. De är därmed ett uttryck för ett samspel mellan statligt och enskilt, mellan offentligrättsligt och privaträttsligt, som det ur korporativ synpunkt måste betecknas som en tradition att slå vakt kring.

De viktigaste privaträttsliga organisationerna vid bygget av korporatismen är arbetsmarknadens stora tungviktare, LO, TCO, SACO och SAF. Utan tvivel kommer dessa organisationer eller delar av dem att utgöra byggstenar i det korporativa samhället. Korporationerna kommer i högsta grad att vara i behov av den erfarenhet, som samlats inom arbetsmarknadens och näringslivets organisationer. Men det kommer självfallet att bero på de olika sammanslutningarnas eget bedömande, om de direkt vill bli delar av korporationerna eller kvarstå som privaträttsliga föreningar.

Under alla omständigheter är det klart, att topporganisationerna inte kan inkorporeras i den korporativa apparaten. De är ett uttryck för det klassamhälle, som korporatismen vill avlösa med ett så småningom klasslöst samhälle. Detta betyder emellertid inte, att de skulle sakna betydelse i varje fall under ett

skede av korporativ utveckling. De är specialiserade främst på frågorna om löner och arbetsvillkor. Även om dessa frågor i framtiden kommer att avgöras genom förhandlingar inom korporationerna, är det av värde, att de olika gruppernas intressen bevakas, så att exempelvis anställnas rätt inte träds för när eller gemensamma principer vid lönsättning eller utformning av sociala förmåner inte upplöses. Här kan både LO, TCO och SACO liksom även SAF spela en positiv roll i det korporativa samhällsbygget.

Det bör i detta sammanhang framhållas, att ett nytt samhälle, byggt på nya värderingar, inte byggs upp från i dag till i morgon. Det tar tid, innan människorna levit sig in i den nya atmosfär, som korporatismen representerar. De flesta människor har en inrotad benägenhet att hålla fast vid en gång invanda föreställningar. Begreppen företagare, tjänstemän och arbetare ingår så hårt i det allmänna medvetandet, att man måste räkna med åtskillig tid, innan dessa ord fått en annan klang än de har i dag. Misstron mellan de gamla socialgrupperna kan inte avskaffas bara genom någon plötslig överenskommelse. Företagarna kan beräknas frukta, att den korporativa företagsreformen skall begränsa deras möjligheter till initiativ och snabba beslut. Arbetarna kan väntas hysa farhågor för att de nya formerna skall kunna utnyttjas till att beröva dem möjligheten att hävda sina intressen och till att ge företagarna orättmätiga fördelar. Det måste i detta sammanhang vara av värde, att de gamla organisationerna finns kvar för att i olika situationer uppträda som medlare. De nuvarande arbetsmarknadsorganisationerna skulle därmed få karaktären av interkorporativa organisationer.

Nu kan det naturligtvis ifrågasättas, om den nuvarande tredelningen LO — TCO — SACO är av behovet påkallad. Den påminner i alltför hög grad om socialgrupp 1, 2 och 3. Någon klar gränslinje mellan arbetare och tjänstemän finns inte. Uppgifter, som i vissa företag utförs av TCO-anslutna tjänstemän, utförs i andra av LO-anslutna arbetare. Inte heller finns det någon klar gränslinje mellan de grupper, som hör till TCO och dem som hör till SACO. Det finns emellertid ingen anledning att forcera en sammanslagning av dessa organisationer till ett gemensamt löntagarorgan. De har vuxit fram ur konkreta historiska situationer. De motsvarar vissa existerande sociala fördomar. I den mån dessa avvecklas, kommer saken i ett annat läge. Däremot är det redan nu ett allmänt intresse, att de tre löntagargrupperna samordnar sin politik och sina åtgärder i största möjliga mån och att de arbetar sig fram till någorlunda enhetliga och gemensamma principer för sitt agerande. I en korporativ framtid kan detta få en väsentlig betydelse: elimineringen av sociala motsättningar är dock ett av huvudmålen för ett korporativt samhällsbygge.

Man har ibland konstruerat ett motsatsförhållande mellan korporationerna och arbetsmarknadens nuvarande organisationer. Tillkomsten av korporatio-

terna om
t avgörs
ika grup-
s för när
ciala för-
ven SAF

t på nya
n männi-
erar. De
invanda
så hårt i
an dessa
a social-
mmelse.
en skall
kan vän-
beröva
a orätt-
e gamla
medlare.
ären av

LO —
rad om
stemän
temän,
gräns-
O. Det
a orga-
nkreta
. I den
dan nu
ik och
rlunda
framtid
ngar är

nera
oratio-

nera skulle göra en rad fackliga funktionärer överflödiga. Dessa skulle därför i eget välförstått intresse motverka en korporativ samhällsreform. Förhållan-
det är i verkligheten det rakt motsatta. Korporationerna kommer att vara i be-
hov av funktionärer på de mest skilda områden, de likaväl som t ex kommu-
nerna. Någon risk för arbetslöshet för fackets anställda föreligger sannerligen
inte, snarare för brist på arbetskraft. I den mån en sådan uppstår, har vi emel-
lertid i dag en arbetskraftsreserv, som kan sättas in: de i dag alltför många
sysslösa akademikerna. Det bör emellertid understrykas, att de redan nu i
fackligt arbete skolade funktionärerna är särskilt värdefulla, när det gäller att
få folk, som på ett smidigt och kunnigt sätt kan lösa de många problem, som
alltid uppstår vid övergången från en samhällsform till en annan.

Till de interkorporativa organisationerna kan man också räkna de ideella sam-
manslutningar, som i dag står utanför arbetsmarknadens parter, exempelvis
hantverksföreningarna. De har vuxit fram ur det tryck på de klassiska hant-
verksyrkena, som industrialismens genombrott medförde, och de har sedan
utvecklat sig till bärare av gamla hantverkstraditioner. Hantverk kommer att
existera inom en rad olika korporationer. Som hantverkare kan man i dag
räkna inte bara de äldre typerna — skomakare, skräddare, snickare, plåtslagare
m fl — utan också de många nya reparatörer, installatörer och montörer, som
den nya tekniken skapat utrymme åt. Det skulle vara av värde, om även dessa
nya hantverksyrken kunde sammänföras med de gamla klassiska, och om en
gemensam hantverkarrörelse kunde verka för det arbetsetos, som i forna tider
var hantverkets adelsmärke. En organisation av detta slag skulle på samma sätt
som arbetsmarknadens nuvarande sammanslutningar bli typiskt interkorpora-
tiv.

Till de interkorporativa organisationerna kan man också räkna de fria bild-
ningsorganisationerna. Dessa är för närvarande anknutna till LO respektive
TCO. I framtiden kan det diskuteras, om vi har behov av just denna indelning.
Det kan diskuteras, om man skall försöka få fram en sammanslagning till en
enda fri folkbildningsorganisation eller om man skall differentiera bildnings-
verksamheten utifrån andra utgångspunkter än de nuvarande. Den frågan bör
bildningsorganisationerna själva avgöra i samråd med korporationerna, kom-
munerna, landstingen och staten.

Det är naturligt, om just de interkorporativa sammanslutningarna också i fort-
sättningen knyter an till den tradition, som flera av dem redan i dag represen-
terar. Det finns ingen bärande grund att göra dem till offentlighetsliga stats-
organ. Därmed skulle de förlora sin folkliga bredd och kanske också sin spon-
tanitet. Däremot kan de som privaträttsliga organisationer stå i ett direktför-
hållande till stat och korporationer, som ger dem samma ställning till staten,
som de för närvarande har. Det är ur korporativ synpunkt väsentligt, att han-

dikapporganisationerna ges en stark ställning. De hör onekligen med i det interkorporativa sammanhanget. Medan det kan ifrågasättas, hur länge de nuvarande arbetsmarknadsorganisationerna kan leva vidare, i varje fall i sin nuvarande form, är handikappförbunden outhärliga även för framtiden i ett modernt samhälle. De måste erhålla en särskild rätt i förhållande till både staten och korporationerna.

Framställningen av de interkorporativa organisationernas ställning och roll i det korporativa samhället gör inget anspråk på fullständighet. Den har emellertid velat ge en antydning om problematiken på detta område, samtidigt som den har påvisat flexibiliteten och anpassningsbarheten i själva det korporativa systemet.

KORPORATISM ÄR RAMHUSHÅLLNING

En korporativ organisation av samhället kan utnyttjas på olika sätt. Man kan tänka sig en korporativ samhällsordning, inom vilken marknadskrafterna tillåtes verka ohämmat. Skötseln av företagen lämnas helt åt dem själva. Varken de korporativa organen eller staten blandar sig i de företagsekonomiska problemen. Stat och korporationer ägnar sig uteslutande åt sociala och rättsliga frågor.

Man kan också tänka sig korporationerna som verktyg för en allrädande statsmakt. Detta var tanken bakom den utopiska socialismens korporationer. Korporationerna blir därmed instrument för en uppifrån dirigerad planhushållning. Det fanns tendenser i denna riktning i den italienska korporatismen under det andra världskriget, liksom det finns tendenser i marknadsekonomisk riktning i det nuvarande jugoslaviska systemet, en ordning som har vissa drag gemensamma med korporatismen.

Nu är emellertid korporatismen mer än ett samhällsorganisatoriskt system. Korporatismen är i dag en idé om samhället, staten, människorna och den historiska processen, en idé, som bygger på bestämda värderingar. Den utgår från uppfattningen om nationen som en enhet, i vilken de enskilda människorna som särpräglade personligheter med var och en sin bestämmelse är integrerade och där näringslivet är den materiella sidan av nationens liv. Utifrån denna uppfattning finns det ingen möjlighet att tänka sig de ekonomiska krafterna som något isolerat med egna lagar och egna sammanhang, oberoende av nationens liv i övrigt. Ekonomin är bara en del av helheten: den är beroende av och påverkar det som händer i alla andra delar av nationen. I motsats till kapitalismen kan korporatismen därför inte betrakta de ekonomiska problemen ur snävt marknadsekonomiska synpunkter. Dessa måste ställas i relation till andra krafter i utvecklingen och underordnas den samlade målsättningen inom ett folk. Men i motsats till kommunismen kan korporatismen

inte heller uppfatta ekonomin som ett likriktat instrument för ett kollektiv, dirigerat uppifrån utan hänsyn till de enskilda människornas varierande behov, läggning och önskemål. Korporatismen står därför i lika hög grad i motsatsställning till den ensidigt marknadsekonomiska kapitalismen som till den lika ensidigt planekonomiska kommunismen. Det mest adekvata uttrycket för korporatismens ekonomiska synsätt är ramhushållning.

Detta uttryck lanserades en gång i svensk debatt av den liberale nationalekonomen och politikern Bertil Ohlin. För honom kom detta uttryck att bli en beskrivning på den i Sverige framvuxna blandekonomin. 1864 års näringsfrihetsförordning och industrialismens genombrott betydde den liberala kapitalismens seger i svensk samhällsutveckling. Det fanns emellertid ett arv från det förflutna, som de liberala idéerna aldrig förmådde upphäva. Svensk ekonomi har sedan urminnes tid varit en blandekonomi, d v s en sambrygd av statliga och personliga initiativ. De gamla kungsgårdarna under medeltiden, samlade under begreppet Uppsala öd, var i verkligheten vårt dåtida statsföretag. Sala silvergruva och senare Falu koppargruva spelade en väsentlig roll också för den svenska staten. Under Vasatid och stormaktstid började staten bygga ut en egen industri först och främst i form av kanongjuterier och gevärsfaktorer med nära anknytning till svensk malmbrytning. Den svenska textilindustrin har delvis också statligt ursprung: den första större textilmanufakturen grundades av Gustav II Adolf i Jönköping 1620. Under 1700-talet växte statens intresse för näringslivet, och när järnvägarna blev aktuella, var det för svenska förhållanden naturligt, att staten byggde ut de stambanor, som utgjorde järnvägsnätets ryggrad. Lagar om skogsvård och vanhävd genomfördes i vårt land långt innan socialistiska idéer hade något väsentligt inflytande på svensk politik, och statens övertagande av de lappländska malmfälten i samband med LKAB:s grundande beslöts av högerregeringen Lindman i början av 1900-talet.

Men samtidigt har det personliga initiativet spelat en avgörande roll för vår ekonomiska utveckling. Sjö- och myrmalmen i Småland utgjorde redan under tidig medeltid underlaget för en järnförädling, som växte fram ur bygdens liv utan något beroende av statliga initiativ. Textilindustrin i Västsverige har sitt ursprung i de många spinnrockarna och vävstolarna i Sjuhäradsbygdens stugor. Här fanns också hemvisten för knallarna och därmed till en handel, som hade rent folkliga rötter. Sammalunda är fallet med småindustrin i Gnosjöbygden, som ännu i dag i de multinationella giganternas tidevarv vittnar om styrkan i småländsk företagsamhet och småländsk uppfinningskonst.

När man i dag talar om blandekonomin som ett samspel mellan statliga regleringar och statliga initiativ å ena sidan, enskild företagsamhet och kapitalbildning å den andra, betraktar man ofta detta förhållande som en slags kompromiss mellan kapitalistiska och socialistiska idéer, mellan marknadshushållning och planhushållning. I verkligheten fungerade detta system i Sverige långt

innan kapitalism och socialism över huvud taget var uppfunna.

Det marknadsekonomiska systemet bygger ursprungligen på tesen om "krafternas naturliga harmoni". Missförhållandena i samhället förklaras enligt denna uppfattning av ingripanden, regleringar och samhällsinstitutioner, åstadkomna för att skaffa enskilda individer eller grupper orätmätiga fördelar. Om bara dessa skrankor rivs ner och full frihet blir rådande, kommer missförhållandena att försvinna av sig själva. Människan uppfattas som en förnuftsvarelse, en homo economicus, som handlar i allas intresse, bara hon enligt sitt förstånd handlar i sitt eget. Översatt till ekonomiska termer innebär detta, att största möjliga rörelsefrihet för näringslivet ger högsta möjliga välbstånd. Den som producerar en vara, gör det för att kunna sälja den med största möjliga förtjänst. Skulle han emellertid sätta priset för högt, vägrar konsumenterna att köpa. Han tvingas då att sänka priset. Gör han inte det, riskerar han, att en konkurrentfirma övertar köparna. Den fria marknaden åstadkommer på så sätt den bästa tänkbara jämvikten mellan tillgång och efterfrågan. Den resulterar i den för konsumenterna fördelaktigast tänkbara prisnivå.

Marknadsekonomins förverkligande fick emellertid helt andra resultat än de förutsedda. När en vara visade sig begärlig, rusade alltför till för att hämta in de hägrande förtjänsterna. Följden blev överproduktion. Marknaden blev mättad. Lagren växte. Priset måste sänkas – till sist under produktionskostnaderna. Konkurer och företagsnedläggningar följde. Folk blev arbetslösa. Lågkonjunktur. Krisen var ett faktum. Men när lagren var slut och efterfrågan så sakta började stiga igen, ökade åter produktionen. De arbetslösa sögs åter in i arbetsprocessen. Man gick mot nästa högkonjunktur, nästa topp av överproduktion för att så åter börja vägen nedåt mot kris och arbetslöshet.

Dessa konjunktursvängningar i det kapitalistiska samhället påpekades redan av Marx och låg till grund för det socialistiska talet om kapitalismens produktionsanarki. Kapitalägarnas omätliga profitbegär gavs skulden för den utveckling, som ständigt hotade massorna med friställning och elände. I stället för en av enskild vinningslystnad ledd produktion borde man anpassa näringslivet efter de faktiska behoven. Man borde söka fastställa dessa och sedan dirigera produktionsmedlen i sådan riktning, att behoven tillfredsställdes. Därmed skulle man kunna åstadkomma just den jämvikt mellan tillgång och efterfrågan, som kapitalismen misslyckats med.

Men när de socialistiska principerna sedan skulle förverkligas exempelvis i Sovjetunionen, visade det sig, att skillnaden mellan avsikter och resultat blev lika stor som i det kapitalistiska samhället. För det första visade det sig omöjligt för centrala planeringsorgan att överblicka och förutse de ständigt skiftande mänskliga behoven. För det andra visade det sig, att frånvaron av vinst-

möjligheter verkade hämmande på arbetsvilja och arbetsinsats. Följden blev, att produktionsnivån kom att ligga lägre än i det kapitalistiska samhället, att det tillgängliga kapitalet utnyttjades i väsentligt lägre grad, och att den eftersträlvade solidaritetskänslan med samhället inte räckte till för att upprätthålla den önskvärda arbetsdisciplinen. Därför måste den uppifrån dirigerade produktionen kompletteras med en likaledes uppifrån dirigerad inriktning av behoven. Då emellertid behov är något högst personligt och endast delvis kan utformas genom ett propagandavägen framkallat statustänkande, förvandlades det socialistiska samhället till ett tämligen trist kösamhälle.

För att råda bot på dessa missförhållanden har man i de socialistiska länderna tvingats införa det ena marknadsekonomiska momentet efter det andra. Man har försökt införa en "tävling" mellan företagen inom ramen för den socialistiska planen. Man har givit branscher och företag respektive olika regioner en viss egen beslutanderätt och därmed ett eget ansvar.

Samtidigt har inom den kapitalistiska världen på grund av teknikens utveckling driften inom betydande områden koncentrerats till storföretag, och produktionen grundats på en kapitalkrävande produktutveckling. Man talar i dag om den s k innovationskedjan, som börjar med grundforskning, fortsätter i laboratorierna, går vidare med utformning av själva produkten och fullföljs genom säkerställande av kapital och arbetskraft för själva produktionen. Hela denna förberedelseprocess slukar stora summor, och avsättningen är nödvändig, om man vill undvika en för hela samhället ödesdiger katastrof. Det blir följaktligen nödvändigt att säkerställa "behovet" av produkten i fråga. Här kommer reklamen in som en parallellföreteelse till dirigeringen av konsumtionen i det socialistiska samhället. Samverkan mellan företagen, organisationerna och staten blir också en förutsättning för denna typ av storindustriell verksamhet.

Det föreligger alltså ett utvecklingsmässigt närmande mellan den kapitalistiska ekonomin i väster och den socialistiska i öster. Konstaterandet av detta faktum brukar kallas konvergensteorin. Den innebär att marknadsekonomiska krafter alltid gör sig gällande i ett planekonomiskt system och planekonomiska i ett marknadsekonomiskt.

Slutsatsen av dessa erfarenheter blir, att det inom vart och ett av de båda systemen finns utgångspunkter, som är ofrånkomliga, men att den grundläggande värderingen både i det kapitalistiska och det socialistiska systemet är ensidig och därmed verklighetsfrämmande. Ernst Wigforss brukade säga, att alla ekonomiska system måste vara blandekonomier. Det stämmer. Men då gäller det att söka finna en ny utgångspunkt för det ekonomiska resonemanget, en utgångspunkt, som tar hänsyn till polariteten i de förutsättningar

för näringslivet och dess organisation, som i varje situation kan antas föreligga. Det bör understrykas att dessa förutsättningar ständigt skiftar, därför att de är beroende av de aktuella tekniska, politiska och ideologiska krafternas permanenta växelspel.

I nuläget måste vi följaktligen ta hänsyn till kravet på full sysselsättning, kravet på en rättvis fördelning av arbetets avkastning, strävan efter materiella framsteg, den befarade knappheten på råvaror och energi, de positiva möjligheterna till tekniska innovationer och de negativa följderna av teknikens användning i form av miljöförstöring samt sist men icke minst människornas behov av en meningsfylld tillvaro, som kan ge var och en chansen att känna sig tillfreds med sig själv och sin tillvaro. Om vi som mål uppställer effektivast möjliga utnyttjande av produktionskrafterna för åstadkommandet av största möjliga bruttonationalprodukt, innebär detta bl a ett så hänsynslöst utnyttjande av arbetskraften, att en rad övriga önskemål i våra förutsättningar måste offras. En rättvis fördelning kan exempelvis betyda, att vi på några punkter måste minska stimulansåtgärderna och då måste kalkylera med en viss nedgång i prestationsviljan som följd. Kampen mot miljöförstöringen tvingar oss att i detta syfte ta resurser i anspråk, som eljest skulle kunna användas för stegring av nationalprodukten. Befolkningspolitiska skäl kan driva fram en lokalisering, som fördyrar transporterna. Försvarspolitiska hänsyn kan förmå oss att upprätthålla en produktion, som tar till sig resurser från en ur standard-synpunkt mera önskvärd tillverkning. Det är statens uppgift att i samverkan med de olika grupperna i samhället göra de avvägningar, som olika hänsyn framtvingar. Målet för den ekonomiska politiken måste därför bli att så utnyttja tillgängliga resurser, att de med hänsyn till samtliga de önskemål, som stat och samhälle skall tillgodose, ger största möjliga nationalprodukt.

När vi därför som mål för vår ekonomiska politik uppställer en mångskiftande önskelista, måste vi vara medvetna om, vad de olika delarna av denna önskelista kostar, d v s vilka materiella fördelar i nuet, som vi måste avstå från för att kunna förverkliga exempelvis social rättvisa, ren natur, personlig hälsa, spridd bebyggelse o s v. Vi måste veta vad vi vill. Vi måste veta vad det kostar. Och vi måste vara överens om, vilka avvägningar mellan olika behov och önskemål, som vi är villiga att acceptera. Det är mot bakgrunden av denna insikt, som korporatismen gentemot både kapitalism och socialism uppställer tesen: Inte planhushållning eller personligt initiativ utan planhushållning och personligt initiativ. Eller med ett ord: Ramhushållning.

Den korporativa samhällsorganisationen utgör ett system för skapande kontakter mellan å ena sidan enskilda människors uppfinningar och initiativ och å den andra sidan samhällelig planering med statsmakten som samordnande organ. Dess konstruktion gör det möjligt för den centrala statsledningen att

snabbt komma i kontakt med vilken del av samhället som helst. Via korporationerna och deras undergrupper kan den snabbt nå ut till de enskilda människorna antingen överlag eller inom ett bestämt område. Samtidigt har den enskilda människan, var i samhället hon än befinner sig, kanaler via organisationerna upp till de centrala statsorganen. Vid sidan av dessa kanaler finns det möjlighet för människor, som känner sig orättmätigt behandlade av korporativa organ att direkt vända sig till klagoinstanser inom statsförvaltningen. Korporatismen innebär med andra ord ett system av kommunikationer mellan olika nivåer och olika sektorer i samhället, anpassat till det nuvarande samhällets tekniska och sociala struktur.

Här kommer den moderna datatekniken att spela en utslagsgivande roll. En rundfråga till människorna inom ett visst område kan snabbt föras ut av de korporativa funktionärerna. Svaren kan samlas in och behandlas av datorer på ett sätt, som gör det möjligt att få fram det samlade resultatet, medan frågan ännu är färsk. Olika synsätt som kan yppa sig vid ett sådant tillfälle, kan ges möjlighet att i TV och radio mötas inför allt folket och en sammanjämkning kan i vissa fall tänkas genomförd via exempelvis TV-diskussioner inför öppen ridå. Med datateknikens hjälp kan korporationerna bli ett medel att vinna kunskap om aktuella behov och önskemål på ett helt annat sätt än tidigare.

Genom att aktuella uppgifter kan insamlas, behandlas och ställas till allmänhetens förfogande medan de ännu är färska, får företagen en ökad möjlighet till riktig bedömning av marknaden, av köpkraftens växlingar och förskjutningarna i efterfrågan. Underlaget blir betydligt säkrare får en diskussion mellan statsledningen och olika parter i samhället om önskvärdheten av en viss produktionsinriktning. Datateknik och telekommunikationer kan tack vare existensen av den korporativa organisationsapparaten utnyttjas i tjänst åt alltför fler människors engagemang i samhällsdebatten och därmed i beslutsprocessen.

I den bestående demokratin talar man ofta om maktstrukturen i samhället. Man inriktar sig då främst på att konstatera vem som formellt fattar det definitiva beslutet. Detta ger emellertid ingen riktig bild av verkligheten. Enligt 1809 års grundlag var det kungen som fattade beslut i konseljen. Alla vet att besluten i verkligheten fattades av regeringen, ja i de flesta fall av vederbörande statsråd. Fortsätter vi efter denna linje, finner vi emellertid, att inte ens statsrådet var den avgörande. I många fall accepterade denne de synpunkter, som den föredragande tjänstemannen i departementet hade kommit fram till. Ett beslut, som formellt fattats av kungen, kunde sålunda i verkligheten ha avgjorts av en ung kanslissekreterare någonstans i ett departement. Det förhåller sig på samma sätt i hela samhället. Formell makt är en sak, avgörande inflytande en annan. Därför kan man utan vidare hävda, att det inflytande för människorna i allmänhet, som det korporativa systemet via dialogen

korpora-
da männi-
r den en-
organisa-
finns det
korpora-
gen. Kor-
r mellan
nde sam-

roll. En
ut av de
itorer på
n frågan
kan ges
ämkning
är öppen
tt vinna
tidigare.

allmän-
öjlighet
örskjut-
on mel-
en viss
ck vare
t åt allt-
ocessen.

mhället.
et defi-
. Enligt
vet att
rböran-
nte ens
unkter,
am till.
eten ha
et för-
örande
ytande
ialogen

mellan olika grupper och nivåer möjliggör, skapar förutsättningarna för den syntes av massinflytande och personligt ansvar, som vi i dag måste eftersträva.

Man kan ur vissa synpunkter sett uppdelat det ekonomiska livet i tre sektorer: kapitalvarusektorn, konsumtionsvarusektorn och konsumtionen. Den första sektorn förser den andra med nödvändiga råvaror, maskiner och andra nödvändiga tillbehör. Den andra svarar för förbrukningen i den tredje sektorn. Målsättningen är att inom ramen för de förutsättningar, som tidigare angivits för produktionen, uppnå största möjliga tillfredsställelse av konsumenternas behov. Detta medför, att köpkraften inom den tredje sektorn måste hållas så hög att produktionskapaciteten inom den andra sektorn till fullo utnyttjas. Samtidigt måste den första sektorn vara så utbyggd, att den hela tiden kan förse den andra med behövliga råvaror och tekniska resurser. Det är den tekniska faktorn inom kapitalvarusektorn, som måste tas till hjälp, när energibrist och råvaruknapphet verkar bromsande på utvecklingen. Det är kapitalvarusektorn, som utgör hävstången i det ekonomiska framåtskridandet. Att denna sektor fungerar ändamålsenligt är en förutsättning för konsumtionens omfång och kvalitet.

Det finns en psykologiskt betingad motsättning mellan kapitalbildning och konsumtion. Hur många av dagens timmar måste stenåldersvilden avsätta för att förfärdiga redskap och vapen och hur många åt jakt och fiske, åt måltider och vila? På samma sätt frågar sig dagens människa, hur mycket av våra produktionsresurser vi kan använda för vår konsumtion och hur mycket vi måste avsätta för att tillverka kapitalvaror. Utan kapital inget framåtskridande. Kapitalismen har emellertid kommit många att uppleva kapitalet som en fientlig makt. Denna misstro undanröjs av den korporativa företagsreformen. De anställda blir medbestämmande vid kapitalbildningen. Därmed underlättas tryggheten av en sund balans inom näringslivet. De anställdas medinflytande förändrar emellertid icke varje företags behov av att handla företagsekonomiskt. Det är statens uppgift att bevaka de övergripande nationella målen. Staten bygger ut de ramar, som kommer de företagsekonomiska synpunkterna att sammanfalla med de nationalekonomiska och dessa med de övergripande målen. Korporatismen möjliggör den permanenta dialog mellan staten och företagen, som är nödvändig, om ramhushållningen skall kunna fungera som en verklig framstegsfaktor.

Ett samhälles organisation måste vara anpassad till de problem som tornar upp sig. Den är till för att ge människan de ändamålsenligaste redskapen för att övervinna svårigheter, avveckla missförhållanden och skapa förutsättningar för tillfredsställelse av våra mänskliga önskemål och behov. Kritiken av den bestående ordningen både i öst och väst bygger på uppfattningen att varken det kapitalistiska eller det kommunistiska systemet för fram till de relationer mellan människor och grupper som vi eftersträvar. Båda systemen resulterar i ett teknokratiskt överklassamhälle, som aldrig ingått i någotdera målsättning. Korporatismens berättigande måste då ligga i dess förmåga att bromsa denna utveckling och i stället länka in skeendet i banor, som bättre garanterar våra grundläggande värden: friheten, rättssäkerheten, det folkliga medinflytandet, den personliga integriteten.

Det har redan påvisats hur korporationerna med den korporativa företagsreformen som förutsättning ökar möjligheten för folkligt medinflytande, hur teknokratin i ett korporativt samhälle delas upp åtminstone delvis på de olika korporationerna och där ställs under effektivare folklig kontroll än vad som är möjligt i den nuvarande demokratin. Utgångspunkten för bedömningen är uppfattningen om industrins fortsatta koncentration och om den till industri och jordbruk knutna befolkningsandelens nedgång till cirka 30 procent av totalbefolkningen.

Denna uppfattning har bl a företrätts av två så internationellt erkända forskare som John Kenneth Galbraith och Herman Kahn. Nu tillkommer emellertid en aspekt, som tidigare inte till fullo beaktats, men som kan komma att få ett visst inflytande på utvecklingens förlopp, nämligen den råvaruknapphet och den energibrist som på senare tid blivit alltmer uppenbar. På vad sätt kommer dessa båda företeelser att påverka samhället och företagsstrukturen?

Under 1800-talet dominerades den industriella utvecklingen av bristen på kapital. Det var denna brist som möjliggjorde kapitalägarnas starka ställning under industrialismens genombrottsskede. I och med arbetarrörelsens allt starkare ställning i det västerländska samhället har arbetslönen blivit en allt viktigare faktor; tekniken har i växande grad måst inrikta sig på att konstruera arbetsbesparande maskiner. Att höja produktionsresultatet per arbetartimme har blivit en förutsättning både för konkurrenskraftiga priser och därmed för lönsamhet.

En förutsättning för denna utveckling har emellertid varit den jämförelsevis billiga tillgången till energi. Dessutom har råvarupriserna varit tämligen låga i förhållande till priserna på de färdiga produkterna. Det är här som en vändpunkt inträtt, en vändpunkt, som vi alla blev medvetna om i samband med den stora oljekrisen 1973-74. Prisstegringen på olja och oljeprodukter har gjort oss medvetna om att världens oljeförråd ingalunda är outtömliga, och att vi därför antingen måste arbeta oss fram till nya energikällor eller också räkna med en produktion, där tillgången på energi är betydligt mera begränsad än för närvarande. Utbyggnaden av atomenergin framstår som den i dag lättast framkomliga vägen. Men samtidigt har de risker som atombränslets radioaktiva strålning medför framkallat en växande reaktion mot atomenergin som sådan. Utnyttjandet av den ofarligare fusionsenergin framstår som ett begärligt alternativ, men det praktiska utvinnet av denna energiform har vi ännu inte nått fram till. Vi rör oss här med spekulationer och förhoppningar.

Även om därför atomenergin kommer att tas i anspråk, finns det anledning räkna med ett läge, där knapphet på energi blir en av de väsentligaste faktorerna i den fortsatta ekonomiska utvecklingen. Om vi förut främst kalkylerat med produktionsresultatet per arbetartimme måste vi nu börja räkna med produktionsresultatet per energienhet. Tekniken måste inrikta sig på att utvinna mesta möjliga produktivitet ur varje kilowattimme. Vi måste utgå från att priset på energin kan komma att stiga inte bara genom det naturliga samspillet mellan tillgång och efterfrågan utan även genom stigande energiskatter. Sammalunda gäller råvarusektorn. U-ländernas krav på likaberättigande kommer att medföra en höjning av priserna på de produkter som vi hämtar från dessa länder. Samtidigt kan vi också räkna med att staterna medvetet söker stimulera en strängare hushållning med råvaror genom särskilda råvaruskatter.

På vad sätt kommer detta nu att påverka produktionsstrukturen? Det finns självfallet ingen möjlighet att med absolut bindande säkerhet svara på den frågan. Men vissa sannolikheter kan vi komma fram till.

I den mån det här gäller den tekniska anpassningen till en ny situation är det rimligt förmoda, att kapitalstarka enheter med egna möjligheter till forskning och produktutveckling kommer att spela en betydande roll. Det finns också

Under 1800-talet dominerades den industriella utvecklingen av bristen på kapital. Det var denna brist som möjliggjorde kapitalägarnas starka ställning under industrialismens genombrottsskede. I och med arbetarrörelsens allt starkare ställning i det västerländska samhället har arbetslönen blivit en allt viktigare faktor; tekniken har i växande grad måst inrikta sig på att konstruera arbetsbesparande maskiner. Att höja produktionsresultatet per arbetartimme har blivit en förutsättning både för konkurrenskraftiga priser och därmed för lönsamhet.

En förutsättning för denna utveckling har emellertid varit den jämförelsevis billiga tillgången till energi. Dessutom har råvarupriserna varit tämligen låga i förhållande till priserna på de färdiga produkterna. Det är här som en vändpunkt inträtt, en vändpunkt, som vi alla blev medvetna om i samband med den stora oljekrisen 1973-74. Prisstegringen på olja och oljeprodukter har gjort oss medvetna om att världens oljeförråd ingalunda är outtömliga, och att vi därför antingen måste arbeta oss fram till nya energikällor eller också räkna med en produktion, där tillgången på energi är betydligt mera begränsad än för närvarande. Utbyggnaden av atomenergin framstår som den i dag lättast framkomliga vägen. Men samtidigt har de risker som atombränslets radioaktiva strålning medför framkallat en växande reaktion mot atomenergin som sådan. Utnyttjandet av den ofarligare fusionsenergin framstår som ett begärligt alternativ, men det praktiska utvinnet av denna energiform har vi ännu inte nått fram till. Vi rör oss här med spekulationer och förhoppningar.

Även om därför atomenergin kommer att tas i anspråk, finns det anledning räkna med ett läge, där knapphet på energi blir en av de väsentligaste faktorerna i den fortsatta ekonomiska utvecklingen. Om vi förut främst kalkylerat med produktionsresultatet per arbetartimme måste vi nu börja räkna med produktionsresultatet per energienhet. Tekniken måste inrikta sig på att utvinna mesta möjliga produktivitet ur varje kilowattimme. Vi måste utgå från att priset på energin kan komma att stiga inte bara genom det naturliga samspillet mellan tillgång och efterfrågan utan även genom stigande energiskatter. Sammalunda gäller råvarusektorn. U-ländernas krav på likaberättigande kommer att medföra en höjning av priserna på de produkter som vi hämtar från dessa länder. Samtidigt kan vi också räkna med att staterna medvetet söker stimulera en strängare hushållning med råvaror genom särskilda råvaruskatter.

På vad sätt kommer detta nu att påverka produktionsstrukturen? Det finns självfallet ingen möjlighet att med absolut bindande säkerhet svara på den frågan. Men vissa sannolikheter kan vi komma fram till.

I den mån det här gäller den tekniska anpassningen till en ny situation är det rimligt förmoda, att kapitalstarka enheter med egna möjligheter till forskning och produktutveckling kommer att spela en betydande roll. Det finns också

anledning förmoda, att samarbetet mellan sådana företag och statsmakten kommer att visa sig ofrånkomligt; det är i främsta rummet staten, som svarar för den naturvetenskapliga och tekniska grundforskningen.

Knappheten på råvaror nödvändiggör en stegring av kvalitetskravet i produktionen. Om vi kan öka hållbarhetstiden för en förbrukningsartikel från ett till två eller tre år genom att förbättra dess kvalitet, innebär detta en bibehållen levnadsstandard men samtidigt en minskning av såväl råvarubehovet som energiförbrukningen. Vi förutsätter då, att den ökade kvaliteten kan åstadkommas utan en motsvarande ökning av energiförbrukningen.

Även när det gäller det ökade kvalitetsmedvetandet torde företag med stora resurser ha de största förutsättningarna att lösa problemen. Behovet av ökad hållbarhetstid kommer emellertid att skapa större behov av reparationer. Här har utan tvekan de mindre företagen den bästa förutsättningen att fungera tillfredsställande. I den mån industrin i växande grad kommer att få specialisera sig på långa serier, kommer den industriella produktionen i egentlig mening att få inrikta sig på att tillverka element, som sedan kan sammansättas till olika färdigvaror. Detta medför inte bara större behov av standardisering inom ramen för en stormarknad, som helst borde vara global, utan också på särskilda monteringsföretag, avsedda att tillfredsställa behoven inom lokalt begränsade marknader. Här är det återigen de mindre företagen som torde ha företräde.

I den mån egentliga industrin även i fortsättningen kan framställa stora varukvantiteter i långa serier och köpkraften i befolkningen som helhet kan upprätthållas, kommer förutsättningar att växa fram för en hantverkets renässans. Det gäller inte bara de reparerande hantverkarna av typ skomakare och skräddare; det gäller i minst lika hög grad konsthantverket. Strävan att utforma personligt präglade miljöer både när det gäller heminredning och stadsplanering ger ett vidgat utrymme åt konst och konsthantverk.

Vi kan alltså konstatera, att den sannolika knapphet på råvaror och energi, som i dag förutses, knappast kommer att förändra den utveckling av företagsstrukturen som vi förut räknat med. Koncentrationstendensen inom industrin kommer att fullföljas. De ökade kraven på en bättre arbetsmiljö, på estetiskt tilltalande arbetsplatser, på tempoarbetets gradvisa avveckling via förbättrade tekniska hjälpmedel pekar i samma riktning. Men samtidigt möjliggör utvecklingen en ny chans för de mindre företagen, för hantverk i olika sammanhang. Samhället måste vara berett på denna utveckling. Risker för en intressekonflikt mellan industrin i egentlig mening å ena sidan, småföretag och tjänsteutförare å den andra är påtaglig. Det är emellertid en ofrånkomlig för-

atsmakten
som svarar

i produk-
ån ett till
ibehållen
ovet som
an åstad-

ned stora
t av ökad
oner. Här
ngera till-
pecialisera
g mening
ättas till
ing inom
å på sär-
okalt be-
torde ha

ra varu-
an upp-
nässans.
h skräd-
utforma
dsplane-

energi,
företags-
industrin
estetiskt
ättrade
utveck-
nhang.
ntresse-
g och
ig för-

utsättning för ett framtida samhälles funktionsduglighet att den folkmajoritet som är sysselsatt i småföretag, hantverk och tjänsteyrken, har en tillräckligt stor köpkraft för att den egentliga industrin skall få avsättning för sina produkter. Det är en väsentlig uppgift för samhället som helhet, att en proletarisering av dessa grupper förhindras.

Frågan blir nu på vad sätt korporatismen kan bidra till en önskad inriktning av utvecklingen. Det är självfallet, att de till den egentliga industrin knutna arbetargrupperna kommer att ha samma intresse som industrin i dess helhet. Genom att den till industrin knutna delen av befolkningen behärskar våra främsta produktionsmedel kan den utnyttja sin ställning till en prispolitik, som innebär, att den kommer att förfoga över en oproportionerligt stor del av nationalprodukten. Det är en sådan trend som driver fram en proletarisering av andra samhällsgrupper.

Nu har emellertid de proletariseringshotade grupperna i sina korporationer en möjlighet att organisatoriskt hävda sina intressen på ungefär samma sätt, som arbetarklassen haft genom sina fackföreningar. Men inte nog med det. De nuvarande AP-fonderna kan uppdelas på så sätt, att varje korporation kommer att få disponera över den del av fonderna som motsvarar korporationens medlemsantal. Denna uppdelning är så mycket mer naturlig, som fondernas ursprungliga uppgift är att svara för pensionerna. Då emellertid de grupper som är sysselsatta i småföretag och tjänsteyrken, kommer att växa i antal på industrins bekostnad — jordbruket har redan genomlöpt denna process — kommer de proletariseringshotade grupperna att disponera en växande andel av det disponibla produktionskapitalet. De kommer att få ett allt starkare inflytande på kapitalmarknaden. De erhåller därmed en ställning i samhällsutvecklingen, som ingen annan proletariseringshotad grupp tidigare har haft.

För småföretagens del innebär korporatismen, att möjligheterna till kapitalförsörjning ökas. Det är för det första sannolikt, att företag av en viss typ kommer att bilda en specialorganisation inom ramen för den korporation till vars verksamhetsområde de hör. Därmed får de mindre företagen en chans att organisatoriskt tillvarata sina särskilda intressen. För det andra torde de uppgifter som nu handhas av företagarföreningarna övertas av korporativa organ, som därmed kommer att kunna ställa experthjälp till förfogande, medverka vid finansieringen genom att förmedla krediter och förse företagen med aktuell information.

Det bör här understrykas, att när man i det nuvarande samhället talar om företagen, menar man nästan alltid arbetsgivarna. Den korporativa företagsreformen har suddat ut gränslinjen mellan företagare och anställda; det finns inga

ägare till ett självägande företag. När man därför i korporativa sammanhang talar om företagen innefattar detta begrepp samtliga till företaget knutna grupper. Detta kan förefalla självklart mot bakgrunden av vad som förut sagts om korporatismens uppbyggnad, men det behöver upprepas, då man ofta i sina reaktioner är bunden vid det bestående samhällets mönster och uttrycksätt.

Den sociala strukturförvandling som vi i själva verket är mitt uppe i rycker undan grunden för det gamla klasstänkandet. Att tala om arbetarklass och borgarklass i ett korporativt samhälle är meningslöst. Än mer meningslöst blir talet om kapitalisternas utsugning av proletärerna. Den teknokratiska överklass som är i vardande kommer att inneha sin makt inte på grund av stort kapitalinnehav utan på grund av sin nyckelställning i produktionsprocessen och samhällsapparaten. Det är därför ett slag i luften, om man för att värna om de mångas rätt går till angrepp mot de nuvarande kapitalägarna. Det inflytande som familjen Wallenberg kunnat bevara i svenskt näringsliv beror i dag inte i första rummet på kapitalinnehav; det finns företag, som hör till denna industrigrupp, men där familjen Wallenberg bara sitter inne med en relativt blygsam aktiepost. Förklaringen ligger i stället i förmågan att bygga upp ett ledarskikt av tekniskt och affärsmässigt skickliga personer och hålla ihop detta ledarskikt, denna teknostruktur på ett ur produktionssynpunkt ändamålsenligt och effektivt sätt.

I ett korporativt samhälle är det sålunda tänkbart, att ett företag skickar en arbetare som sin representant till en viss förhandling. Det föreligger nämligen en sådan intressegemenskap mellan de anställda och företaget som sådant, att man inte som ofta tidigare behöver befara en motsatsställning mellan arbetarna och företagsledningen. Det är självfallet att konflikter kan uppkomma, konflikter av rent mänsklig karaktär. Sådana är oundvikliga så länge vi människor är som vi är. Men då gäller det psykologiska faktorer, inte sociala eller ekonomiska.

Ett specialproblem är känslan av samhörighet inom de verkligt stora företagen. Det är uppenbart, att arbetarrepresentation i styrelsen för exempelvis ASEA eller L M Ericsson inte är nog för att skapa den samkänsla som eftersträvas. Detta problem är emellertid inte unikt för korporatismen. I diskussionen om företagsdemokrati har frågan redan aktualiserats. Det gäller att finna former för skapandet av grupper inom företaget, grupper som inte är större än att mänskliga relationer mellan deras medlemmar är möjliga. Utformningen av den aktuella företagsdemokratien är över huvud taget ett mycket värdefullt förarbete till korporatismen.

KORPORATISM OCH KLASSUTJÄMNING

Det bestående demokratiska samhället är ett klassamhälle. Det har som sådant efterträtt det forna feodala ståndssamhället. För att i fortsättningen undvika missförstånd är det nödvändigt att någorlunda definiera begreppen. Ståndet är en social grupp, som kännetecknas av gemensam börd. Man föddes till adelsman, borgare eller bonde. I protestantiska länder ärvde man ofta även sin tillhörighet till prästeståndet, dit de flesta intellektuella på den tiden räknades. Klassen är en social grupp, som sammanhålls av gemensamma ekonomiska intressen. En person i arbetarklassen med affärsbegåvning kan arbeta sig upp till ställningen som framstående industri- eller affärsledare och tillhör då automatiskt borgarklassen. Gemensamt för både stånds- och klassamhället är den horisontella skiktningen: det finns en klar rangordning mellan de olika socialgrupperna: adel och präster, borgare och bönder i nu nämnd ordning motsvaras av överklass, medelklass och arbetarklass eller för att tala med Statistiska centralbyrån socialgrupp 1, 2 och 3.

Klasserna har i likhet med stånden utvecklat sig till psykologiskt profilerade enheter. De har utvecklat egna sedvänjor och beteenden. Man kan många gånger på en människas sätt att vara sluta sig till hennes klasstillhörighet. De motsättningar som olika ekonomisk standard framkallar skärps ytterligare genom dessa skillnader i den mänskliga framtoningen. Rangordningen mellan klasserna medför, att medlemmar av en högre socialgrupp med alla medel söker se till att barnen stannar i samma grupp, medan medlemmar i lägre skikt strävar efter att ge sina barn möjligheter till ett socialt avancemang.

Den senaste utvecklingen har kommit den ekonomiska faktorn att i växande grad minska i betydelse i förhållande till utbildningen. Klassamhället håller så tillvida på att ändra karaktär som klassen alltmer kännetecknas av utbildningsnivån. Därvid framstår en viss typ av teoretisk utbildning som mervärdig i förhållande till annan, t ex praktisk utbildning. Denna förändring av klassam-

hällets karaktär är ett led i den utveckling som här brukas kallas teknokratiseringsprocessen.

Gentemot de tendenser som är ägnade att konstituera och konsolidera klass-samhället framträder det samtidigt krafter, som verkar i motsatt riktning. Uppdelningen av människorna i slutna socialgrupper med motsatta intressen har sedan århundraden tillbaka av utopister och radikaler upplevts som något negativt. Drömmen om det klasslösa samhället, där människor kan mötas och umgås som likvärdiga, inte som företrädare för över- och underordnade grupper, är av gammalt datum i Europas idéhistoria. Industrialismens genombrott gav den drömmen ny näring. Maskinerna övertog åtskilligt av det mänskliga muskelarbetet. Nu skulle också de många få tid och kraft över till annat än det dagliga släpet. Kulturen, som förut i stor utsträckning varit ett privilegium för de få, skulle kunna bli de många egendom.

Kapitalismens konsekvenser slog sönder drömmen. Konservativa tänkare be-tecknade klasserna liksom förut stånden som naturgivna former för varje sam-hälle. Att avskaffa klasserna vore lika otänkbart som att förmå vatten att rinna uppåt.

Mot detta har det svarats, att det där med vattnet inte alls är omöjligt. I år-tusenden har människan haft ett medel, som hon kallat pumpar. Klassam-hällets avskaffande kommer visserligen att ta generationer i anspråk. Men en förändring är inte omöjlig, därför att den inte kan genomföras från i dag till i morgon.

Socialdemokratin har framför allt inriktat sig på att utjämna de ekonomiska skillnaderna mellan olika klasser. Den solidariska lönepolitikens princip står i direkt förbindelse med denna strävan. Däremot har socialdemokratin i alltför hög grad försummat de psykologiska klasskillnaderna. Ett klasslöst samhälle förutsätter ett gemensamt grundbeteende i hela samhället. Det är typiskt, att denna fråga, som kanske är den allra viktigaste, när det gäller klassutjäm-ningen, lyser med sin frånvaro i det frågeformulär, som den socialdemokra-tiska jämlikhetsgruppen skickade ut till olika organisationer. Det gemensamma grundbeteendet är nämligen den väsentligaste förutsättningen för klassutjäm-ning vid sidan av en någorlunda säkert garanterad minimistandard för alla sam-hällsgrupper, en standard, som kan skapa förutsättningar för relationer tvärs över de forna klassgränserna.

Det finns folk som menar, att denna målsättning är verklighetsfrämmande; vi människor är för olika. Det stämmer inte. Skillnaden i temperament, intelli-gensnivå och intressen är lika stora inom klasserna som mellan dem. Detta har inte rubbat klasstrukturen. En gemensam grundutbildning liksom gemensam-

ma principer för barnens uppfostran, när det gäller det elementära yttre beteendet är inte bara önskvärd utan också genomförbar.

Om klassutjämning förut framstått som en vacker dröm, är den i dag ett konkret samhällsbehov. Ty den förutan kan icke det samhälle fungera som vi ibland kallar det superindustriella, ibland tjänstesamhället. Människor i allmänhet har lättare att betala för varor än för tjänster. Orsaken till detta förhållande är värd en grundlig undersökning. Man skulle kanske kunna våga påståendet, att det ursprungligen hänger samman med det urgamla förhållandet mellan herre och tjänare. Herrarna, fåtalet i toppen, har varit tjänstemottagare, de många har varit tjänsteutförare. Tjänsteutförande har från början en dålig social status. Under senare tid har en rad tjänster försvunnit eller i varje fall krympt ner till ett minimum. I dag är det ytterst få familjer som håller sig med hembiträde. Förr hörde anställd personal i hemmen till det normala i de tre högre stånden, ja även inom stora delar av bondeståndet. En del av det som de många tjänarna utförde, har nu övertagits av industrin. Tekniska hjälpmedel i hemmen har gjort anställd arbetskraft överflödigt eller i varje fall minskat dess betydelse. Andra tjänster har övertagits av det allmänna. Sjukvård, socialvård och åldringsvård utgör numera en del av den offentliga sektorn, en del vars funktioner tidigare i stor utsträckning sköttes i hemmen.

Det finns emellertid fortfarande en viss känsla av överlägsenhet i tjänstemottagarnas förhållande till tjänsteutförarna. Men samtidigt finns det en motsatt tendens: tjänsteutförarna håller inom vissa områden på att utveckla sig till förmyndartyper. Som representanter för den offentliga sektorn dvs för myndigheter, känner de sig som överordnade och betraktar tjänstemottagarna som undersåtar. Företeelsen har på sina håll dykt upp inom socialvården, kanske än mer inom åldringsvården, men på grund av vissa omständigheter börjar den nu även göra sig gällande på sina håll inom sjukvården.

Om vi nu går ut från att 70 procent av befolkningen kommer att tillhöra småföretag och tjänsteyrken, kan vi hamna i ett läge, där utövarna av tjänsteyrken kommer att omfatta majoriten av folket eller under alla omständigheter utgöra den största socialgruppen. De flesta människor kommer ibland att vara tjänstemottagare, ibland tjänsteutförare. Ett sådant samhälle kan knappast tänkas fungera tillfredsställande, om det byggs upp en socialpsykologisk barriär mellan de båda funktionerna. Det är lika otillfredsställande, om tjänsteutförarna upplever sig som utnyttjade redskap eller befallande myndighetspersoner.

Tjänsteyrkenas expansion på de produktiva yrkenas bekostnad är i dag allmänt förutsedd. Nödvändigheten att garantera dessa grupper en säker köpkraft har tidigare påvisats. Icke minst med hänsyn till oviljan att betala tjänster

på samma sätt som varor har man framför allt på socialdemokratiskt håll kommit fram till uppfattningen, att tjänsteyrkenas expansion måste innebära en utvidgning av den offentliga sektorn. Tjänsterna skulle därigenom betalas över statsbudgeten och kostnadsfritt stå till medborgarnas förfogande. Då emellertid antalet möjliga tjänster är begränsat, innebär denna lösning att det blir myndigheterna som får bestämma, vilka tjänster olika medborgare får komma i åtnjutande av. En ensidig överföring av tjänsteexpansionen till den offentliga sektorn betyder därför en fortsatt inskränkning av den enskilda människans frihet, en stegring av hennes beroendeställning till myndigheterna, en ny hävstång i teknokratiseringsprocessen.

Här framträder en av korporatismens väsentliga fördelar framför det nuvarande. Demokratin räknar teoretiskt med två poler i samhället: staten och medborgarna. Demokratin bygger ursprungligen på individualistiska förutsättningar. Korporatismen skjuter in en tredje faktor mellan staten och den enskilde: socialgrupperna, företrädare av korporationerna. Därigenom blir det aktuella talet om de två sektorerna, den offentliga och den privata, tämligen meningslöst. Vi kommer att få räkna med tre sektorer, som i högre grad än de båda nuvarande kommer att flyta in i varandra och därmed möjliggöra en bättre anpassning till de faktiska förhållandena. Korporationerna som mellanmakter mellan staten och medborgarna har i någon mån sin motsvarighet i landsting och kommuner, men utvecklingen har gjort dessa enheter så beroende av statsmakten att deras självstyrelse på vissa områden håller på att bli en chimär. De framträder i många fall som rena verkställare av beslut, som dem förutan fattats av regering och riksdag. Korporationerna har helt andra möjligheter att gentemot den centrala statsledningen upprätthålla ett egenliv inom sitt speciella verksamhetsområde. Som förmedlare av statsbidrag har korporationerna helt andra möjligheter till en ändamålsenlig fördelning än statliga myndigheter. De rent mänskliga aspekterna blir i ett korporativt organ på ett helt annat sätt levande än i ett av generaliserande paragrafer helt beroende statsorgan. Med korporationerna som de aktivt gestaltande krafterna i samhället kan övergången till tjänstesamhället därför ske betydligt smidigare och i långt större överensstämmelse med våra gemensamma sociala avsikter än vad fallet kommer att bli, om den nuvarande ordningen får äga bestånd.

Själva strukturen i det korporativa samhället är en protest mot klassamhället. Klasserna är fördelade på samtliga verksamhetsområden inom samhället. De skär tvärs igenom samhällets organiska funktioner. Genom att göra verksamhetsområdet till den grundläggande principen i den sociala strukturen klargör korporatismen sin medvetna avsikt att göra gemenskapen i uppgift i stället för gemenskapen i ekonomiska intressen till utgångspunkt för den sociala grupperingen. Klasserna liksom förut stånden är över- och underordnade; korporationerna är sidoordnade.

äll kom-
bära en
las över
emeller-
det blir
komma
fentliga
niskans
ny häv-

det nu-
ten och
prutsätt-
den en-
blir det
ämiligen
d än de
göra en
mellan-
righet i
bero-
ett bli en
om dem
ra möj-
iv inom
orpora-
statliga
n på ett
roende
i sam-
are och
än vad

nhället.
let. De
erksam-
klargör
llet för
gruppe-
orpora-

Det är självfallet, att den rent organisatoriska uppbyggnaden av korporationer-
na inte i sig innebär en klassutjämning. Men organisationens karaktär har an-
passats till kravet på ett klasslöst samhälle, medan det nuvarande organisa-
tionsväsendet vuxit fram som ett medvetet uttryck för klassamhälle och klass-
kamp. Det faktum att vad vi i dag kallar företagare, tjänstemän och arbetare
sitter med i företagets ledning, sitter med i alla korporativa organ, sitter med
i det korporativa samhällets topporgan hela tiden sida vid sida, tvingar före-
trädarna för de forna klasserna att närma sig varandra. Korporatismen har
skapat helt nya förutsättningar för sociala kommunikationer. Det kan bidra
till mänsklig självkänsla, att en arbetare kan avancera inte bara till styrelsen i
sitt eget företag utan till styrelsen i den korparation han tillhör, den huvud-
korparation som denna är ansluten till, ja ända upp till finansministerns plane-
ringsråd — och detta i egenskap av arbetare. I det korporativa samhället bär
varje människa en marskalkstav i sin ränsel.

Men om ett sådant samhälle skall kunna fungera, krävs det en utbildning och
en uppfostran, som möjliggör naturliga kontakter mellan människor, var i
samhället de än är placerade. När målsättningen för den aktuella svenska skol-
politiken utformats, har man varit medveten om denna nödvändighet. Det är,
som hade svensk socialdemokrati vid mötet med skolfrågorna börjat komma
underfund med den psykologiska faktorns roll i klassamhället. De stora skol-
reformernas deklarerade avsikter finns det därför ingenting att invända mot.
De har framtiden för sig. Men det sätt på vilket man trott sig kunna nå fram
till målet, har tyvärr inte stått i överensstämmelse med principerna. En rad
hopplöst föråldrade föreställningar om frihetens och jämlikhetens innebörd
har fått vägleda skolreformatörerna i en utsträckning, som kommit åtskilligt
av reformerna att framstå som ett monumentalt fiasko. Detta tycks man emel-
lertid inte vara helt omedveten om i den svenska statsledningen. Man beteck-
nar gärna klart dokumenterade misslyckanden som uttryck för ofrånkomliga
barnsjukdomar. Det är emellertid nödvändigt att vissa metafysiska frihets- och
jämlikhetsföreställningar rensas ut ur skolpolitiken. Om skolan skall bli ett
medel för klassutjämning, måste den bygga på realistiska förutsättningar. Och
utan en skola, utan en folkbildning, som ger oss en någorlunda gemensam
yttersta referensram, kan klassutjämningen inte förverkligas och korporatis-
men inte fungera, i varje fall inte som ett nytt uttryck för vår vakthållning
kring friheten, rättssäkerheten och det folkliga medinflytandet.

En gång gjorde man boskillnad mellan socialism och socialpolitik. Socialismen ville genom ett nytt ekonomiskt system ge trygghet åt alla. Därmed skulle man enligt borgerlig uppfattning köpa tryggheten till priset av ekonomiskt framåtskridande. Den fria marknadshushållningen var enligt borgerlig uppfattning den enda förutsättningen för näringslivets expansion och därmed för fortsatt välbästand. Socialpolitiken var det medel, med vilket den borgerliga staten skulle kompensera de människor, som råkat i kläm på grund av marknadskrafternas nyttiga men blinda spel.

Denna uppfattning kan inte längre upprätthållas. Socialpolitiken har visat sig lika nödvändig i de socialistiska länderna som i de kapitalistiska. Behovet av sociala åtgärder för att säkra vissa människors existens beror inte på det ekonomiska systemet. Det hänger samman med människornas olika förmåga att klara sig i livet och gör sig följaktligen gällande i alla system, de må vara kapitalistiska, socialistiska eller korporativa. Det är typiskt, att när man i Sovjetunionen kritiserar de låga lönerna för vissa befattningshavare i en fabrik, så får man till svar, att det arbete de utför inte är värt mera, och att de olägenheter för den enskilde, som detta kan medföra, måste uppvägas av sociala tillskott; det är inte företagets skyldighet att lösa sådana problem. Resonemanget är nästan exakt detsamma som det man får lyssna till i ett västföretag.

De minst omstridda föremålen för sociala åtgärder är de handikappade: de syn- och hörselskadade, de rörelsehindrade, de utvecklingsstörda. Till socialpolitiken hör också sådana åtgärder som barnbidrag, föräldraförsäkring, sjukersättning och liknande förmåner. Gränslinjen mellan socialvård och kriminalvård har alltmer utsuddats. Folkpensionering och försäkring mot arbetslöshet har av gammal hävd räknats in i socialpolitiken, likaså hjälpåtgärder till människor, som råkat i tillfälliga svårigheter. Kampen mot alkoholismen och narkotikamissbruket liksom åtgärder för att eliminera deras verkningar ligger i den

socialpolitiska sektorn. Under senare tid har den växande åldringsvård, som blivit en följd av samhällets omvandling, börjat bli en mycket betydelsefull del av samhällets socialpolitiska apparat.

Det rör sig alltså om ett mycket vidsträckt fält. Socialpolitiken är en alltmer heterogen företeelse. Den utsätts tid efter annan för en kritik, som icke sällan har en stark folklig förankring. Denna är delvis ett utflöde ur föreställningar, som vuxit fram i det gamla bondesamhället, men som nu saknar underlag i verkligheten. Den är ett uttryck för många människors oförmåga att anpassa sina begrepp till en utveckling, som är stadd i snabb förändring. Men den kan också utgöra en berättigad reaktion mot misstag och felgrepp från de sociala myndigheternas sida, felgrepp, som icke sällan kan ha sin förklaring i myndigheternas oförmåga att tillräckligt snabbt finna metoder och attityder, anpassade till en ännu ny och till sina verkningar delvis obekant situation.

Till svårigheterna att anpassa de socialpolitiska åtgärderna till de faktiska mänskliga behoven bidrar själva konstruktionen av det nuvarande demokratiska samhället. Polariseringen mellan staten och människorna och frånvaron av offentlighetsrättsliga mellanmakter dem emellan gör det nödvändigt att utnyttja den statliga apparaten som socialpolitikens främsta medel. Urbaniseringen, landsbygdens avfolkning och kommunsammanslagningarna har gradvis börjat förvandla kommunerna till statsapparatus förlängda armar. Förr i världen var kommunerna naturliga mellanmakter. De var som regel inte större än att de kommunala förtröendemännen hade rätt god kännedom om de människor, man hade att göra med. I nutidens storkommuner är detta omöjligt. Människorna förvandlas alltmer till statistiska nummer i ett dataregister, vars uppgifter av naturliga skäl aldrig kan få den nyansering, som den direkta mänskliga kontakten möjliggör.

Detta innebär, att socialpolitiken i praktisk tillämpning, hur välmotiverade dess åtgärder och föranstaltningar än må ha varit, och hur mänskliga avsikter som än må ha legat bakom, kommer att få något mekaniskt, något likriktat, något opersonligt över sig. Det finns redan nu tecken, som tyder på att just socialpolitiken i högre grad än de flesta andra områden kommer att bli ett uttryck för människornas maktlöshet inför myndigheterna och myndigheternas maktlöshet inför det paragrafreglerade systemet. Socialpolitiken, tillkommen som det kanske främsta medlet att förverkliga våra innersta känslor av mänsklig solidaritet, förvandlas steg för steg av systemets inneboende automatik till ett uttryck för det teknokratiska samhällets brutala känslökyla.

Naturligtvis kan det sägas av det bestående systemets försvarare, att dessa formuleringar är tillspetsade, att det visserligen finns fakta, som talar i den angivna riktningen, men att dessa inte får generaliseras. Och naturligtvis kan

det sägas, att inget samhälle är så dåligt, som dess kritiker i vällovligt syfte att skapa bättre förhållanden, vill göra gällande, men inte heller så utmärkt, som dess tillskyndare och vapendragare i begripligt syfte att försvara det, söker göra troligt. Det kan och bör också framhållas, att det just på socialpolitikens område finns många reformivrare, som verkar i tecknet av krav på fördjupad mänsklighet i våra samhällsrelationer liksom det bland socialarbetarna finns många, som i sin verksamhet söker omsätta en äkta ideell övertygelse i praktisk gärning, ofta förbisedd och inte sällan misstolkad. Men dessa fakta ändrar inte utvecklingens huvudfråga. Den tilltagande teknokratisteringen är en ofrånkomlig följd av samspelet mellan den teknologiska utvecklingen och den bestående samhällsstrukturen. Mot denna utveckling kan enskilda människors goda avsikter ingenting uträtta. Här måste det till en förändring av samhällsstrukturen för att deras intentioner skall bli mera än maktlösa gester. Socialpolitiken är ett av de tungt vägande argumenten för samhällets omvandling i riktning mot den förverkligade korporatismen.

Som redan i annat sammanhang framhållits, ger oss korporatismen just de mellanmakter mellan staten och människorna, som det bestående samhället saknar, och som aldrig kan ersättas vare sig med de kommunala organen eller med de klasspräglade intresseorganisationerna. Med korporationerna erhåller samhället de organ, som ställer in den enskilda människan i ett system, där det hela tiden finns naturliga kanaler mellan henne och samhällets olika nivåer. Korporationerna består av lokalt organiserade gemenskaper, vilka inte är större än att deras medlemmar har möjlighet att någorlunda känna varandra eller i varje fall varandras livsvillkor, så långt detta nu är möjligt. Människorna inom en korporativ gemenskap förenas av gemensamma uppgifter, gemensamma yrkesintressen och en åtminstone delvis gemensam referensram. Korporationernas förtroendemän och funktionärer bör kunna ha god kontakt med sina medlemmar. Korporatismen innebär sannerligen ingen risk för arbetslöshet för de anställda i våra nuvarande intresseorganisationer. De kommer i själva verket i ett korporativt samhälle att få väsentligt vidgade uppgifter och vidgad betydelse. Korporationerna torde också få behov av åtskilliga bland de akademiskt skolade ungdomar, som nu förgäves letar efter en för dem meningsfull sysselsättning.

Korporatismens företrädare framför det bestående ur socialpolitisk synpunkt ligger i dess större förmåga av hänsynstagande till de ständigt skiftande mänskliga förhållandena. Låt oss börja med pensionsfrågorna. Genom tillkomsten av ATP har pensionen direkt kopplats samman med de inkomster, som pensionären tidigare haft. Men när det gäller pensionsåldern, är denna, när det gäller folkpensionen, knuten till 67, när det gäller avtalsreglerad pensionsålder till 65 år. Kritiken mot det stelbenta i detta system har blivit allt större. Somliga människor är utslitna före den ordinarie pensionsåldern. Andra är vitala och

syfte att
ärkt, som
let, söker
politikens
ördjupad
rna finns
se i prak-
ta ändrar
en ofrån-
och den
nniskors
samhälls-
r. Social-
andling i

just de
samhället
nen eller
erhåller
, där det
a nivåer,
inte är
varandra
niskorna
mensam-
Korpora-
ekt med
betslös-
ommer i
fter och
oland de
em me-

npunkt
mänsk-
nsten av
pensio-
et gäller
lder till
Somliga
ala och

kan fortsätta sitt arbete utöver det fastställda åldersstrecket. En rörlig pensionsålder har blivit ett allt vanligare reformkrav. Men det är uppenbart, att det blir mycket krångligt för att inte säga ogörligt för statliga myndigheter att tillfredsställande reglera ett sådant system. Här har korporationerna helt andra förutsättningar. Där finns det direktkännedom om arbetsförutsättningarna i olika fall. Där finns det möjlighet till uppgifter om olika människors rent personliga behov och en sakkunskap, som gör det möjligt att i olika fall bedöma sådana uppgifters värde och betydelse. Det är därför en reform i människornas intresse, att staten som förut samlar in fondpengarna, att dessa sedan ställs till korporationernas förfogande i proportion till medlemsantalet, och att korporationerna sedan bestämmer fördelningen, d v s handhar frågor, som hänger samman med pensionsålderns rörlighet.

Ett korporativt organ kan självfallet fatta felaktiga beslut. Den mänskliga faktorns begränsning kommer att göra sig gällande i ett korporativt system på samma sätt som i varje annat. Även om man i stort sett strävar efter ett sakligt bedömande utifrån mänskliga hänsyn, finns det alltid personer, som har svårt att förstå varandra, och som därför lätt råkar i ett psykologiskt motsatsförhållande sinsemellan. Om därför en medlem av en korporation anser sig orättmätigt behandlad av ett korporativt organ, bör han eller hon ha möjlighet att överklaga beslutet hos en statlig myndighet. De rättsvärdande uppgifterna tillhör statens främsta funktioner. Juridiskt skolade ämbetsmän i statliga skiljedomsorgan besitter just de kvalifikationer, som erfordras i sådana fall. Det bör emellertid understrykas, att dessa organ icke kan upphäva de i lagstadgad ordning tillkomna bestämmelser, som reglerar de korporativa organens verksamhet. I motsatt fall skulle statliga skiljedomsorgan kunna uppluckra den korporativa självstyrelse, som är ett av de värdefullaste inslagen i det korporativa systemet.

Ett annat område, där korporationerna kan överta en betydelsefull social funktion, hänger samman med kriminalvården. Det har riktats åtskillig kritik mot att reformivrarna inom kriminalvården ägnat stor uppmärksamhet åt lagöverträdarens behandling den tid de är berövade sin frihet men däremot betydligt mindre energi åt att skapa gynnsammare förutsättningar för dem, när de återbördats till det normala samhället. Uppgiften att klara eftervården av förutvarande kriminella element kan med fördel överlämnas till korporativa organ. Detta innebär, att en intern vid frigivningen omedelbart får arbete helst på en plats, där han inte tidigare är känd. De korporativa organ, som är ägnade att sköta en sådan uppgift, får ansvaret för att han infogas i arbetsprocessen, att han får känna den trivsel, som är förutsättningen för hans anpassning till samhället.

Det är tänkbart, att man till en början i fackföreningsrörelsen opponerar mot

en sådan tingens ordning. Eftervård av kriminella ligger utanför de fackliga uppgifterna. Javisst. Men inte utanför de korporativa. De nuvarande intresseorganisationerna har enbart till uppgift att försvara och förkovra sina medlemmars ekonomiska standard. Korporationerna däremot utgör sociala gemenskaper i detta ords egentliga mening. De skall inte bara hävda sina medlemmars materiella intressen utan också vara ett försvar för deras personliga integritet, ett skydd för deras rätt att vara särpräglade människor. Detta betyder visserligen att korporationerna till sitt förfogande måste ha funktionärer med mot dessa uppgifter svarande utbildning. Skulle någon invända, att antalet tjänstemän i korporationerna därigenom bleve för stort, bör det påpekas, att antalet tjänstemän i statliga och kommunala organ samtidigt kommer att minskas, och att vi under alla omständigheter går mot en samhällestyp, i vilken tjänsteyrkenas andel i befolkningen växer på industrins och jordbrukets bekostnad. Det måste då vara rimligt att utbygga tjänstesektorn på de punkter, där människorna som bäst behöver den.

Korporationernas övertagande av vissa sociala uppgifter innebär emellertid inte, att de övertar hela socialpolitiken. Vissa uppgifter sköts rationellare av stat och kommun. Det finns ingen anledning att flytta exempelvis utbetalningen av barnbidrag till korporationerna, inte heller att överlåta föräldraförsäkringen på korporativa organ. Den egentliga kriminalvården tillhör också den statliga sektorn. Vissa sociala uppgifter kan med fördel skötas i samverkan mellan stat, kommun och korporation, en samverkan i vilken även interkorporativa organisationer kan kopplas in. Hit hör exempelvis handikappolitiken. Finansieringen av handikappolitiska åtgärder är i första rummet en statlig och kommunal angelägenhet. Fördelningen av det statliga handikappstödet kan med fördel handhas av handikapporganisationerna. Korporationerna måste emellertid kalkylera med en fortlöpande samverkan med dessa organisationer. Det är en fördel, om korporativa funktionärer engagerar sig i deras arbete och därigenom får förståelse för de speciella handikappproblemen. Likaledes måste korporationerna kopplas in, när det gäller anställning av handikappade. Det är här nödvändigt att i större utsträckning än hittills ge de handikappade möjlighet att göra sin insats inom ramen för den normala arbetsmarknaden. Det finns ännu alltför många fördomar på detta område. Det blir en uppgift för handikapporganisationerna att i samarbete med korporativa organ söka bryta dessa fördomar. Det kan till och med tänkas, att vissa uppgifter, som en handikappad klarar lika bra som en normal människa, i första hand reserveras för dem. Försök i denna riktning har med framgång genomförts i andra länder.

Korporationerna utgör de enskilda människornas kommunikationsmedel, när det gäller hennes relationer till samhälle och myndigheter. I det komplicerade nutidssamhället går den vanliga människan ofta vilse i bestämmelsernas och myndigheternas svåröverskådliga labyrint. Det blir de korporativa funktionä-

fackliga
intresse-
na med-
a gemen-
medlem-
nliga in-
betyder
är med
antalet
ekas, att
mer att
i vilken
kets be-
punkter,

nellertid
ellare av
utbetal-
ildraför-
är också
mverkan
rkorpo-
olitiken.
tlig och
det kan
a måste
ationer.
ete och
s måste
de. Det
de möj-
en. Det
gift för
a bryta
h handi-
eras för
länder.

del, när
icerade
nas och
ktionä-

rernas uppgift att hjälpa henne till rätta. Vem som helst skall kunna gå upp till sin korporation och där få veta, vart han eller hon skall vända sig i ett visst ärende. I den mån svårigheter uppstår i kontakten mellan en enskild människa och en myndighet, skall den enskildes korporation kunna rycka in och bistå sin medlem. På så sätt kommer korporationen att fungera som mellanmakt. Den enskilda människans känsla av vanmakt inför myndigheterna kan endast avvecklas, om var och en vet, att det finns människor att tala med, människor, som hon kan ha förtroende för, människor, som är beredda att bistå henne.

Det är självfallet, att detta kräver något av en ny anda. Men det är just en ny samhällsanda, som korporatismen eftersträvar.

En av marxismens grundläggande uppfattningar är tesen om kulturen som samhällets ideologiska överbyggnad. All historia är historien om klasstrider. Detta bottnar i de motsättningar mellan olika grupper, mellan utsugare och utsugna, som har sin rot i den bestående produktionsstrukturen. Idéer, trosföreställningar och moralbegrepp är ingenting annat än uttryck för människornas materiella intressen. En människas åskådning är en produkt av hennes ställning i produktionsprocessen.

Att det finns ett samband mellan intressen och åsikter är oförtydligt. Ett studium exempelvis av 1800-talets idéhistoria bär syn för saken. Liberalismen växer fram som ett uttryck för den kapitalistiska borgarklassen. Konservatismen är till en början de feodala gruppernas försvar mot det borgerliga hotet. Socialismen är den framväxande arbetarklassens ideologi.

Å andra sidan är det uppenbart, att det finns värderingar som är gemensamma för olika ideologier, och som är oberoende av klasstillhörighet. Dit hör sådana ting som de matematiska satserna. Alla accepterar som sanning påståendet, att två och två är fyra, oberoende av om man är liberal, konservativ eller socialist, oberoende av om man tillhör arbetar- eller borgarklassen. Alla accepterar logikens grundläggande sats: två varandra motsatta påståenden kan inte samtidigt vara sanna. Men även sådana abstrakta begrepp som frihet, solidaritet, människokärlek, framsteg och rättssäkerhet accepteras åtminstone formellt som värden av de mest skilda strömningar. När en diktatur inskränker människornas frihet, påstår den sig nästan alltid göra det i tjänst åt en högre form av frihet: arbetarnas frihet anses av kommunisterna vara större i ett tvångssamhälle än i ett samhälle utan alltför många regleringar. En tvångsapparat, som höll nationen samlad utåt, ansågs av nationalsocialisterna vara en större garanti för de många människornas frihet än demokratin. Konservatismen har ansett en långsam utveckling vara en säkrare väg till framsteg än radikal re-

formpolitik, då denna anses innebära risker för oförutsedda sidoeffekter, som kunde äventyra de avsedda resultaten.

Det finns alltså en viss gemensam värdegrund, som skär tvärs igenom klass-, nations- och rasgränserna, och som därmed avslöjar ensidigheten i marxismens klass- och nationalsocialismens rasdoktriner. Man skulle helt enkelt kunna vända upp och ned på marxismen och påstå, att kulturen är upphovet till produktionsfaktorerna. Det är människans hjärna, som skapar produktionsmedel och samhällsordning. Dessa är följaktligen beroende av de psykologiska realiteterna. Det finns ett ofrånkomligt samband mellan den kapitalistiska produktionsstrukturen i Förenta Staterna och de frihetsidéer som gjorde sig gällande i de amerikanska kolonierna på 1700-talet. Det finns ett ännu mer påtagligt samband mellan de kommunistiska idéer som behärskade den ryska revolutionens ledare, och den produktionsstruktur som sedan dess vuxit fram i Sovjetunionen.

Någon vill kanske göra gällande, att detta påminner om problemet hönan och ägget: vem var först av de två? Samhället är en produkt av den mänskliga hjärnans arbete. Men detta arbete är i sin tur betingat av de yttre villkor och förutsättningar som så att säga är människohjärnans arbetsgivare. Det finns därför ingen anledning att i polemik med marxismen hävda kulturen som orsak och produktionsstrukturen som verkan. Det föreligger en växelverkan mellan de båda faktorerna, och det är tämligen meningslöst att diskutera, vem som var först. Det räcker med att slå fast, att kulturen har en avgörande inverkan på produktionsstrukturen, samtidigt som den aktuella kultursituationen påverkas av den ekonomiska och sociala problematik som den kommer i beröring med.

Av detta resonemang följer, att den kulturmiljö som varit naturlig för det kapitalistiska respektive kommunistiska samhället, inte kan förmodas harmonisera med det korporativa. Kulturen både i öst och väst domineras av en materialistisk verklighetsuppfattning. Bruttonationalprodukten intar både i Amerika och Ryssland en central plats i den tillbedda gudakretsen. Dess rättvisa fördelning är politikens främsta uppgift. Sedan går meningarna isär, när det gäller hur fördelningen skall gå till. I marknadshushållningen har den ena sidan funnit ett antagbart recept, medan den andra valt planhushållningen. Det tillkännagivna ändamålet är emellertid på båda hållen detsamma: största möjliga materiella välbefinnande. Det är visserligen sant, att man från en sida får höra, att de som via affärsvinster söker öka sina inkomster är moraliskt tvivelaktiga, medan de som via löneaktioner eftersträvar detsamma, är högst aktningvärda, samtidigt som det från den andra sidan heter, att de vilka är i stånd till lönsamma affärer bevisat sin överlägsenhet över dem som är hänvisade till fastställda löner. Detta är emellertid en träta inom ramen för en

gemensam materialistisk värdering. Klasskampen som dominerande politiskt instrument för framsteg är ett typiskt utslag av en åskådning, som ger den materiella standarden absolut prioritet.

Det aktuella kulturklimatet har bidragit till en upplösning av föreställningar och sedvanor, som vuxit fram ur det gamla jordbrukssamhällets förutsättningar men förlorat fotfäste i den moderna verkligheten. Detta har på flera punkter inneburit en frigörelse. Men de negativa verkningarna är på lång sikt större. Samhällets neurotisering, de ständiga knarkepidemierna, den växande kriminaliteten, den tilltagande våldsmentaliteten och tillströmningen till mentalsjukhusen är vittnesbörd om ett samhälle i psykisk obalans. Den ensidiga individualismen främjar den enskilda människans och den enskilda gruppens självhävdelse utan hänsyn till andra människor och andra grupper, och den lika ensidiga materialismen gör denna självhävdelse till en kamp om ekonomiska fördelar och social status. Den ensidiga intressebetoningen i det demokratiska samhällets organisationsväsen är den samhällsorganisatoriska manifestationen av denna livsattityd.

Känslan av otrygghet i detta kulturklimat börjar allt starkare göra sig gällande. De extrema vänstergrupperna, som på 60-talet fick sitt främsta uttryck i studentrevolverna, utgjorde en maktlös protest mot ett samhälle, där en ihålig fraseologi icke kunde dölja den gapande klyftan mellan gjorda löften och given verklighet. Vänstervågens förankring i hopplöst föräldrade marxistiska idéer gjorde den oförmögen till en konstruktiv insats. Den förblev en harmsna ungdomars vanmäktiga gest i ett ögonblick, då rationalisering, mekanisering och stordrift nådde sin kulmen. Den gick delvis över i 70-talets gröna väg, en flykt från den betonggrå verkligheten i nutidens storstadsregioner till en för länge sen försvunnen lantlig idyll, ett famlande grepp efter en tradition, som en gång inneburit trygghet, men som nu gått förlorad.

Vad som nu främst behövs är ett verkligt medvetande inte bara om vår tids väsen utan också om det levande sambandet mellan vår egen tid och den historiska utveckling ur vilken den vuxit fram, och av vilken den är den naturliga produkten. Det finns ingen gränslinje mellan nuet och det förflutna. Vår generation är bara en av länkarna i den långa orsakskedjan genom tiderna. Endast när vi försöker leva oss in i hur denna utveckling gått till, kan vi förstå hur verkligheten fungerar i dag, och endast då kan vi med fast mark under fötterna forma vår framtid. En kulturförnyelse måste följaktligen bli en revolt mot det historielösa i det nuvarande kulturklimatet.

Det finns ett ord, som blev på modet på 60-talet, och som ursprungligen lanserades av Marx. Det är ordet alienation. Det är uttrytt ensamhet och främlingskap i den egna miljön. Individualismen har gjort oss rotlösa. Nu

griper v
framstån
arbetare
länkar i
oss till b
Människ
avkrok
den upp
gemensk
eller min
gör sin u
i natione
rötterna
som utgå

Kombina
de verkl
som stän
innebar
mation s
världsgig
möjlighe
villkor. I
tillstånd
Kravet a
åt de mä
mest skil
men.

Korporat
kultursys
uppgifter
samhälle
det eller
gemenska
byggnad

Vi är till
omdanin
vilket de
lellkoppl
tidigt so
nämnda

gemensam materialistisk värdering. Klasskampen som dominerande politiskt instrument för framsteg är ett typiskt utslag av en åskådning, som ger den materiella standarden absolut prioritet.

Det aktuella kulturklimatet har bidragit till en upplösning av föreställningar och sedvanor, som vuxit fram ur det gamla jordbrukssamhällets förutsättningar men förlorat fotfäste i den moderna verkligheten. Detta har på flera punkter inneburit en frigörelse. Men de negativa verkningarna är på lång sikt större. Samhällets neurotisering, de ständiga knarkepidemierna, den växande kriminaliteten, den tilltagande våldsmentaliteten och tillströmningen till mentalsjukhusen är vittnesbörd om ett samhälle i psykisk obalans. Den ensidiga individualismen främjar den enskilda människans och den enskilda gruppens självhävdelse utan hänsyn till andra människor och andra grupper, och den lika ensidiga materialismen gör denna självhävdelse till en kamp om ekonomiska fördelar och social status. Den ensidiga intressebetoningen i den demokratiska samhällets organisationsväsen är den samhällsorganisatoriska manifestationen av denna livsattityd.

Känslan av otrygghet i detta kulturklimat börjar allt starkare göra sig gällande. De extrema vänstergrupperna, som på 60-talet fick sitt främsta uttryck i studentrevolterna, utgjorde en maktlös protest mot ett samhälle, där en ihålig fraseologi icke kunde dölja den gapande klyftan mellan gjorda löften och given verklighet. Vänstervågens förankring i hopplöst föräldrade marxistiska idéer gjorde den oförmögen till en konstruktiv insats. Den förblev en harmsna ungdomars vanmäktiga gest i ett ögonblick, då rationalisering, mekanisering och stordrift nådde sin kulmen. Den gick delvis över i 70-talets gröna våg, en flykt från den betonggrå verkligheten i nutidens storstadsregioner till en för länge sen försvunnen lantlig idyll, ett famlande grepp efter en tradition, som en gång inneburit trygghet, men som nu gått förlorad.

Vad som nu främst behövs är ett verkligt medvetande inte bara om vår tids väsen utan också om det levande sambandet mellan vår egen tid och den historiska utveckling ur vilken den vuxit fram, och av vilken den är den naturliga produkten. Det finns ingen gränslinje mellan nuet och det förflutna. Vår generation är bara en av länkarna i den långa orsakskedjan genom tiderna. Endast när vi försöker leva oss in i hur denna utveckling gått till, kan vi förstå hur verkligheten fungerar i dag, och endast då kan vi med fast mark under fötterna forma vår framtid. En kulturförnyelse måste följaktligen bli en revolt mot det historielösa i det nuvarande kulturklimatet.

Det finns ett ord, som blev på modet på 60-talet, och som ursprungligen lanserades av Marx. Det är ordet alienation. Det är uttytt ensamhet och främlingskap i den egna miljön. Individualismen har gjort oss rotlösa. Nu

e politiskt
m ger den

ställningar
förutsätt-
ar på flera
å lång sikt
n växande
n till men-
n ensidiga
gruppens
, och den
m ekono-
det demo-
ska mani-

gällande.
uttryck i
n en ihållig
öften och
arxistiska
n harmsna
kanisering
na våg, en
till en för
tion, som

n vår tids
den histo-
naturliga
tna. Vår
n tiderna.
vi förstå
rk under
en revolt

rungligen
nhet och
lösa. Nu

griper vi efter ledstången. Nu söker vi sammanhanget. I religionernas värld framstår människan som delar av en helhet, som Guds redskap eller medarbetare i en fortskridande skapelseprocess. Nationalismen ställer in oss som länkar i folkets stora sammanhang genom tiderna. Och kulturmedvetandet gör oss till bärare av ett levande odlingsarv, som skall växa vidare in i framtiden. Människan, denna lilla spröda varelse på en planet till en sol, någonstans i en avkrok av Vintergatan, är inte universums centrum. Hon är till för att klara den uppgift som blir henne förelagd. Hon är en del av en organiskt framvuxen gemenskap: ett folk, en socialgrupp, en familj. Hon har sin bestämmelse, större eller mindre, och hennes värde står i proportion till det sätt på vilket hon fullgör sin uppgift. Det är denna uppfattning om människans ställning i samhället, i nationen, i tillvaron som sådan, som har sin udd riktad både mot den med rötterna uppräckta individualismen och den mekaniskt livlösa kollektivismen, som utgör den andliga bakgrunden till korporatismen.

Kombinationen av individualism och materialism har lett fram till ett läge, där de verkliga mänskliga behoven fått vika för teknikens krav på supremati, krav som ständigt framförs i den heliga bruttonationalproduktens namn. 60-talet innebar höjdpunkten av denna utveckling. Då firade rationalisering och automation sina globala triumfer. Då växte de multinationella storföretagen ut till världsgiganter, till halvt oåtkomliga exploatörer av den moderna teknologins möjligheter, medan stater och människor maktlösa fick föga sig i giganternas villkor. Den gröna vågens verklighetsflykt är en vanmaktens protest mot ett tillstånd, där maskinerna blivit människornas herrar i stället för tvärtom. Kravet att tekniska innovationer och ekonomiska åtgärder skall ställas i tjänst åt de mänskliga behoven blir allt starkare och bärs upp av människor från de mest skilda läger. Det är denna tendens som brukar kallas den nya humanismen.

Korporatismen är det typiska samhällsorganisatoriska uttrycket för denna kultursyn. Hela dess grundritning bygger på uppfattningen om arbetet, livsuppgiften, den skapande insatsen som det centrala i livet och därmed också i samhället. Grundvalen för samhällets uppdelning i olika grupper är inte ståndet eller klassen utan verksamhetsområdet. Gemenskapen i uppgift går före gemenskapen i intresse. Det korporativa samhället blir därmed i själva sin uppbyggnad ett uttryck för ett nytt kulturklimat.

Vi är tillbaka till frågan om hönan och ägget. Skall vi börja med en samhälls-
omdaning i korporativ riktning, eller skall vi först skapa det kulturklimat i
vilket de korporativa reformerna naturligt kan växa fram? Eller skall vi paral-
lellkoppla de båda linjerna och bygga upp den nya samhällsordningen sam-
tidigt som vi söker genomföra den kulturella klimatförändringen? Det sist-
nämnda alternativet förefaller vara det tyngst vägande. Å andra sidan är det

uppenbart, att vi inte i ett fritt samhälle kan skapa förutsättningar för en korporativ reformpolitik, utan att vi först skapat en tillräckligt bred opinion för dessa reformer. Men själva framväxten av en sådan opinion innebär början till luftombytet inom kultursektorn. På sätt och vis innebär detta en prioritering av den kulturella faktorn. Vi måste göra samma konstaterande som vi gjort beträffande utvecklingen av amerikansk kapitalism och sovjetrysk kommunism: utvecklingen har påverkats av de ideologiska föreställningar som varit rådande, när dessa båda system började ta form. Det innebär ingen historiefilosofisk tes om att kulturfaktorn i alla lägen är den primära. Det betyder blott, att den som världen just nu ser ut kan ges en utslagsgivande innebörd.

Det har ibland talats om nödvändigheten att forma vad man brukat kalla den korporativa människan. Samma tankegång förekommer i de flesta ideologier. Den innebär, att man psykologiskt bör söka anpassa det aktuella mänskliga beteendet till de rådande förhållandena. Ju färre spänningar som växer fram mellan människans naturliga reaktionsmönster och det sätt på vilket hon förmodas fungera i det rådande samhällssystemet, desto friktionsfriare kommer detta att kunna utvecklas, desto större blir den effekt som den enskilda människan kan utvinna ur samhället. Vad vi här kallar det naturliga reaktionsmönstret är inte något en gång för alla givet sätt att bete sig utan ett mönster för handlingssätt, tanke kategorier och känsloreaktioner, som vuxit fram ur samspelet mellan biologiskt betingade attityder och ändamålsbestämd uppfostran. Den roll som uppfostran härvidlag spelar, klargör möjligheten att ändra mönstret genom utbildning, upplysning och propaganda.

Korporatismen förutsätter ett visst gemensamt grundbeteende inom hela befolkningen, så att människor på olika nivåer skall kunna mötas och samverka utan att onödiga missförstånd uppstår. Den förutsätter vissa för alla gemensamma referensramar, som gör meningsutbyten mellan olika grupper möjliga utan alltför tidsödande förklaringar. Den förutsätter en känsla av ömsesidig respekt mellan grupper med olika uppgifter och därmed i viss mån med olikheter i beteendet utöver det gemensamma grundbeteendet. Den förutsätter en vilja till förståelse för önskemål och behov, som är olika de egna men förden skull kan vara lika legitima. Den förutsätter en människotyp, för vilken solidaritet med gemenskapen är en naturlig funktion och inte bara ett honnörsord vid högtidliga tillfällen. Endast en förändring av kulturklimatet kan göra en så funtad människa till normaltyp i samhället.

Korporatismen som åskådning skiljer sig från vissa idealistiska synsätt genom att den uppfattar kravet på materiell trygghet som inte bara legitimt utan ofrånkomligt. "Idén var hans eneste føde — det var inget under han døde", säger en gammal dansk ramsa. Men samtidigt stryker den under det gamla mästärordet: "Människan lever icke av bröd allena." Arbetet framstår inte i

er för en
opinion
r början
priorite-
e som vi
sk kom-
om varit
historie-
betyder
nebörd.

ställa den
eologier.
änksliga
ker fram
hon för-
kommer
da män-
aktions-
mönster
fram ur
md upp-
eten att

hela be-
amverka
a gemen-
möjlige
msesidig
ned olik-
sätter en
a förden-
n solida-
nnörsord
öra en så

t genom
mt utan
n døde",
et gamla
år inte i

första hand som ett medel att skaffa sig allt större inkomster, allt högre status. Dess främsta uppgift är människans livsinsats, det som ger den enskildes likaväl som gruppens och folkets liv en mening och ett innehåll. För korporatismen är den estetiska dimensionen en realitet. Det finns ett drag av estetik redan över den korporativa samhällskonstruktionen. Man kan, om man vill använda ett poetiskt bildspråk, likna det korporativa samhället vid en katedral, där korporationerna som gotiska kolonner bär upp det hela. Medeltidens katedraler är ett verk av konstskickliga hantverkare i samarbete. Deras tillkomst är berättelsen om särpräglad konstnärsbegåvning och socialt fungerande yrkesgemenskap i samspel. Det är därför kravet på inte bara trivsamma utan också vackra arbetsplatser, utformade i samverkan mellan ledning och anställda, är ett typiskt utslag av korporativa strävanden. Det är därför som korporatismen återupplivar den gamla yrkesetiken, känslan av solidaritet med det arbete man utför, av ansvar inför den produkt man åstadkommer, antingen det nu gäller varor eller tjänster. I det bestående samhället växer behovet av kontrollåtgärder. Korporatismen eftersträvar ett kulturklimat, där sådana åtgärder kan inskränkas till minsta möjliga, därför att människans ansvar för sin egen insats framstår som självklar och naturlig. Moral är samstämmighet mellan liv och lära. Ur denna synpunkt är korporatismen en moralisk upprustning. Endast då ömsesidiga förpliktelser upplevs som självklara, är kontrollen överflödigt och friheten säkrad. Detta är korporativ utopism. Men utan utopier skulle framstegen bli otänkbara, utan att sikta mot stjärnorna skulle vi inte nå skogsbrynet.

När seklet var ungt såg människorna framtiden i ljus. Den industriella revolutionen hade öppnat nya oanade möjligheter. Mänskligheten gick mot en tid av ständiga framsteg, en tid, då fattigdomen skulle vara avskaffad, då djärva drömmar med teknikens och vetenskapens hjälp skulle bli verklighet. Det var nu, som Marinetti skrev det futuristiska manifestet, en diktens och konstens lovsång till fabrikerna, bilarna, de motordrivna oceanjättarna och flygmaskinerna. Det första världskriget kom en skugga att falla över drömmen. Den nya civilisationen hade inte övervunnit människornas sämre sidor. De sociala orättvisorna hade plötsligt framträtt i all sin skärpa. Oswald Spengler skrev sin bok om västerlandets undergång. Men optimismen stack åter upp huvudet. Framsteget skulle kunna säkras, om blott de negativa krafter som frammanat skuggsidorna kunde övervinnas, om olika intressen på basis av likaberättigande kunde bringas att samverka. Fascismen och nationalsocialismen gjorde sina experiment i folkgemenskap och nationell samling. Men det andra världskriget slog sönder också den drömmen. Visst växte det fram en ny optimism ur den allierade segern 1945. Nu hade det onda i världen besegrats. Nu skulle mänskligheten äntligen få uppleva en värld utan nöd och fruktan. Det kalla kriget kom snabbt som en verklighetens hårdhanta replik till de nya drömmarna.

Den verkliga omställningen i opinionen kom först på 60-talet. Det fanns visserligen varsel redan under senare delen av 40-talet, då Fairfield Osborn gav ut sin bok "Vår plundrade planet", den första varningen för den miljöförstöring, som är på gång. En pionjär för de nya domedagsprofeterna blev vår egen Georg Borgström, som mer än de flesta bidragit till att rikta uppmärksamheten mot de negativa sidorna av industrialismen. Mörkmålningen av framtiden hade fått en utomordentlig vignet i atombomben över Hiroshima. Den hade gjort människorna mottagliga för pessimistiska förutsägelser om en ankalkande katastrof.

Det är framförallt tre företeelser, som kommit att stå i medelpunkten för den nya bedömningen: de sinande energi- och råvarukällorna, den fortskridande förgiftningen av naturen och den explosionsartat växande befolkningen på jorden. Vi fick en plötslig vision av vad tillgången på energi betyder för hela vår livsföring, när oljeflödet för några månader stryptes kring årsskiftet 1973-74. Denna erfarenhet satte fart på diskussionen om nya energikällor. Atomkraftverken var den lättframkomligaste vägen. Men domedagsprofeter-nas förkunnelse hade inte förklingat ohörd. Oppositionen mot atomkraften hade slagit djupa rötter i folkopinionen. Det visade sig vid en undersökning, att trots oljekrisen majoriteten av Sveriges folk ställde sig tveksam inför en utbyggnad av atomindustrin. Det är framför allt fruktan för det radioaktiva av-fallet, som dominerar den negativa hållningen. Men även de risker som befolk-ningen i trakten kring ett atomkraftverk löper vid en olyckshändelse, ett sabo-tage eller bombnedslag under krig. Det har hävdats och kanske med rätta, att på inget annat område sådana säkerhetsåtgärder vidtagits som just kring atom-kraften. Det har framhållits, att det finns ännu större hot mot mänskligheten än atomenergin, exempelvis de kemiska och bakteriologiska stridsmedel, med vilkas hjälp på kort tid hela områden kan förgiftas och avfolkas. Mot detta har det sagts, att det inte finns någon anledning förmoda, att den mänskliga fak-torn just i detta fall skulle fungera med hundraprocentig säkerhet, när den inte gjort det på något annat, och att förefintligheten av andra hot inte moti-verar främjandet av det närmast liggande, även om detta skulle vara något mindre än de övriga. Det finns ingen som förutsatt, att de kemiska och bak-teriologiska stridsmedlen skall användas i fredligt syfte på samma sätt som atomkraften. Jämförelsen är därför haltande. Det har då hävdats, att vi på alla områden tar vissa risker, och att vi därför borde kunna ta en eller annan risk även på detta. Fortsatt forskning borde dessutom kunna skaffa fram ytter-ligare skyddsmedel mot eventuella radioaktiva skadeverkningar.

Att diskussionen kring atomenergin blivit så intensiv, beror främst på att denna energiform just nu är den mest aktuella som komplement till oljan. Fusionsenergin, som är betydligt miljövänligare, är ännu en utopi. Den hänger samman med den s k plasmafysiken, d v s läran om det tillstånd, som materien övergår i, när den upphettats till minst 800 grader. Teoretiskt är det möjligt att göra gas till plasma på konstgjord väg, men de praktiska metoderna är ännu inte slutprövade, än mindre finns det metoder, som är ekonomiskt ge-nomförbara. Man anser därför, att fusionsenergin kan bli en faktor att räkna med först inpå nästa århundrade.

Kolet spelar också en roll i energidiskussionen. Medan oljeförekomsterna an-ses räcka i blott ett eller annat århundrade och utvinningen då kommer bli allt dyrbarare, räcker de kända kolförekomsterna i betydligt över tusen år. Man är emellertid oenig om, på vad sätt kolet som energitillgång bäst och effektivast

skall kunna utnyttjas. På samma sätt är solenergin en källa, som ännu inte tagits i bruk, i varje fall inte i någon större utsträckning. Solenergin intar så tillvida en särställning, som den inte minskar resurserna på vår egen jord utan tas från rymden. Vår egen store uppfinnare, John Ericsson, förutspådde redan vid mitten av 1800-talet, att solenergin skulle bli framtidens främsta energiform. Fortfarande — ett sekel senare — är detta dock ännu bara spekulationer.

Till energibristen kommer så knappheten på råvaror. Ännu finns det visserligen stora outnyttjade råvaruförekomster runt om i världen. Europa och Amerika har delvis vunnit sitt välbästand genom att de till billigt pris kunnat fylla sina förråd från u-länderna. Detta blir i framtiden inte möjligt. U-länderna har rätt till samma standard som vi. De har rätt till samma ersättning för sina produkter, som vi själva begär för våra. Detta betyder, att råvarupriserna kommer att stiga på världsmarknaden. Oljan är ett exempel. Visserligen kan konkurrensen mellan olika producentländer åstadkomma prisfluktuationer, men i det långa loppet kommer detta icke att rubba utvecklingens riktning. Dyrare energi och dyrare råvaror är något, som vi en gång för alla måste räkna med.

En oförutsedd kostnadspost för den framtida industrin är också de skyddsåtgärder, som måste vidtas mot jord-, vatten- och luftföroreningarna. Det räcker inte med att rätta till de missgrepp, som tidigare gjorts — redan detta kommer att kosta åtskilligt. Vi måste också i all framtida industriplanering ta med föranstaltningar, som hindrar produktionen att verka ödeläggande på den kringliggande naturen. Detta betyder, att arbetskraft och kapitalresurser, som annars skulle kunnat användas till produktion för direkt behovstillfredsställelse, i stället måste anslås till försvaret mot miljöförstöring. Därmed minskas emellertid tillväxttakten i näringslivet. Den permanenta standardökningen måste ifrågasättas.

Och så till sist befolkningsexplosionen. Redan i dag lever en icke ringa del av mänskligheten på eller under svältgränsen. Det har visat sig, att den mindre arbetsförmågan hos många människor i u-länderna inte alls beror på sämre biologiska anlag utan på bristande näringstillförsel under uppväxtåren. Det oaktat fortsätter folkökningen just i u-länderna. En ökad livsmedelsproduktion via ett förbättrat jordbruk i den tredje världen och utvinning av livsmedel ur havets plankton m m kommer inte att lösa problemet. Det finns anledning förmoda, att en ökning av livsmedelsproduktionen bara kommer att stimulera en ytterligare befolkningstillväxt. Och därmed kommer förhållandet mellan hungriga och mätta att förbli detsamma som hittills. Problemet slutgiltiga lösning ligger emellertid inte bara i en effektivt genomförd födelsekontroll i u-länderna, parallellkopplad med en ökning av världens livsmedelsproduktion. Det är lika nödvändigt att steg för steg förändra u-ländernas sam-

hällsstruktur. De bjärta motsatserna mellan rika och fattiga i dessa länder måste utjämnas, så att de breda folklagen blir delaktiga i ett stigande välstånd. Erfarenheten visar, att födelsetalet sjunker när välståndet stiger. Det är mindre i välbärgade samhällsgrupper än i egendomslösa proletärsnitt. Främjandet av sociala framsteg i u-länderna är följaktligen lika väsentligt som födelsekontroll och livsmedelsproduktion. Sedan u-länderna fått sin frihet, måste de emellertid själva påtaga sig ansvaret för sin framtid. Det är deras sak att bestämma, om de vill genomföra en effektiv födelsekontroll eller fortsätta som hittills. Världens moraliska skyldighet att hjälpa u-länderna fräntar dem inte deras självansvar. I motsatt fall blir deras frihet en tom illusion.

Vi befinner oss alltså i en situation, där vi måste räkna med större ansträngningar för att få fram energi och råvaror och drygare kostnader för att utan skadliga bieffekter fullfölja den industriella produktionen. Detta innebär ovedersägligen en bromsning av den ekonomiska tillväxttakten. Är vi beredda att acceptera detta faktum och handla därefter? Eller tänker vi leva, som om var dag var den sista, trygga i förhoppningen att liemannen döden kommer att befria åtminstone vår generation från den annalkande syndafloden? Det finns tecken, som talar för det sistnämnda alternativet. Dit hör bl a det nuvarande politiska och ekonomiska systemet.

Den parlamentariska demokratin med dess amerikanska och schweiziska sidorformer bygger på periodiskt återkommande val, vid vilka partierna tävlar om makten och därmed om rösterna. Varje valrörelse kommer därigenom att påminna om en auktion, varvid de olika partierna överbjuder varandra med löften om nya förmåner till olika medborgargrupper. Hela detta system har möjliggjorts av den ekonomiska tillväxten. Man har därigenom haft möjlighet att förbättra stora gruppers standard utan att direkt försämma andra gruppers. I den mån denna tillväxt dämpas eller kanske tidvis helt försvinner, bortfaller denna möjlighet. Vallöften kommer då att pressa fram en alltmer kortsynt rovdrift med tillgångarna på energi och råvaror liksom ett allt slappare försvar mot de miljöförstörande tendenserna i samhället. Vi har ett typiskt exempel i ett argument, som brukar framföras av atomkraftens mest hängivna apostlar: ett nej till atomkraftens utbyggnad skulle innebära ett stopp för alla kostnadskrävande reformer. Det finns ingen politiker, som skulle våga ta ansvaret för en sådan politik. Det är inte bara den parlamentariska demokratin, som driver fram slöseriet med tillgångarna och nonchalansen mot naturen. Det är också den kapitalistiska ekonomin. När grundprincipen är största möjliga avkastning på investerat kapital, blir kostsamma åtgärder mot naturförstörelse något som man i görligaste mån måste söka undvika. Företagars ansvar mot naturen är visserligen något, som alltmer gör sig gällande i det nuvarande näringslivet, men detta är ett resultat av den insikt som upplysning och propaganda framkallat, och som i själva verket strider mot kapitalismens grund-

principer. Jämför exempelvis det amerikanska jordbruket med det europeiska. I Amerika, där de kapitalistiska principerna tillämpats mest renodlat, tog farmarna ut vad de kunde av sin jord. Sedan flyttade de västerut, tog ny jord i besittning och utsög den. Därför har stora områden i Förenta Staterna förvandlats till öken. I Europa däremot, där det inte fanns land i vare sig det ena eller det andra väderstrecket att flytta till, måste man på ett helt annat sätt ta jorden tillvara och skydda den mot erosion. Redan Fairfield Osborn konstaterar, att Europa har världens bäst bevarade åkerjord ännu i dag. Det europeiska jordbruket har traditioner från en tid, då kapitalismen ännu inte var uppfunnen. Det är dessa traditioner, som levt kvar även i den kapitalistiska epoken, som räddat Europas jord och kanske därmed dess framtid.

Socialismen innebär emellertid inte något större skydd än kapitalismen mot de nedbrytande krafterna i industrisamhället. Också för socialistiskt tänkande är den ekonomiska tillväxten den grundläggande faktorn i samhällsutvecklingen. Sovjetunionen brottas med samma problem som Förenta Staterna. Också där är jorderosionen ett problem. Också där måste man avväga, hur mycket av resurserna man kan anslå till kamp mot miljöförstörelsen på bekostnad av standardökningen. Nedsmutsningen av Volga tilläts gå så långt, att exempelvis karpfisket i Kaspiska havet höll på att helt dö ut av brist på fisk. Slutligen tvingades myndigheterna i Moskva att ge med sig och tillåta uppförandet av de nödvändiga reningsverken.

Naturvårdspropagandan har onekligen skapat en opinion, som sträcker sig ganska djupt ner i befolkningen. Men räcker denna opinion till, om påfrestningarna skulle bli verkligt stora, om vi bleve tvungna att direkt ändra vår nuvarande livsföring? Åtskilliga experter menar, att så inte blir fallet. De ofrånkomliga åtgärderna kommer aldrig att kunna beslutas i demokratisk ordning, därför att inga politiker kommer att kunna säga sanningen i en valrörelse utan risk för katastrofala röstförluster. Därför kommer energikris, råvarukris och miljökris att förr eller senare medföra demokratis fall och diktaturens seger. Ty endast en diktatur kan genomföra den omställning som krävs, om vi över huvud taget skall överleva.

Det där är nu inte så säkert. Erfarenheterna från Sovjetunionen, där man ju har en diktatur med alla dess maktmedel, därtill en diktatur med över 50 år på nacken och följaktligen en viss rutin i regerande, visar oss, att inte ens en diktatur kan motstå trycket från en konsumtionslustig allmänhet. Att en militärdiktatur – sådana växer just nu upp som svampar ur marken – skulle lyckas bättre, är föga troligt. För det första har generaler och överstar knappast den insikt som behövs för att klara dessa svårlösta problem, och för det andra kommer trycket underifrån att framkalla ständiga kriser inom själva diktatursystemet; inbördeskampen mellan olika militärkottierier t ex i Grekland bär

syn för sägen.

Nej, skall vi verkligen kunna lösa de problem, som hopar sig, skall vi på ett ändamålsenligt sätt kunna anpassa våra samhällsätgärder och våra livsformer till de nya förutsättningarna, måste bredast möjliga opinion inom befolkningen engageras och aktivt delta i problemens lösning. Här erbjuder det korporativa systemet en samhälls- och statsform, som är överlägsen både diktaturen och den nuvarande demokratin.

Korporatismens kommunikationsnät gör det möjligt på ett helt annat sätt än nu att nå ut till samhällets minsta förgreningar. Till korporationerna och deras olika underavdelningar liksom ut till de enskilda företagen kan information spridas på ett ändamålsenligt sätt. Människor på olika områden kan göras medvetna om problemens karaktär och räckvidd och om de lösningar, som kan tänkas möjliga. De har själva möjlighet att diskutera problemen internt och med andra företag, grupper eller korporationer liksom med statsmakten. Här som eljest är det inte troligt, att alla positiva uppslag kommer från experterna eller från centralorganen. Ute på fältet, i de enskilda företagen, i de korporativa klubbarna eller de förtroendevalda korporativa organen kan det föras fram idéer till lösningar, som varken experter eller centralorgan kommit att tänka på. Denna möjlighet till medverkan kommer att ge människorna en känsla av medansvar, som de aldrig får i ett uppifrån styrt kommandosystem. Det innebär också, att de eventuella uppoffringar som kan komma att bli nödvändiga, kommer att upplevas som ofrånkomliga konsekvenser av en situation, som nu en gång är ett faktum. Man kommer frivilligt att bejaka dem, därför att de blir ett led i en strävan att trygga en framtid, som annars skulle vara hotad.

Korporatismen är alltså den samhällsform, som bättre än de nuvarande systemen skulle kunna mobilisera människorna till aktiv kamp mot industrialismens nedbrytande följdfforeteelser. Den kultursyn, som bär upp korporatismen, kan härvidlag komma att spela en positiv roll. Man har i den aktuella miljödebatten infört begreppet livskvalitet som komplement till den materiella standardstegringen. Men det är typiskt, att en sådan världskänd framtidsforskare som Jay Forrester i Boston anser livskvaliteten vara en produkt av den materiella standarden. I och med att kurvorna för energiutvinning, råvaruframställning och produktion sjunker, kommer också livskvaliteten att bli mindre. Det är just den ensidiga fixeringen vid den materiella standarden, som drivit fram den nuvarande situationen. Människorna har faktiskt inte blivit så mycket lyckligare. En svensk riksdagsman sa en gång om Sverige: "Jag tror, att det är världens rikaste och olyckligaste land." Formuleringen var retorisk. Men den innehöll en god kärna av sanning. Vantrivseln i välfärdssamhället är en ofta omvitnad företeelse. Ett fördjupat kulturmedvetande, en fortsatt

psykologisk klassutjämning, en utbyggnad av smidigare former för mänskligt umgänge, en tävlan i estetisk utformning av arbetsplatser och boendemiljöer, en stegrad stimulans åt vetenskaplig forskning och ett vidgat folkligt intresse för forskningens resultat, allt detta kräver en reformpolitik, som inte behöver ta orimliga ekonomiska resurser i anspråk utan som i stället kan bygga på en effektivare mobilisering av våra hittills ofta outnyttjade psykiska energier. Människors förmåga av prestationer vid ett krigstillfälle visar, att den finns. Varför inte sätta in dessa energier i det fredliga uppbyggets tjänst? Det är där de behövs — inte minst inför det i dag hotande krisläget i världen.

Det har sagts icke utan rätt om många av domedagsprofeterna, att de räknat fram sina kurvor mot bakgrunden av det sätt på vilket de olika företeelserna fungerar i dag. Men en företeelse har de nästan alltid utelämnat. En kurva fattas som regel. Det är innovationskedjan. Århundrade efter århundrade har just denna företeelse varit den drivande kraften i den västerländska utvecklingen. Varför skulle den plötsligt upphöra att fungera? Det är fullt riktigt att visa var vi hamnar, om inte nya oförutsedda stimuli dyker upp och ger utvecklingen en ny riktning. Men de stora möjligheter som ligger framför oss, om vi tar oss samman och övervinner dagens svårigheter, får inte glömmas bort i domedagsstämningen. Just möjligheten att trots allt vinna ny mark kommer att stimulera människorna till de i nuet nödvändiga åtgärderna, även om detta på vissa områden skulle betyda en åtdragning av svängremmen.

Man har sagt, att tillväxtens tillbakagång kommer att skärpa klasskampen och stoppa alla strävanden till ökad jämlikhet. När krubban är tom, bits hästarna. Det är faktiskt det korporativa systemets uppgift att hindra en sådan utveckling. Hur detta skall gå till, hur korporatismen möjliggör en fortsatt klassutjämning, har redan antytts. Gemensamma insatser, gemensamma offer för en framtida ny expansion måste bli vår paroll.

Och visst finns det tecken i skyn — i ordets bokstavligaste betydelse. För första gången i den blå planetens historia har levande varelser tagit det första, låt vara stapplande steget ut i rymden. Kanske är det bara ett äventyr, en lysande episod.

Eller finns det något att hämta i rymden? Vidgar sig framtiden? Vi har många gånger förr plötsligt stått inför det oförutsedda. Så nog finns det stimulans alltid för människorna i korparationernas samhälle.

Rymdfärdena och de stora atomexperimenten fordrar för sitt genomförande så enorma kapitalanhopningar att inga enskilda företag går i land med dem, inte ens de flesta suveräna stater. Hittills är det blott supermakterna, som förfogat över tillräckliga resurser. Den ekonomiska utvecklingen har därmed nått ett stadium, som ligger oändligt långt borta från den ekonomi som bara för ett par hundra år sedan härskade i det västerländska jordbrukssamhället. Ändå är det samma grundprinciper, som gör sig gällande i all ekonomi. Den teknologiska högkulturens ekonomi går tillbaka inte bara till jordbrukssamhället utan ända bort till stenåldern. Med hjälp av vårt arbete, vår uppfinningsförmåga och vår organisationskonst omdanar vi allt det som naturen ställer till vårt förfogande, så att det ger oss kläder, föda, hus och hem och allt annat, som hör till livets nödortfört men också dess lyx. Detta är nu som på stenåldern innehållet och meningen i det ekonomiska livet. Vi måste stilla vår hunger och törst, skyla oss mot köld och hetta och ha någonstans, där vi kan bo. Utöver dessa våra elementäraste behov växer det sedan ut nya behov. Och med dem ökas anspråken på tekniska hjälpmedel och social organisation. Vi gör en arbetsfördelning mellan dem, som producerar livsmedel, kläder, redskap och annat vi behöver. Men för att denna arbetsfördelning skall kunna fungera, måste vi ha folk, som ser till att så sker. För att dessa skall kunna existera och fullgöra sina åligganden, måste vi avstå till dem en del av de livsmedel, kläder och annat, som vi framställer. Detta är vad vi kallar skatter.

De människor, som har till uppgift att se till att samhället fungerar, är bärare av statsmakten, i ett mera utvecklat samhälle stat och kommun. Skatten är den del av det gemensamma arbetets avkastning, som samhället avstår för att staten skall kunna fungera. Någon annan inkomstkälla än produktionen har vi inte, ej heller någon annan skattekälla. Vilken form för beskattningen vi än väljer spelar i detta sammanhang ingen roll; skattens enda underlag har alltid varit och kommer alltid att förbli produktionen. Alla frågor rörande skatte-

formerna är därför ytterst en fråga om det sätt, på vilket vi skall ta ut av produktionen, vad vi anser stat och kommun vara i behov av.

Frågan om beskattningens storlek och omfattning kan angripas från flera olika utgångspunkter. Här skall tre aspekter väljas. För det första: hur stor andel av vårt arbetes avkastning anser vi nödvändigt eller lämpligt att avstå till det allmänna? För det andra: på vad sätt skall denna andel tas ut ur produktionen för att inte verka bromsande på utvecklingen och därmed försvåra vidmakthållandet av vårt välstånd? Och för det tredje: i vilken utsträckning skall olika funktioner i samhället regleras genom marknadskrafternas fria spel, och i vilken utsträckning skall de möjliggöras genom insatser från det allmännas sida?

Vad svaret på den första frågan angår, hänger detta samman med storleken av den produktion vi kan åstadkomma. I det gamla jordbrukssamhället gick största delen av produktionsresultatet åt för att klara de enskilda människornas nakna existens. Det fanns helt enkelt inte så mycket över för statsmakten. På grund av jordbrukssamhällets enklare struktur, var emellertid anspråken på statsmakten betydligt lägre än de senare blivit. Industrialismen har steg för steg ökat produktionsresultatet per arbetartimme. Samtidigt har industrisamhällets alltmer invecklade struktur ställt allt större krav på den samordnande faktorn staten. Behovet av medel för att finansiera den växande statsmakten har sålunda ständigt vuxit, samtidigt som möjligheten att täcka dessa behov också blivit större. Detta innebär, att en allt större del av nationalprodukten måst anslås för allmänna ändamål. Det har uppstått en viss spänning i samhället, då stora medborgargrupper ansett sig utsatta för ett alltför hårt skatte-tryck. De fördelar, som den vidgade statliga verksamheten medfört för den enskilde i form av ökade möjligheter till utbildning, ökad trygghet mot sjukdom, arbetslöshet, ålderdom etc har inte ansetts uppväga den inskränkning i den enskilda människans rörelsefrihet som skattestrycket medfört. Dessa synpunkter har i första hand förts fram från grupper med relativt höga inkomster. Men allteftersom inflationen drivit fram högre genomsnittslöner och skatternas progressivitet kommit att drabba allt vidare folklager, har frågan om det allmännas andel i nationalprodukten blivit ett spörsmål, som angår huvuddelen av befolkningen.

Därmed har vi redan kommit över till fråga nr 2, frågan om skatteformerna. Under 1800-talet, när industrialismen ännu befann sig i sina första utvecklingsskeden, hade huvuddelen av befolkningen ännu mycket låga inkomster. De kunde nått och jämnt klara det nödortfästaste. För att finansiera statens verksamhet var det därför nödvändigt att ta ut en proportionellt större andel av de förmögna inkomster än av de fattigas. Visserligen krävde de förmögna en statsmakt, som hade jämförelsevis få funktioner. Men det var under alla omständigheter nödvändigt att staten fanns till och rättsordningen upprätt-

hölls; det var en förutsättning för de förmögnas ställning. Därför accepterade de i eget välförstått intresse progressivskatten. Med den stegring i massornas inkomster som sedan skett, har inkomsterna från de många vuxit i betydelse. Progressivskatten har blivit ett medel att minska den ekonomiska klyftan mellan olika inkomstnivåer. Utökningen av statens verksamhet och därmed av skatternas procentuella andel i nationalprodukten har kommit den hårda progressiviteten att för vissa bättre ställda grupper framstå som rena konfiskationen, i all synnerhet som den varit förbunden med kännbara skatter på enskilda förmögenheter. Mot detta har invänts, att den hårda progressiviteten är ett nödvändigt medel för klassutjämning. Detta argument har emellertid delvis förfelat sin verkan, då skattepolitiken icke följts upp med åtgärder på det psykologiska planet.

Man har konstaterat, att progressivskatt och förmögenhetsskatt fått en väsentligt minskad betydelse för statsfinanserna. Detta har lett till en utökning av de indirekta skatterna i förhållande till direktskatten liksom av skatter på företagen. Arbetsgivaravgiften är det senaste utslaget av denna tendens. Den har parallellkopplats med höjningar av företagets sociala avgifter. Tillkomsten av omsättningsskatten, så småningom förvandlad till momsen, är det för människor i allmänhet mest kännbara exemplet på de indirekta skatternas växande betydelse.

Reaktionen mot skattetrycket har ställt omfånget av statens och kommunernas verksamhet under debatt. Kritikerna av skattetrycket måste för att få täckning för sina krav förorda en minskning av den offentliga sektorns expansion. Det är självfallet att slöseri med allmänna medel kan förekomma. Människor är nu en gång människor. Och det är uppenbart, att jakten på kostnader i regel är mindre intensiv i statliga institutioner än i enskilda företag. I det förra fallet kan man åberopa sig på bestämmelserna, som man följt till punkt och pricka. Att det gått åt mer pengar än beräknat, kan man skylla på överordnades direktiv eller ytterst på den folkvalda församling vars beslut varit vägledande för verksamheten. Skattebetalarna får i sista hand ta konsekvensen. I det senare fallet har man bara sig själv att skylla på. Det enskilda företaget kalkylerar, planerar och agerar på eget ansvar. Det får självt bära de förluster som bristande förutseende, slarvig kalkylering eller ineffektiv arbetsorganisation medfört. Därför har man här en helt annan press på sig att åstadkomma billigast möjliga metoder.

Men även om man skulle komma till rätta med de eventuella missgrepp i form av förslappad kostnadsjakt, som kan förekomma i den statliga hushållningen, skulle detta inte nämnvärt förändra utvecklingen. De stora tunga utgifterna i statens budget betingas av behov, som alla erkänner. Utbildning, forskning, pensioner, barnbidrag, försvar, för att nu ta de tyngsta posterna, kan vi inte

avveckla. Storfamiljen, som i jordbrukssamhället var en levande realitet, har i stort sett försvunnit i det moderna samhället. Äldrvård och sjukvård har näst övertas av det allmänna. Kvinnornas växande engagemang i arbetslivet utanför hemmet har tvingat staten och kommunerna att även engagera sig i ungdoms- och barnavården. Behovet av daghem och lekskolor är allmänt om vittnat. Förhoppningen är, att en fortsatt stegring av främst industrins avkastning skall möjliggöra en ur mänsklig synpunkt önskvärd utbyggnad på dessa områden. Övergången till det superindustriella samhället med dess stora tjänstesektor kan också komma att kräva statliga insatser för att möjliggöra anpassningen till nya och för folk i allmänhet ovana förhållanden. Det är följaktligen svårt att inse, hur en minskning av det allmännas verksamhet skulle vara möjlig utan ödesdigra sociala följdverkningar. Vad som kan diskuteras är avvägningar i olika fall av hur långt man skall gå på ett visst område eller hur uppgifterna skall fördelas mellan staten, kommunerna och korporationerna. Men detta har endast marginella effekter på omfånget av de medel som det allmänna behöver. I stort sett rör det sig här om ett rent bokföringsproblem.

På en punkt innebär korporatismen en radikal förändring av förutsättningarna för skattepolitiken. Den korporativa företagsreformen möjliggör privata förmögenhetsbildningar, som inte är resultatet av eget arbete. Genom att vid ett företags grundande sätta in ett jämförelsevis begränsat belopp kunde man i det klassiska kapitalistiska samhället så småningom bli ägare till en större förmögenhet utan att ha behövt göra ett handtag. Företagen växte i storlek och värde och därmed växte ägarnas förmögenhet. Detta är omöjligt i det korporativa samhället. Där äger man sina pengar men man äger inte företaget. Man kan visserligen få del av vinsten, men det får då även de anställda. Därmed försvinner huvudmotivet för de nuvarande förmögenhetsskatterna. Progressivskattens betydelse, som redan minskat från finansiell synpunkt, kommer då också att minska från social. Detta betyder, att det korporativa samhället möjliggör en avveckling av den skattedjungel, som vi har i dag, och en övergång till betydligt enklare skatteformer.

Då skatten ändå alltid är en del av produktionsresultatet, förefaller det enklast och naturligast att ta ut den direkt ur produktionen i stället för att gå omvägen om de enskilda människorna. Direktskatternas avveckling skulle innebära ett bortfall av hela det skattekrångel, som vi har i dag. Det skulle betyda att tiotusentals och åter tiotusentals välutbildade tjänstemän skulle kunna överföras till nyttigare och produktivare sysselsättningar än att rota i sina medmänniskors affärer. Ett förspel till framtidens produktionsavgifter har vi för övrigt redan fått i form av moms. Det måste emellertid betecknas som ett önskemål att om möjligt befria detaljhandelsledet från arbetet med dessa avgifter. De korporativa organisationerna bör kunna ge oss den apparat som

behövs för att ta ut dessa avgifter, utan att småföretagare som saknar administrativa resurser, skall behöva belastas med arbetet som skatteindrivare.

Det finns ingenting som hindrar, att man behåller vissa punktskatter. Det skulle då betyda, att produktionsavgifterna på vissa varor skulle vara högre än genomsnittet. Som exempel kan nämnas sprit och tobak. Det har också diskuterats att göra produktionsavgifterna lägre på andra varor t ex på livsmedel. Principen skulle då vara att sådana varor som utgör den tyngsta posten i mindre bemedlade och barnrika familjers budget skulle göras billigare. Detta minskar visserligen enkelheten i systemet men kan från social synpunkt komma att bli önskvärt.

Behovet att bromsa slöseriet med råvaror och energi, som för varje år blir alltmer påtagligt, gör det naturligt, att belägga såväl råvarorna som energin med särskilda avgifter. I begreppet råvaror bör då även vattentäkterna inbegripas. Detta system betyder, att direktskatten i det långa loppet kommer att försvinna.

Självfallet kan en sådan skatteomläggning inte undgå att få en stor betydelse för lönepolitiken. De grupper som i dag hårdast drabbas av progressivskatten, kan utan att förlora ett öre sänka sina löneanspråk. Lönen kommer att bli en mätare på vad en människa har att röra sig med. I dag måste man hela tiden räkna med lön minus skatt. Att en person har en jättelön, av vilken i verkligheten 80 % avgår i skatt, är en osund företeelse, som enbart kan lägga hyende under avundsjukans last. Höglöneproblemet kommer vi åtminstone delvis åt genom den här skisserade skattepolitiska utvecklingen. Men låglöneproblemet, som socialt sett är väsentligare, är därmed inte bragt ur världen.

För att komma åt detta problem är det nödvändigt att arbeta fram ett för hela samhället gällande system av arbetsvärdering. Det korporativa samhällets utvecklade sociala kommunikationsnät gör det lättare än i det nuvarande att engagera olika grupper i förberedelserna till ett sådant system. Man har invänt mot arbetsvärdering, att det är omöjligt att finna principer, som kan tillämpas på alla områden av näringsliv, kulturliv och förvaltning. TCO brukar ibland berättiga sin existens vid sidan av LO med att dess medlemmar har ett annorlunda funtat arbete än LO-medlemmarna, och att det därför skulle behövas en speciell organisation just för tjänstemännen. Det riktiga i denna inställning kan åtminstone ur vissa synpunkter ifrågasättas.

Det finns ett utarbetat lönesystem, byggt på arbetsvärdering, i Sovjetunionen. Somliga hävdar att det skulle föreligga ett djupt rotat missnöje med detta system i breda folklager, ett missnöje, som bara diktaturens hämsko på yttrandefriheten kan hålla nere. Andra iakttagare däremot påstår, att systemet

i förvånande stor utsträckning accepteras som rättvist och förnuftigt, trots att det innehåller lågavlönade arbeten på ett sätt, som vi i väster aldrig skulle gå med på. Hur det nu än förhåller sig med den saken är det ett faktum, att det både existerar och fungerar ett lönesystem byggt på arbetsvärdering, och att ett sådant följaktligen är genomförbart. Sovjetunionen har möjlighet att kommandovägen uppifrån genomföra det. I väster måste vi räkna med fria förhandlingar både vid systemets genomförande och i fortsättningen, när det måste justeras.

Ett lönesystem, byggt på arbetsvärdering, kommer att få brottas med svårigheter på tre olika punkter. För det första innebär varje värdering ett subjektivt element, som kan komma meningarna att delas. De flesta människor har en benägenhet att vilja se sitt eget arbete uppvärderat i förhållande till andras. Tillämpningen av gemensamma bedömningsgrunder vid värdesättningen av en viss prestation kan alltid ifrågasättas. För det andra förändras ständigt produktionsstrukturen, och systemet måste därför alltid nyanpassas till de rörliga förutsättningarna. Detta kan ha sina problem. Talet om eftersläpning hör ju inte till ovanligheten i löneförhandlingar. För det tredje kommer ett på prestationer vilande lönesystem alltid att befinna sig i ett visst motsatsförhållande till marknadskrafternas spel med tillgång och efterfrågan. Brist på arbetskraft för uppgifter, som lönemässigt står ganska lågt på skalan, kan nödvändiggöra en uppflyttning, dikterad inte av nyvärdering utan av arbetsmarknadsskäl.

Att här finna en formel, som en gång för alla löser problemen, är omöjligt. Vi måste också i fortsättningen räkna med fortlöpande förhandlingar mellan olika parter, där värderingar kan rättas till, när de upplevs som orättvisa, där justeringar kan göras med hänsyn till förändringar i produktionsstrukturen, och där hänsyn kan tas till tillgång och efterfrågan på arbetsmarknaden, även om man i de sistnämnda fallen förmodligen kommer att beslöja de verkliga orsakerna bakom tal om prestationens omvärdering.

Den lönepolitiska utveckling som vi upplevt under de senaste årtiondena, har möjliggjorts genom den exempellöst snabba tillväxttakten i den industriella produktionen. Vi kan inte förvänta en motsvarande stegring i det oändliga. Alla tecken tyder på att vi inom överskådlig tid kommer att stå i en situation, då möjligheterna till nya lönekliv uppåt inte längre föreligger. Det blir då nödvändigt att söka bilda oss en viss föreställning om nationalproduktens storlek och om de inkomster, som denna i genomsnitt kommer att tillåta. Här måste vi räkna med förhandlingar mellan tre parter: företagen, löntagarna och statsmakten. Statens berömda neutralitet i lönekonflikter är redan nu en myt. Sambandet mellan löner, skatter och priser är så uppenbart, att man inte längre söker dölja det. På denna punkt har SACO gjort en insats genom att i strid med LO:s strutsattityd på detta område hävda, att lön minus skatt är den

trots att
kulle gå
att det
och att
tt kom-
ria för-
när det

svårig-
subjek-
kor har
andras.
n av en
produk-
iga för-
ju inte
presta-
ställande
tskraft
iggöra
dsskäl.

igt. Vi
mellan
sa, där
turen,
, även
erkliga

a, har
triella
dliga.
ation,
n nöd-
orlek
måste
stats-
myt.
läng-
strid
den

enda mätaren på en människas faktiska inkomster. Staten förfogar över de centrala organ som snabbt kan samla och bearbeta de från korporationerna insända uppgifterna som i varje ögonblick utgör förutsättningen för den lönepolitiska fördelningen. Staten, företagen och löntagarna måste gemensamt av- göra avvägningen mellan skattetrycket, som kommer till uttryck i den allmänna prisnivån, och den inkomst som via lönerna skall garanteras de anställda. Ur näringslivets synpunkt är det nödvändigt, att lönerna ligger så högt, att köpkraften räcker till för att produktionen skall finna avsättning. Ur både ekonomisk och social synpunkt är det nödvändigt, att denna köpkraft blir så jämnt fördelad som möjligt inom hela folket. Ur samhällsekonomisk synpunkt är det emellertid nödvändigt, att lönerna inte ligger så högt, att efterfrågan blir större än tillgången och inflationen följaktligen blir ofrånkomlig.

Det finns därför anledning förmoda, att vi också i ett korporativt samhälle måste räkna med centrala förhandlingar som bakgrund till de uppgörelser, vilka på grundval av de centrala resultaten kommer att föras inom korporationerna. Det är inte tvekan om att förhandlingarna mellan representanter för företagens ledning och för löntagarnas olika grupper inom en korporation kommer att påverkas i gynnsam riktning av den korporativa företagsreformen. De anställda är ju faktiskt representerade på båda sidor om förhandlingsbordet. Den misstro som i dag finns gentemot företagen, har förlorat sitt berättigande.

Det finns en risk för att särskilt industrin i ett superindustriellt samhälle kan komma att tillskansa sig en orättmätigt stor del av den gemensamma kakan på grund av sin nyckelställning i samhället. Det nuvarande systemet med social- och arbetsgivaravgifter per anställd gynnar en sådan utveckling. Den lägger större bördor på arbetsintensiva verksamheter än på kapitalintensiva. Det innebär en privilegiering av den högrationaliserade eller automatiserade storindustrin på bekostnad av de mindre företagen. Och särskilt hårt drabbar det tjänsteyrkena. Då vi förutsätter, att industri och jordbruk kommer att sysselsätta högst 30 % av befolkningen, medför systemet en skärpning av det proletariseringshot som hänger över de växande grupperna av tjänsteutförare, hantverkare, småföretagare och kulturarbetare. Det torde följaktligen bli nödvändigt att avveckla detta system och lägga tyngdpunkten i beskattningen på produktionsavgifter, energiavgifter och avgifter för vattentäkt. Då korporationernas andel i AP-fonderna blir beroende av medlemsantalet, kommer de proletariseringshotade grupperna att genom sin ställning på kapitalmarknaden få ett betydelsefullt påtryckningsmedel vid hävdandet av sina intressen. På lång sikt sammanfaller dessa också med industrins. Utnyttjandet av dess fulla produktionskapacitet kräver tryggad avsättning. Och denna uppnås blott genom tryg- gad köpkraft hos hela befolkningen.

Demokrati är majoritetsvälde. Majoriteten av de människor som bor på ett visst område har kommit att uppfattas som en konstant faktor i samhällslivet. Men det är just som konstant faktor majoriteten inte existerar.

Man undrar ibland, hur många ledande politiker det egentligen finns, som innerst inne tror på den demokratiska ideologi de officiellt bekänner sig till. Hur många tror på en folkvilja, försedd med suveränitetens alla tillbehör? Hur många tror på att ett val eller en folkomröstning är ett uttryck för detta besynnerliga väsen? Enligt den gängse doktrinen tolkar vid ett val med två alternativ och en miljon deltagare 500 001 röster folkviljan, medan de övriga 499 999 visat ohörsamhet mot suveränen. Eller vad innebär annars detta till högsta politiska visdom upphöjda sammelsurium?

Det avgörande felet i den klassiska teorin för demokratin är dess brist på förståelse för de sociala gruppernas betydelse. De finns över huvud taget inte med i grundritningen. Man utgår från att individerna är någorlunda jämbördiga men att de har olika åsikter på grund av olika temperament. Vid valen är det dessa skillnader, som kommer till uttryck. Tankegången var begriplig, när parlamentarismen växte fram i 1700-talets England som ett statsskick för en härskande överklass. Det fanns inga djupgående sociala motsättningar mellan dem som rekryterade parlamentet. I den jämförelsevis homogena grupp som befolkade den parlamentariska församlingen, kunde just skillnader i ideella värderingar, personliga erfarenheter och skiftande temperament göra sig gällande. Men i och med att rösträtten utsträcktes och folket som helhet engagerades, kom dessa faktorer att minska i betydelse till förmån för främst sociala och ekonomiska intresse motsättningar. Partierna blev i långa stycken spegelbilder av de sociala realiteterna nere på samhällsdjupet. Temperament och anlag blev särskiljande faktorer inom partierna men inte mellan dem. Det var helt enkelt de sociala grupperna, som gjorde sig gällande och bekräftade sin

existens och sin utslagsgivande betydelse.

Alla sociala grupper är emellertid minoritetsgrupper. Man måste gå tillbaka till det forna jordbrukssamhället för att finna en social gruppering, omfattande folkflertalet. I vårt eget land är ingen av de tre klasser man räknar med — socialgrupperna 1, 2 och 3 — tillräckligt stor för att utgöra majoritet. Om man vill uppnå en sådan på grundvalen av socialgrupperna i svensk statistik, måste man räkna med kombinationerna 1 + 2, 2 + 3 eller 3 + 1. Marxismen hävdade en gång, att arbetarklassen skulle komma att utgöra den stora majoriteten, medan kapitalismens sociala underlag skulle krympa ner till ett begränsat fåtal. Det blev inte så. I stället har antalet socialgrupper blivit allt större. De gamla klassbegreppen lever i dag kvar i det aktuella organisationsväsendet. Men exempelvis LO-kollektivet är i verkligheten betydligt mera heterogent än man utåt vill medge. Det är komplikationen i den moderna produktionsprocessen, som framkallat denna ökning av befolkningens sociala differentiering.

Detta återspeglas också i den demokratiska verkligheten. Där gör sig enskilda minoritetsgrupper gällande på ett sätt, som knappast förutsetts i den ursprungliga demokratiska teorin. Tag till exempel jordbruket. Det omfattar för närvarande cirka 5 procent av den svenska totalbefolkningen. Men när det gäller att hävda sina intressen, har jordbruket via sina organisationer en makt och ett inflytande, som vida överstiger, vad de fem procenten skulle berättiga. Inte ens Landsorganisationen företräder någon folkmajoritet. Men behövs det inte en mycket avancerad fantasi för att tänka sig en riksdag, där majoriteten med hänvisning till sin rätt som den suveräna folkviljans språkrör bestämmer, att inga åtgärder från LO:s sida får genomföras, innan de sanktionerats av en parlamentarisk kommission, tillsatt av denna riksdagsmajoritet? Vi skulle säkerligen få uppleva en omtolkning av demokratibegreppet vid Norra Bantorget av hittills aldrig skäddad intensitet och omfattning.

Det är sålunda inte de tillfälliga majoriteterna utan de konstanta minoriteterna, som utgör den reella drivkraften i utvecklingen. När en majoritet gör sig gällande i det moderna samhället, är det alltid en följd av tillfälliga, ofta oförutsedda omständigheter. När ryssarna marscherade in i Prag, och när amerikanerna julbombade Hanoi, fanns det utan tvekan en klar svensk folkmajoritet, som förenades av gemensamma känslor och en gemensam inställning. Men i samma ögonblick som de företeelser vilka gett upphov till denna majoritet, avtagit i betydelse eller försvunnit, upplöstes också majoriteten, och allt återgick till det vanliga. Tänk Er, att talmannen med de befogenheter, som den nya grundlagen ger honom, skulle anmoda överbefälhavaren att bilda en militärregering och överta riksdagens befogenheter. Då skulle det plötsligt uppstå en mycket kompakt och solid svensk folkmajoritet, som utan omsvep skulle veta både vad den ville och var den stod. Men sedan ÖB misslyckats med för-

söket, skulle denna majoritet åter upplösas i sina gamla beståndsdelar.

En logisk konsekvens av den jämförelse som här gjorts mellan majoritetens och minoriteternas roll i utvecklingen blir korporatismen. Det korporativa samhället är en naturlig utformning i modern tid av minoriteternas samhälle. Det finns emellertid en avgörande skillnad i den nuvarande demokratin och den framtida korporatismens sätt att lösa detta problem. Demokratin har låtit de reella minoritetsgrupperna göra sig gällande bäst de kunnat. Detta har inneburit, att vissa grupper antingen på grund av sin storlek, sina kapitalresurser eller sin nyckelställning i samhället kunnat tillskansa sig ett betydande inflytande, medan andra minoriteter måste hålla sig i skymundan. Korporatismen organiserar alla grupper i samhället och ger dem en lagfäst självstyrelse, en tryggad rätt till ett ord med i laget, när det gäller gruppens egna angelägenheter. Korporatismen förverkligar därmed en slags jämlikhet olika grupper emellan, som den nuvarande demokratin med sin sociala och ekonomiska djungelkamp har åsidosatt.

Man har ibland talat om förmassningsprocessen i det moderna samhället. I stället för forna tiders stånd, skrå, byalag och storfamiljer har människorna i vår tid blandats om varandra i storstadsregionernas virvlande jättegrytor. I stället för att en människa i forna tider var naturligt infogad i ett historiskt framvuxet sammanhang — i familjen, i byn, i skrået eller gillet, i den kyrkliga gemenskapen eller adelsätten — har hon i dag blivit en rotlös individ, placerad slumpvis i ett betonggrått och likformigt bostadsområde av någon privat eller offentlig bostadsförmedling. Samhällen, som en gång var levande sociala enheter, där människor kände sig hemma, har förvandlats till förstäder åt merkantiliserade storsadskärnor. De har blivit livlösa sovstäder, där människorna med de moderna samfärdsmedlens hjälp flyttas fram och tillbaka mellan bostaden och arbetsplatsen. Väggarna mellan lägenheterna fungerar som isoleringens gränslinjer mellan idel ensamheter.

Samtidigt har fackföreningarna överlämnat en stor del av sin makt till fackförbunden. De har själva genom sammanslagningar blivit så stora enheter, att de personliga relationerna blivit svårare att upprätthålla. Förbunden har låtit sina befogenheter i växande grad gå över till LO. På det kommunala området har Kommunförbundet övertagit alltför av kommunernas uppgifter och därmed också befogenheter. Storkommunernas tillkomst borde ha minskat deras behov av tjänster från ett centralt organ. Men i verkligheten har antalet tjänstemän i Kommunförbundet ökat i takt med kommunsammanslagningen. Och därmed har dess makt och inflytande som centralorgan också ökat.

Det är ett faktum, att massorganisationens princip i dag allt starkare gör sig gällande inom fackföreningsrörelsen, i storkommunerna, i de politiska partier-

na, ja på snart sagt alla områden av det moderna samhällslivet. Den enskilda människan liksom den lilla naturliga gruppen får se sina möjligheter krympa ihop inom allt snävare ramar. Korporatismen är en revolt mot hela denna utvecklingstrend. Mot den formlösa massan ställer den upp den organiserade gruppen, mot de sociala jättekollektiven den lilla enheten, där människan åter kan trivas och känna sig hemma. Den korporativa företagsreformen gör en firma till en arbetsgemenskap, där kamratskapet är naturligt, och där de mänskliga relationerna kan bli varmare och pålitligare än i nutidens opersonliga och datareglerade jättekollektiv.

Med massa menar man en oorganiserad grupp människor, ofta av rent tillfällig karaktär. En samling personer, som för tillfället befinner sig på ett torg och därvid tillsammans blir vittne till en händelse eller åhörare till ett föredrag, är en typisk massa. I motsats till massan står den organiserade gruppen, som hålls ihop av ett gemensamt mål, ett gemensamt intresse, en gemensam uppgift eller en gemensam uppfattning. I den organiserade gruppen föreligger det alltid en viss rollfördelning mellan de olika medlemmarna. Den organiserade gruppen har en viss särprofil inte bara i form av innehåll utan också i form av beteendemönster, som skiljer gruppen från andra. Medlemmarna förutsätts vara engagerade för gruppens uppgifter och aktiva i dess verksamhet. För att en massa skall kunna fungera, måste en eller ett par personer ta ledningen och dirigera gruppen. Man brukar anföra allsångledaren som exempel. I den organiserade gruppen med dess mer eller mindre fixerade rollfördelning kan makt och inflytande spridas på ett helt annat sätt än i en massa, även om detta inflytandes omfång och art blir beroende av rollfördelningens karaktär.

De moderna jättesammanslutningarna, främst partier och intresseorganisationer, har i stort sett karaktären av massföreteelser. Icke sällan är det bara toppskiktet inom en sådan organisation, som till sitt väsen är en organiserad grupp. Detta kan delvis förklara det ibland påtalade ointresset för samhällsfrågor i vida kretsar. På sina håll försöker man emellertid motverka tendensen till förmassning genom att stimulera mindre organisatoriska enheter inom ramen för stororganisationen. Ett typiskt exempel på växelspelet mellan dessa båda trender är Landsorganisationen. Å ena sidan är övergången till storföreningar inom fackförbunden en utveckling mot förmassning, men å den andra är propagandan för lokala organ, verkstadsklubbar o d ett vittnesbörd om att man i LO-ledningen är fullt medveten om storföreningarnas nackdelar och därför söker motverka dessa. Att man därvid inte lyckas mer än man gör, beror inte på bristande god vilja, som det ofta hävdas från vänsterkritikernas sida. Det beror på att hela den nuvarande samhällsutvecklingen främjar stordrift och stororganisationer. LO:s decentraliseringssträvan, som är ett faktum i lika hög grad som centerpartiets, har just nu vinden emot sig. Det förhåller sig på precis samma sätt inom bonderörelsen. Viljan att decentralisera inom den politiska

grenen är tvivelsutan ärligt menad, men de krafter som dominerar det nuvarande stadiet av samhällsstrukturens omvandling, framtvingar ständigt nedläggningar och fusioner inom jordbrukets föreningsrörelse.

Här möter vi ännu ett argument för korporatismen. Om vi låter utvecklingen bara rulla vidare utifrån de i dag givna förutsättningarna, hamnar vi obönhörligen i det motsatsförhållande mellan målsättning och handlingslinje, i vilket vi för närvarande befinner oss. Korporatismen ställer den organiserade gruppen i medelpunkten. Här har den korporativa företagsreformen en utslagsgivande betydelse. I det privatkapitalistiska samhället hindrar den ur själva samhällsstrukturen framvuxna konflikten mellan arbete och kapital att företagen konsolideras som socialpsykologiska enheter. I det statskapitalistiska, d v s det kommunistiska samhället, uppstår det en likartad motsättning mellan företrädarna för statsorganen, som dirigerar planerna, och företrädarna för det arbetande folket, som har att verkställa planerna. I båda fallen skapas det en utvecklingsbromsande spänning mellan de få däruppe och de många därnere. Tillkomsten av det självägande företaget, där intressekampen mellan arbete och kapital förlorat sin egentliga mening, ger däremot möjlighet till utvecklingen av verkliga företagsgemenskaper. Här möjliggörs en rollfördelning, som av de agerande kan komma att upplevas som naturlig och meningsfull. Här möjliggörs en spridning av inflytandet, som kan få effektiviserande verkningar i stället för tvärtom. För korporativt tänkande framstår det som rimligt, att den enskilda människans inflytande till omfång och art står i proportion till de uppgifter hon har att sköta. Idén om att alla människor skall ha någon sorts likformigt kvantum av inflytande, bottnande i demokratiens diffusa och primitiva jämlikhetsbegrepp, resulterar förr eller senare just genom sin primitivitet i ett utpräglat fåtalsvälde. Sambandet mellan demokrati och byråkratisering har faktiskt börjat observeras i den aktuella samhällsdebatten.

För den klassiska demokratin är majoritetsbeslutet en övergripande princip. Det hänger samman med uppfattningen om jämlikheten. Denna kan i demokratisk mening förverkligas, endast om varje människa har en röst, och varje röst väger lika. I praktiken har demokratin emellertid måst lita även till andra beslutsformer, t ex enmansavgörandet eller lottningen. Man har i fullt demokratisk ordning tillskapat institutioner, där chefen haft det avgörande ordet. Chefens ställning i det kapitalistiska företaget har utsatts för skarp kritik från demokratiska utgångspunkter. I själva verket finns det chefer med minst lika stora maktbefogenheter i både kooperativa och statliga företag. Detta kan emellertid ges en viss demokratisk legitimation genom tesen, att människorna genom att i omröstning utse en viss person till en viss befattning gett honom fullmakt att handla efter bästa förstånd. Väljarna har genom sitt val demonstrerat sitt förtroende. Det är i kraft av detta som chefen agerar.

Även lottningen som beslutsform har spelat en roll i demokratiska sammanhang. Lottskrinet på den svenska riksdagens talmansbord har blivit ett inslag i den politiska bilden, som för många människor framstår som en muntration i den allmänna politiska tristessen. Det torde emellertid utan djupare motivering kunna kännetecknas som en nödfallsutväg i en oförudd situation.

Annorlunda förhöll det sig med lottningsinstitutet i det gamla Aten, demokratiens klassiska födelsestad. Här utsågs en rad av statens funktionärer inte genom val utan genom lottning. Eftersom alla medborgare hade samma rätt till statens ämbeten men bara ett fåtal kunde erhålla dem, framstod det som naturligt att låta lotten avgöra. Resultatet kunde ibland bli nog så betänkligt. Men metoden hade det goda med sig, att företrädaren för en liten minoritet hade samma chans att få inflytande som representanterna för de stora grupperna.

Den vurm för s k gräsrotsdemokrati, som ett tag florerat i västerlandet och som fått ett visst eko bland studenterna vid östuniversiteten, får väl närmast karaktäriseras som en känslomässig reaktion mot enmansdiktaturerna under mellankrigstiden. Den som bevittnat de gräsrotsdemokratiska stormötena i svensk TV, där massor av oliktankande från alla möjliga håll pratade i munnen på varandra, lär knappast anse det mödan värt att gå närmare in på de bakomliggande resonemangen. Det är demokratiens synsätt i dess mest primitiva skepnad. Korporatismen betraktar samhället som en arbetsfördelning mellan uppgifter som är olika och som präglar sina utövare. Den utgår från att alla människor är olika och ersätter demokratiens jämlikhetsbegrepp med principen om det olikas likavärde. För korporatismen framstår det som naturligt med ett system, där olika beslutsformer får fungera sida vid sida, och där man väljer den i sammanhanget mest ändamålsenliga. I vissa fall kan enmansavgörandet vara den lämpligaste metoden, i andra majoritetsbeslut, korrigerade, där så behövs, av krav på kvalificerad majoritet. Till och med lottning kan vara försvärbart, exempelvis när det gäller att välja mellan två ståndpunkter, som man anser tämligen likvärdiga, och de engagerade parterna själva är osäkra.

Behovet av ledarskap har alltid förelegat. Erfarenheterna från föreningslivet visar, i hur hög grad en sammanslutning kan vara beroende av sin ordförandes förmåga och villighet att göra en insats. Personer som kan entusiasmera sin omgivning och förmå den till aktivitet är tyvärr inte alltför vanliga och därför mycket eftersökta. Att ge sådana människor möjlighet att utveckla sina anlag och ställa dem i framtidskridandets tjänst ligger i allas intresse.

Men samtidigt känner nästan alla människor en instinktiv ovilja mot att utnyttjas som brickor i ett spel eller redskap för syften, som de icke identifierar sig med. Människor kan få sympati och förtroende för en ledarpersonlighet.

De kan följa honom eller henne genom motstånd och svårigheter. De kan offra sig på ett sätt, som ibland väcker häpnad, ibland beundran. Men de vill hela tiden veta med sig, att de gör detta av fri vilja, att deras handlingssätt är en följd av deras egna överväganden. De vill gärna själva bli tillfrågade. Och på områden, som de känner till och anser sig behärska, vill de i regel ha ett eget inflytande. Det måste uppstå ett samspel mellan ledarskap och mänskligt likaberättigande, om ett samhälle skall fungera tillfredsställande. I en organisation, som byggts upp för att klara av vissa konkreta uppgifter, kan det ofta tänkas, att bortfallet bara av en liten del kan komma det hela att stanna av. Detta är verklighetsgrunden till talet om allas likaberättigande. Men samtidigt finns det vissa delar av organisationen, som har styrfunktioner, andra som har undersökande eller målsättande funktioner, andra åter som har verkställande. Det är självklart, att var och en av dessa delar måste förses med de befogenheter som är nödvändiga för att de skall kunna fullgöra sina åligganden. Det är orimligt att här söka tillämpa något likriktande demokratiskt jämlikhetsmönster. Ett samhälle kan endast i undantagsfall fungera som en talkör.

Men för att uttrycka sig paradoxalt: undantagen hör alltid till regeln. Korporatismen ger uttryck åt det särpräglade, det skiftande, det olikartade i samhället. Varje korporation har sin speciella verksamhet. Den kommer att få sina egna sedvänjor, sin yrkesjargong, sitt yrkesetos. Det har ibland förts fram en tanke om att man skulle låta varje korporation välja en historisk personlighet eller en litterär figur som symbol för sin verksamhet eller sin uppgift, något i stil med de skyddshelgon som spelade en väsentlig roll i det medeltida organisationsväsendet, och som i sin tur hade anor, som gick tillbaka till antiken.

Men förståelsen för det särpräglade, som delvis är en reaktion mot förmassningens likriktning, får inte undanskymma behovet av mänsklig samhörighet över korporationsgränserna. Korporatismen skiljer sig från den klassiska syndikalismen genom att den hela tiden ger staten en betydelsefull ställning och understryker vikten av dess samordnande funktioner. Korporatismen är i modern tid ett utflöde ur nationalismen. Korporationerna uppfattas som integrerade delar av en övergripande nationell gemenskap. Över minoriteterna står samhället. Och samhället är en funktion av nationen som helhet. Visst behövs de olika stämmorna i en orkester. Men också det gemensamma partituret. Till och med allsången eller talkören kan i vissa situationer ha sitt berättigande.

KORPORATISM OCH SAMNATIONALISM

Korporatismen uppfattar samhället som ett samspel av levande gemenskaper, framvuxna ur det historiska skeendet och ständigt växlande, allteftersom utvecklingen skapar nya förutsättningar för de mänskliga livsformernas utgestaltung. Varje verksamhetsområde har sin roll att spela i det stora sociala dramat. Varje verksamhetsområde får sin särprägel, given av dess uppgift. Varje verksamhetsområde konstituerar en grupp, som lever vidare och omformas; somliga försvinner, när deras uppgifter övertagits av andra eller ersatts med nya, förut oförutsedda kombinationer.

Det är naturligt, att detta synsätt smälter samman med nationalismen. Nationen är en historiskt framvuxen grupp människor, sammanhållen av ett gemensamt förflutet, ett gemensamt språk, en gemensam kultur, ett gemensamt arv och en gemensam framtid. Nationen växer samman med det område inom vars gränser den lever. Det skapas ett växelspel mellan människorna och landskapet inte bara ekonomiskt utan även psykologiskt. Visst finns det bland nationerna de som inte äger alla de karaktäristika som här uppräddats. Schweiz och Belgien har inte något gemensamt språk. Det judiska folket hade före staten Israels tillkomst inte något eget land. De latinamerikanska nationerna med sina ofta starka indianska inslag har ännu inte någon gemensam kultur. Men i stort sett är dock nationerna de mest påtagliga levande gemenskaper som existerar. Just nu har det nationella medvetandet, samkänslan med det egna folket, blivit en starkare drivkraft i utvecklingen än kanske någon gång tidigare. I Asien och Afrika bryter nationalismen fram som en naturkraft. Nordvietnam är ett av de mest typiska exemplen. I Latinamerika söker de olika staterna överallt sin nationella identitet. Liberal individualism och kosmopolitisk universalism förflyktigas som löst pladder inför den blodfulla och handgripliga verklighet i vilken vi lever.

Visst kan nationalismen bli en negativ faktor i utvecklingen. Samkänslan med

det egna kan bli en känsla av motsatsförhållande och fientlighet till det som är annorlunda. Nationalismen kan urarta till chauvinism, till en strävan att befästa det egna folkets ställning på andra folks bekostnad. Men detta är och förblir en avart av nationalism. Ty i det ögonblick man erkänner nationens värde, måste man tillerkänna andra folk samma rätt, som man själv gör anspråk på. Likaväl som korporationerna är ett uttryck för en strävan att ställa olika grupper inom ett folk vid sidan av varandra som likaberättigade parter i tjänst åt den högre enheten, nationen, måste konsekvensen av nationalismen bli en samordning av likaberättigade folk och raser i tjänst åt den gemensamma mänskliga kulturen. Den nationella särarten blir det sätt på vilket det gemensamt mänskliga speglas i olika vinklar. Nationerna blir, för att citera den franske socialisten Jaurès, de olika strängarna på mänsklighetens stora instrument. Verklig nationalism blir samnationalism.

Värdet av bekännelsen till nationen är ovedersägligt. Den driver fram sociala reformer. Den tenderar mot klasslösheten. Ty sammanhållningen inom ett folk, solidariteten med nationen, minskar i samma mån som olika grupper känner sig utstötta, orättvist behandlade eller isolerade. Sociala motsättningar försvagar den nationella enheten.

På det inrikespolitiska området innebär nationalismen en stimulans till moderation och tolerans. I vår egen svenska historia har regimer och statsskick avlöst varandra. Idéer har kommit. Idéer har gått. Men genom alla skiften och växlingar är det samma Sverige, som levat vidare, och som gör det ännu i dag.

Hur vi än söker lösa de problem vi ställs inför, hur vi än bemödar oss att undanröja missförhållanden och ge livsrum åt alla, är vi alltid ändå bara människor med människors begränsning. Det kommer alltid att finnas skuggsidor i ett samhälle. Det kommer alltid att finnas missnöjda grupper. Ingen regim är beständig. Det finns många exempel på regimer, som identifierat sig själva med nationen. Det är inte bara diktaturer som den fascistiska, den national-socialistiska eller den kommunistiska. Det händer inte sällan att demokratiska regimer gör detsamma. I svensk försvarspropaganda har det ofta hetat, att vi skall försvara inte Sverige utan demokratin. En fördjupad nationalkänsla innebär, att vi känner samhörighet med något, som står över tillfälliga regimer, statsskick och samhällsordningar. Först då blir proportionerna naturliga. Och först då kan vi tänka oss en omformning av samhället utan uppslitande inre strider. I det fria samhälle som vi sluter upp kring, är meningsutbytet vårt vapen och övertygelsen vår legitimation. Nationen som vår gemensamt erkända plattform gör dialogen inte bara möjlig utan också naturlig. Den gemensamma bekännelsen till nationen skapar förutsättningar för en tolerans, som hotas den dag det egna gruppintresset eller den egna ideologiska ståndpunkten blir den enda utgångspunkten.

som är
att be-
är och
tionens
gör an-
t ställa
parter
lismen
nsam-
et det
ra den
instru-

Nationen är aldrig något i sig slutet, som lever sitt eget liv oberoende av allt, som händer omkring den. Nationen utsätts fortlöpande för intryck och impulser utifrån. Det gäller på det materiella livets område likaväl som på det kulturella. Det nationella mönstret anpassas ständigt till de vindar, som blåser över världen. Tag t ex de olika europeiska konstepokerna: gotiken, renässansen, barocken, rokokon, empiren, blandstilarna under 1800-talet fram till Jugend och funktionalismen. Dessa epoker är gemensamma för hela den europeiska kulturkretsen. De har fått sin särpräglade nationella utformning på olika håll. Italiensk renässans och nederländsk har i viss mån fått form och färg av Medelhavssol och Nordsjöväder. Jämför den yviga österrikiska barocken med det betydligt stramare linjespelet i Versailles. Vi möter här ett samspel mellan nationellt och mellanfolkligt, som är lika gammalt som historien själv.

sociala
om ett
upper
ningar

För en korporativ samhällssyn framstår detta växelspel som något naturligt och positivt. Om man i samordningen mellan organiserade och likaberättigade verksamheter ser grundvalen för samhällets byggnad, kommer samordningen av nationerna under gemensamma övernationella organ att framstå som ett eftersträvarsvårt mål. På våra breddgrader och i vårt århundrade blir Europatanken en logisk konsekvens av korporatismen som idé.

mode-
ck av-
n och
dag.

Det kan ifrågasättas, om inte tillkomsten av den europeiska gemenskapen i Bryssel är det mest positiva, som hänt under detta århundrade i vår del av världen. Visst har EG sina stora svagheter. Visst har man ännu bara tagit de första stapplande stegen. Men en tärning är i alla fall kastad. En bäge är spänd. Skulle den här första gången strängen brista, bör det inte finnas något som hindrar, att vi tar en ny sträng för att göra om experimentet.

ss att
män-
sidor
m är
jälva
onal-
tiska
tt vi
nne-
mer,
Och
inre
värt
er-
nen-
som
ten

Europagemenskapen utgör i dag det hittills bästa uttrycket för en medveten samnationalism. Den konstruktion som tecknas i Romfördraget, skiljer sig på väsentliga punkter från andra internationella organisationer. I Förenta Nationerna har varje medlemsstat en röst. Den lilla afrikanska ökenstaten Mauretanien med cirka en million invånare har samma röst som Förenta Staterna. Det är en orimlighet. Konsekvensen har blivit, att all verklig makt koncentreras till säkerhetsrådet, där fem stormakter har veto. Jämlikhetsprincipen har resulterat i en faktisk stormaktsdominans. I EG däremot har de större medlemsstaterna som Västtyskland, Frankrike, Italien och England fler röster än de mindre medlemsstaterna, men det faktum att de mindre har fler röster än deras invånarantal skulle medge, ger dem ett inflytande, som är långt större än småstaternas i FN. Det lilla Luxemburg torde aldrig i sin historia ha drömt om att spela den roll som detta sympatiska land gör inom ramen för den europeiska gemenskapen.

Romfördragets författare, de som en gång byggde EG, åstadkom en konstruk-

tion, som rymmer åtskilligt av intresse. EG har fyra s k institutioner: församlingen, rådet, kommissionen och domstolen. Dessa institutioner är övernationella. De har enligt Romfördraget rätt att fatta för medlemsstaterna bindande beslut. Församlingen utses av medlemsstaternas parlament; den har emellertid mestadels rådgivande befogenheter. Man förutsätter, att den en gång skall kunna väljas direkt av medlemsstaternas befolkning och bli ett verkligt Europaparlament. Rådet består av representanter för medlemsstaternas regeringar; där finns de verkliga befogenheterna. Det är rådet som fattar de avgörande besluten. Kommissionen är det verkställande organet. Den består av kommissarier, utsedda av medlemsstaternas regeringar. Kommissionen har en president, som numera bara fungerar i två år; sedan övergår presidiet till en annan kommissarie. Förut var presidentposten permanent; Walther Hallstein satt i tio år. Kommissionen skall förelägga rådet förslag; på vissa punkter kan rådet inte ta upp en fråga, som kommissionen inte förberett och ställt förslag om. Domstolen till sist har att avgöra rättsfrågor, som hänger ihop med Romfördraget. Även enskilda medborgare i medlemsstaterna kan anhängiggöra ett mål vid EG:s domstol.

Vid sidan av de fyra institutionerna finns det i Romfördraget en rad kommittéer, vilka dock blott har rådgivande eller förberedande uppgifter. Den främsta av dessa är sociala och ekonomiska kommittén. Den tillsätts av regeringarna och består enligt Romfördraget av representanter för olika verksamhetsområden inom gemenskapen. Den är helt enkelt ett slags korporativt parlament.

Det sätt på vilket denna apparat fungerat, erbjuder också mycket av intresse. Redan från början fick kommissionen en mycket stark ställning. Den fick ett betydande psykologiskt stöd av församlingen, som utgjorde en motvikt till rådet. Detta fungerade som en slags senat. Kommissionen företrädde gemenskapen som enhet; rådet företrädde de olika medlemsstaternas särintressen. Vid konflikter inom rådet kom den sociala och ekonomiska kommittén att spela en avgörande roll. Där fanns sakkunskapen och intressena företrädde. Trots sin formellt svaga ställning — kommittén var ju inte institution — kom den att spela en betydligt större roll än församlingen. Domstolen, som väntats bli en motvikt mot kommissionen, visade sig i verkligheten bli ett stöd för kommissionen vid konflikter med medlemsstaternas regeringar. Man började redan tala om Europas "kejsar Walther".

Det var inför denna utveckling som en verklig maktmänniska började reagera. Det var franska republikens president. De Gaulle började se Hallstein som en rival om platsen som nummer ett bland Europas statsmän. Frankrike började sabotera hela EG. Hallstein tvingades avgå. Presidentskapet blev inte längre permanent. Man kom överens om att inte tillämpa vissa bestämmelser i Rom-

fördraget; en faktisk vetorätt infördes i rådet. Det är inte tvivel om att de Gaulles prestigepolitik bromsade EG:s till en början lysande utveckling.

Men de Gaulle försvann från scenen. Pompidou var mjukare i sitt handlag. Och sedan Giscard d'Estaing tagit över i Elyséepalatset, och Helmut Schmidt blivit förbundskansler i Bonn, finns det förutsättningar för en ny intensifiering av Europapolitiken.

Det som ur korporativ synpunkt är särskilt intressant i detta sammanhang, är den stora roll som sociala och ekonomiska kommittén kommit att spela. Man beklagar i kommitténs sekretariat, att Sverige står utanför. Det är framför allt LO man vill ha med. Den svenska fackföreningsrörelsen behövs för att skapa balans mellan arbetare och företagare. Det finns emellertid ingen anledning att ta avstånd från den svenska regeringens försiktiga hållning; den kan motiveras även från rent europeiska utgångspunkter. Väsentligt är bara, att svensk politik måste inriktas på att vid given tidpunkt ta steget fullt ut. Europas enhet är en förutsättning för hela vår civilisations framtid.

För en europeisk gemenskap kommer korporatismen att spela en avgörande roll. Den betyder nämligen, att olika länders jordbruk, industrigrenar, handel, kreditväsen, samfärdsmedel, vårdyrken, kulturyrken o s v kommer att fogas in i gemensamma europeiska och därmed övernationella korporationer. Detta innebär för det första, att företagen kan utnyttja stormarknadens alla fördelar, och att motsättningar mellan olika europeiska länders näringsliv kan utjämnas. Vi har här i Sverige haft stora motsättningar mellan jordbruket i olika delar av vårt land. De svenska jordbruksorganisationerna har emellertid lyckats förena jordbrukets folk på alla breddgrader och driva fram en av alla parter accepterad jordbrukspolitik. På samma sätt bör gemensamma europeiska korporationer kunna verka för en utjämning inte bara inom jordbruket utan också inom andra sektorer av samhällslivet.

En europeisk korporatism innebär vidare ett starkt stegrat arbetarinflytande i det europeiska näringslivet. Med den styrka som fackföreningsrörelsen givit Sveriges arbetare, lär det inte vara möjligt att utnyttja en europeisk samverkan för att pressa de svenska arbetarna tillbaka. Däremot kommer de svenska arbetarna och tjänstemännen att kunna bli ett verksamt stöd åt arbetare och tjänstemän i andra länder. Och härvidlag torde de kunna påräkna ett verksamt stöd från de svenska företagarna. Ingen part i Sverige har intresse av att svenskt näringsliv får en sämre konkurrenssituation genom att anställda på andra håll blir underbetalade.

Korporatismen har slutligen ännu en funktion att fylla i det europeiska sammanhanget. EG:s utveckling till en icke bara ekonomisk utan också politisk

enhet innebär, att de olika medlemsstaterna måste uppge en del av sin suveränitet. Denna måste övertas av de övernationella organen. Nu finns det emellertid en inrotad misstro mot en dylik utveckling lite varstans i vår världsdel. Man är visserligen på det klara med nödvändigheten av samling. Krig har man haft nog av i Europa. Men oviljan att uppge sin rätt att ensam och utan hänsyn till något överordnat fatta beslut är djupt rotad hos de europeiska folken. Denna ovilja bottnar naturligtvis ytterst i ett bristande Europamedvetande. Det är Europapropagandans uppgift att skapa detta medvetande och förankra det i bredast möjliga folklager.

Men även om detta lyckas, kommer de gamla nationella rivaliteterna ändå att sitta i länge än. Det kommer alltid att uppenbara sig separatistiska strömningar, som kan spränga sönder alltsammans. Detta i sin tur kan ge upphov till en allt starkare centralisering. Gentemot nationella separatistströmler kommer man att ställa upp en maktägande europeisk byråkrati. En sådan utveckling hotar friheten i vår världsdel. De olika medlemsstaternas självstyrelse, bevarandet och utvecklingen av deras skiftande nationella egenart är ett klart uttalat mål för de europeiska integrationssträvandena. Det är som försvar för den nationella egenarten vi behöver en övernationell statsgemenskap.

Om vi sålunda tänker oss, att de olika folken som sådana kommer att tillsätta representanterna i vissa organ, kan vi tänka oss, att korporationerna tillsätter andra. Om korporationerna i Europa förses med en självstyrelse i stil med den som förut skisserats på tal om korporatism i Sverige, kommer Europa att byggas upp på två hörnpelare: nationerna och korporationerna. De kommer att utgöra två varandra balanserande system, där de nationella organen företräder skiftningarna i det europeiska mönstret, medan de korporativa företräder enheten.

Samnationalismen har sina konsekvenser långt utöver Europas gränser. Dess yttersta slutmål är världsfederalismen. Men detta mål hägrar så långt i fjärran, att vi här kan lämna det åsido. Dess aktuella konsekvens för oss är vårt förhållande till u-världen. Detta förhållande ligger emellertid utanför ramen för denna framställning. Vi måste först ta steget från nationalstaten till den europeiska gemenskapen. Sedan är det tänkbart, att de broar som korporationerna bygger över europeiska nationsgränser, en gång kan bli bryggor mellan Europa och andra delar av världen. Det är möjligt att miljökris och råvarubrist kan göra det problemet aktuellt snabbare än vi tror.

Korporatismen bygger upp samhället på grundvalen av dess olika verksamhetsområden. Dessa är nationella, ja de kan som redan påvisats växa ut över nationsgränserna och bli övernationella. Den moderna korporatismen har vuxit fram i ett skede, då kommunikationerna fört människor och länder närmare varandra, då staden eller bygden inte är isolerade enheter på samma sätt som i forna tider och därför inte kan bära upp en fungerande decentralisering. Men det faktum, att den geografiska faktorn i dag inte spelar samma roll som förr i världen, har inte hindrat att de regionala problemen dykt upp med oväntad styrka. De möter oss i det växande intresset för folkmusiken på olika håll i Europa. De framträder nästan explosionsartat i den gröna vägen, där känslan för sambandet mellan människan och naturen bryter fram som en medveten och laddad revolt mot urbaniseringens betonggrå enahanda. De tar sig uttryck i de nationella minoriteternas nyväckta krav på respekt och rörelsefrihet. I Skottland och Wales griper man till den keltiska forntiden. Flam-ländare och bretoner, basker och katalaner, elsassare och provençaler, sardinier och korsikaner, alla talar de sina egna språk eller munarter i en både språkligt och kulturellt delvis främmande miljö. Försöken att skapa en jugoslavisk enhet har inte förmått dämpa de separatistiska känslorna hos slovenier och kroater, hos serber och montenegriner, hos makedonier och albaner. Härhemma möter vi fenomenet längst uppe i norr, där samerna blivit medvetna om sin hotade kulturella existens, och där en bofast finsktalande befolkning börjat slå vakt om sitt modersmål.

Orsaken till denna plötsligt uppflammande regionalism är inte svår att upptäcka. 60-talet var den industriella koncentrationstendensens årtionde framför andra. Nere på den europeiska kontinenten konsoliderades ett gigantiskt industricentrum med Vallonien, Lothringen och Ruhrområdet som kärna. Från alla Europas hörn strömmade folk till för att söka arbete och bärning. De ofrånkomliga sociala missanpassningsfenomenen skapade stress och vantrivsel.

Det fanns något onaturligt, något människofientligt i denna jättelika Grotte-kvarn, där människor, raser och kulturtyper blandades om vartannat i ett formlöst kollektiv av hopradsad arbetskraft, förvarad på fritiden i kasernliknande hyreslängor och sysselsatt om dagarna på tröstlöst jäktpräglade arbetsplatser. Behovet av att kapitalet kommer till människorna, inte människorna till kapitalet, växte sig allt starkare. Uppryckningen med rötterna, det hårdhanta brytandet av sambandet mellan människan och marken blev en av orsakerna till att 60-talets röda väg blev 70-talets gröna.

Det är emellertid inte bara nationella minoriteters revolt mot utplånandet av deras egenart eller längtan till landet från stressade storstadsbor, som gjort regionalismen till en faktor i nutiden. Också i själva storstadsområdena gör sig dessa strävanden gällande. De som svampar ur jorden uppväxande förstäderna med deras trista bebyggelse, liknade vid förvaringsbås åt teknokraternas arbetskraft — en ny tids statarlängor — har drivit fram en önskan att göra storstadsmiljön bättre anpassad till de mänskliga behoven. Byalagen är ett typiskt uttryck för dessa strävanden. Man vill skapa en samkänsla mellan dem, som bor i ett visst kvarter, en viss stadsdel eller en viss förstad. Man vill göra stadsdelen eller förstaden till en levande gemenskap. Forna tiders mindre samhällen utgjorde organiserade sociala grupper med en relativt fast rollfördelning mellan de olika medlemmarna av gemenskapen och en viss samkänsla med den egna orten. De moderna storstäderna har slukat upp sina omgivningar, förvandlat socialt fungerande småsamhällen till livlösa sovstäder och blandat om människorna i bildligt talat elektronstyrda jättekollektiv. Den enskilda människan har blivit ett nummer i en statistik. Alienationen, känslan av ensamhet och främlingskap, har blivit den logiska följden av utvecklingen.

Det är mot detta nya tillstånd, som byalagen revolterat. Men på något sätt förefaller det, som om de redan kommit av sig. De har överallt mött motstånd från etablerade makthavare. Det nuvarande samhället är toppstyrt av partiernas hierarkier i samspel med intresseorganisationernas. Byalagens framträdande har upplevts som ett hot mot det nuvarande maktmönstret. De har betecknats som odemokratiska, som uttryck för en befarad korporatism.

På ett sätt kan denna uppfattning anses befogad. Det innebär emellertid, att man här använder ordet korporatism i en något utvidgad betydelse. Korporatismen bygger samhällsstrukturen på verksamhetsområdena. Regionalismen däremot bygger på boendeområdet. Den medför i viss mån en återgång till forna tiders territoriella grund för samhällsstrukturen. Utformad i byalag och hembygdsrörelse har regionalismen emellertid en gemensam nämnare med korporatismen i egentlig mening: den utgår från den organiserade gruppen i stället för massan som grundval för samhällets organisation. Man skulle kunna säga, att regionalismen i denna form är den nödvändiga kompletteringen av

a Grotte-
nat i ett
i kasern-
präglade
te män-
rötterna,
n blev en

andet av
om gjort
lena gör
nde för-
okrater-
att göra
n är ett
an dem,
vill göra
re sam-
delning
med den
ar, för-
dat om
a män-
samhet

ot sätt
otstånd
partier-
trädan-
har be-

id, att
rpora-
ismen
ng till
ng och
e med
open i
kunna
en av

det korporativa samhället. Ingen princip — och alltså inte heller den korporativa — får drivas in absurdum. Liksom vi i samband med Europaproblemen konstaterade behovet av en balans mellan den korporativa och den federativa principen, mellan korporationerna och nationerna, så måste vi i det nationella samhället räkna med en liknande balans mellan de regionala enheterna, län och kommuner, och de korporativa, yrkesområdena.

Regionalismen har i Sverige ett gammalt fotfäste. Den kommunala självstyrelsen har sedan urminnes tid varit levande här i landet. Det har delvis hängt samman med den jämförelsevis glesa bebyggelsen. Socknarna har varit slutna enheter, och särskilt i skogsbygderna har det varit långt mellan de olika sockencentra. Det har också hängt samman med den sociala självständighet, som bönderna haft genom tiderna. Kontinentens livegenskap, som vi haft så nära inpå knutarna som i Danmark, har i Sverige varit ett okänt begrepp. Gemene man har på sockenstämmorna fått vänja sig vid att delta i offentliga värv och fatta egna beslut. Under 1600-talet, när många män gjorde tjänst i svenska arméer på Europas slagfält, ryckte kvinnorna in i männens ställe; den kommunala självstyrelsen gavs inte upp.

Den stora omvandling av de svenska kommunerna, som genomförts efter det andra världskriget, har inneburit ett brott mot denna tradition. De historiskt framvuxna socknarna har försvunnit. Kommunerna har blivit stora enheter, där den personliga rollfördelningen från fordom ersatts av ett tilltagande byråkratstyre. Regering och riksdag har ålagt kommunerna en rad uppgifter, som de trots kommunsammanslagningen inte finansiellt går i land med. De har därför blivit beroende av statliga bidrag. Därigenom har de nya kommunerna med sin växande byråkratiska apparat börjat förvandlas till nya grip-
armar på den statliga förvaltningen. Den kommunala självstyrelsen urholkas steg för steg inifrån.

Denna utveckling har ibland motiverats med jämlikhetssynpunkten. På ju högre nivå ett beslut fattas, desto mer kan det anpassas till jämlikhetens krav, har det hetat. I den mån man med jämlikhet menar likhet, är påståendet riktigt. Slutsatsen blir, att endast en järnhård diktatur kan förverkliga demokratiens jämlikhetskrav.

Här är vi framme vid en avgörande principfråga. Om jämlikheten fordrar, att alla människor skall leva under samma villkor, blir den en tvångströja, som kväver det djupast mänskliga inom oss. När Dante i sin gudomliga komedi skall beskriva paradiset, indelar han det i olika sektioner för olika slags människor. För en jordbrukare eller en metallarbetare, som hamnar däruppe, skulle det inte vara något paradiset att nödgas vistas tillsammans med professorer i filosofi eller astronomi. De olika grupperna har helt skilda intressen och

därmed också skilda behov. För en viss människa kan det framstå som högre standard eller i varje fall mera tillfredsställande livsvillkor, om hon får vistas med något mindre pengar på fickan i en miljö, där hon trivs och känner sig hemma, än med större inkomster som en alienerad enstöring i en modern förort. Vad människan eftersträvar, är en jämvikt mellan hennes önskemål och behov och hennes möjlighet att tillfredsställa dem. Hemlängtande norrlänningar i Stockholm är aktuella illustrationer av den insikten.

Det är här, som regionalism och demokrati råkat i konflikt. Även om det teknokratiserade och byråkratstyrda masssamhället teoretiskt sett kan driva fram en högre levnadsstandard än andra samhällsformer, sker detta till priset av livsvärden, som vi inte vill bli av med. Priset för högsta möjliga bruttonationalprodukt är så högt, att vi måste vägra betala det. Det händer, att man i diskussion med nationalekonomer får repliken, att man mycket väl kan tänka sig övergripande värderingar, som framtvingar en sänkning av den i nationalprodukten mätbara standarden, men då skall man öppet och utan omsvep redovisa detta. Repliken är fullkomligt riktig. Vi måste veta, vad olika alternativ kostar. Det är inte säkert, att det billigaste är det bästa.

Det är inte otänkbart, att regionalismen leder fram till situationer, där en viss folkgrupp, bosatt i en viss bygd, är beredd att avstå från vissa fördelar, om den därmed kan få bo kvar och utvecklas vidare. Om man t ex i ett visst glesbygdsområde kan få fram former för verksamhet, som inte ger den ekonomiska avkastning, som verksamheter i tätorter kan ge, men människorna är beredda att ta den konsekvensen, då bör samhället inte motsätta sig de uttalade önskemålen. Man kan som så ofta här i livet mötas på halva vägen. Från de ekonomiskt mest givande områdena överför man medel till de områden, där verksamheten är mindre lönsam, en metod, som dess bättre redan är godkänd som princip i den svenska lokaliseringspolitik.

Det är inte tvekan om att regionalistiska hänsyn och korporativa tendenser på denna punkt kan råka i konflikt. Det är naturligt, att de korporativa organen ser problemen ur rikssynpunkt. Det är därför nödvändigt med en renäsans för de regionala organen, för kommuner och landsting.

Det avgörande felet med den nuvarande kommunala utvecklingen är de små enheternas försvinnande. Detta förhållande kan rättas till på två sätt. Antingen återgår man till mindre kommuner och överlämnar de uppgifter, som kommunerna inte klarar, åt landstingen. Eller också bibehåller man den nuvarande strukturen men inför ett system med kommundelsråd, som de facto skulle betyda, att storkommunerna förvandlas till ett mellanled mellan de små kommunala enheterna och landstingen. Det sannolikaste lär väl bli en mellanform mellan dessa bägge lösningar. Under alla omständigheter är det nödvändigt att

göra den kommunala självstyrelsen så levande som möjligt. Korporatismen avser icke minst att aktivera människornas insatser inom sina yrken. Det är emellertid nödvändigt att vi samtidigt aktiverar människornas insatser i städer och bygder.

Det kan då skapas ett system av kontakter mellan de korporativa organen och de kommunala. Man skulle kunna kalla kommuner och landsting för de viktigaste interkorporativa organisationerna, om man vill knyta an till den för korporatismen typiska terminologin. Över huvud taget är kontaktproblemet något av det allra väsentligaste i det moderna samhället. Det har tidigare påvisats, hurusom korporatismen skapar ett kommunikationsnät mellan staten, verksamhetsområdena, företagen och människorna, som kommer att fungera betydligt effektivare än kontakterna i det nuvarande samhället. Dessa kontakter är emellertid vertikala. Det är nödvändigt, att de horisontella kommunikationerna också beaktas. Olika bygder, städer och storstadsregioner måste också få möjlighet att göra sig gällande. Den dialog, som skall bära upp samhällsutvecklingen, får icke sakna de regionala stämmorna.

Att här konkret skissera, hur de kommunala organisations- och förvaltningsformerna skall anpassas till det korporativa samhällets förutsättningar, är ännu för tidigt. Här behövs det som på så många andra områden en fördjupad diskussion. Det är emellertid nödvändigt att understryka problemets existens. En korporativ omvandling av samhället får icke medföra ett förkvävande av det kommunala livet. Korporatism och regionalism måste kopplas samman till ett samverkande helt. De bygger dock båda på samma uppfattning om nödvändigheten av samspelet mellan människan, den organiserade gruppen och staten. De är båda uttryck för en revolt mot masssamhällets likriktning och frihetsfientliga uniformering. De motsättningar, som innerst inne finns dem emellan, är ett uttryck för den paradox som själva den mänskliga tillvaron utgör.

Krigen har hittills varit människans ständige följeslagare århundraden och årtusenden igenom. Antingen vi vill förklara dem som ekonomiska intressekonflikter, maktpolitiska rivaliteter eller känslöförankrade aggressioner mellan folk med olika kultur, olika ursprung eller olika hudfärg, är själva bottenorsaken ändå alltid densamma: människans sätt att fungera på den blå planeten. Sociala och ekonomiska förhållanden kan leda både till klasskamp och inbördeskrig. Korporatismen är ett sätt att söka kanalisera dessa motsättningar, att komma åt deras orsaker och att där motsättningar ändå dyker upp skapa ett system för att i förnuftets tecken dämpa eller avveckla dem. Kriget är den yttersta konsekvensen av konflikter mellan nationer. Här är det korporatismens ideologiska tvillingsyster, samnationalismen, som just nu framstår som den kanske användbaraste metoden. Men det är ännu långt till slutmålet: en fredlig värld. Det pyr i marken runtom kring oss. Då och då slår lågorna upp: Cypern, Närmare Östern, Vietnam. Vi vet, att det kan flamma till på många andra håll i världen, där läget är spänt och allt inte kan vara under kontroll.

I detta läge är ett militärt försvar en ofrånkomlighet för varje folk, som inte vill förvandla sig till ett militärt tomrum och därmed öppet inbjuda en presumtiv ockupationsmakt att hälsa på. Men den militära försvarsapparaten är inte bara ett naturligt instrument för ett folk inför ett angreppshot. Den har också sina sociala och politiska konsekvenser. Just nu växer militärdiktaturerna upp som svampar ur jorden. De härskar i en stor del av länderna i tredje världen. Uruguay, Sydamerikas demokratiska mönsterland, är i dag en militärdiktatur. I Brasilien, Bolivia, Paraguay och Chile härskar generalerna oinskränkt. När den portugisiska diktaturen avvecklades, var det militären, som tog över, låt vara i samverkan med politiska och folkligt förankrade krafter. Men det är militären, som ytterst håller i maktens trådar. Den grekiska militärdiktaturen föll i samband med Cypernkrisen, därför att den tidigare söndrats

inom sig själv. Men hotet om dess återkomst kommer länge att vara latent. När kravet på modernisering och sociala reformer hunnit att bli tillräckligt pockande i Etiopien, var det militären, som tog initiativet.

Det finns militärdiktaturer med aktningsvärda avsikter och jämförelsevis gott politiskt handlag, exempelvis den peruanska. Det finns andra, som trampar västerländska rättsregler under fötterna i lika hög grad som en i blodbad född kommunistdiktatur. Men oberoende av om det finns generaler eller överstar, som har vettiga avsikter, så är militärdiktaturen en företeelse, som vi har all anledning att se upp med. Det senromerska kejsardömet, då tiaran hängde på pretoriangardets svärdspetsar, och då kultur, social hälsa och ekonomisk blomstring steg för steg gick tillbaka, är ett skrämmande exempel på vart militärvälden kan leda. Och inför mycket av det, som i våra dagar utspelar sig i världen, är det naturligt om man frågar sig: Är det pretorianerna, som åter gör sitt intåg på scenen?

Militärkupperna växer ofta fram ur ett tillstånd, som den nuvarande demokratin inte förmår bemästra. Partimotsättningarna, partiintrigerna och partikampen blir slutligen så djupgående, att hela samhället håller på att upplösas. De väpnade styrkorna blir slutligen den enda faktor, som har auktoritet nog att återställa ordningen. På samma sätt blir de stelnande förhållandena i ett diktatorsystem till sist så orimliga, att försvarsmakten måste gripa in. Ett folks försvar mot militära maktaspirationer, burna av ensamrätten till vapnen, är först och främst en social och politisk ordning, som bärs upp av om möjligt hela folket. Ju starkare polariseringen i ett samhälle blir, desto större blir risken för militära ingripanden. Den korporativa ordningen har som ett av sina huvudsyften att skapa förutsättningar för den sociala och politiska jämvikt, som vi i dag är i behov av. Ur denna synpunkt måste korporatismen uppfattas som ett instrument i försvaret mot politiska aspirationer från försvarsmaktens sida.

I vårt land torde sådana inte föreligga. Det hindrar emellertid inte, att situationen skulle kunna ändras. Det finns åtskilligt i samtidens erfarenheter, som bekräftar det gamla ordspråket: Man skall aldrig säga aldrig.

Det är uppenbart, att en politisering av försvarsmakten lätt kan bli en följd av den exklusivitet, den sociala isolering, som ofta är typisk för en försvarsmakt. Officerare är ofta yrkesmän, som går upp i sin uppgift, och som därigenom får föga erfarenhet av andra samhällsområden. Den svenska försvarstraditionen rymmer emellertid starka moment av folklighet, som motverkat tendenserna till exklusivitet. Våra regementen sträcker sina rötter tillbaka till medeltidens bondeuppbåd. Indelningsverket kopplade samman försvarsmakten med jordbruket. Både manskap och officerare var samtidigt jordbrukare. Det fanns ett naturligt samband mellan försvarsmakten och befolkningen.

Officerarna hade ofta kulturella intressen och bidrog därmed till en snabbare utvecklingstakt ute i bygderna. Det kunde hända, att de hittat nya jordbruksmetoder utomlands, som de sedan införde i vårt land.

Den moderna värnpliktsarmén innebär ett fullföljande av dessa traditioner. Men det kan ifrågasättas, om nutidens officerare spelar samma roll som deras föregångare under äldre skeden. De utgör en specialiserad yrkesgrupp, som bara i undantagsfall kommer med i det samhällsliv, som pulserar utanför kasernerna. Detta anses ofta som en fördel. Officerarna engagerar sig inte politiskt. De sysslar med sitt och ingenting annat.

Frågan är emellertid, om denna inställning håller. Är det inte just en alltför långt driven specialisering, som gör militären så omöjlig i politiska sammanhang? Vore det inte bättre, om officerskåren i högre grad än nu bleve en integrerad del av det socialt och politiskt medvetna samhället?

Det moderna kriget mobiliserar hela befolkningen i olika försvarsuppgifter. Förr i världen var det härarna, som drabbade samman. Bara där de drog fram, fick civilbefolkningen kännning av kriget. Goethe, som i sin ungdom upplevde de krig, som dominerades av Fredrik den stores Preussen, berättar om hur dessa krig drog förbi, utan att man märkte mycket av dem. Det hela var som en fjärran åska, som man aldrig kom i beröring med. I dag brusar bombarderna fram över städer och bygder. I dag sprids döden överallt, där människor vistas och bor. Ingen går säker i eldorkanen.

Därför måste hela folket vara en enda stor försvarsgemenskap. Hela samhället måste inordnas under krigets villkor. Det är rätt klart, att den korporativa samhällsorganisationen lätt kan apteras till instrumentet för en krigshushållning. Det faktum, att denna organisation i normala fall fungerar som ett uttryck för ett folkligt medinflytande över hela linjen och på alla nivåer, gör den särskilt lämplig att utnyttjas även försvarspolitiskt. Vad vi i dag kallar civilförsvaret är redan nu delvis knutet till näringslivet eller till de kommunala myndigheterna. Det måste skapas än intimare förbindelser mellan dessa delar av försvaret och den egentliga försvarsmakten. Denna måste framstå som den operativa kärnan i en hela folket omfattande försvarsorganisation.

Och denna fortsatta samordning av olika grenar i vårt försvarssystem måste skapa känslan av försvarsgemenskap redan i fredstid. Detta innebär, att officerskårens representanter kommer att få samverka med de korporativa och kommunala organen i en allt större utsträckning. De kommer därigenom att påverkas av synsätt och önskemål i samhället i större utsträckning än vad nu är fallet. Samtidigt får de ökade möjligheter att påverka den allmänna opinionen i försvarsvänlig riktning genom att bli i tillfälle att förklara olika

åtgärder och metoder och göra människorna överlag medvetna om de villkor, som de måste verka under, ifall vårt land blir angripet, och de konsekvenser, som detta medför vid totalförsvarets uppbyggnad och trimning i fredstid.

Den försvarsnihilism, som i dag predikas av extrema vänstergrupper, kommer aldrig att leda till den avmilitärisering, som avses. Dess följder kan bli de rakt motsatta. Dels kommer försvarsmaktens personal att anse sig orättvist angripen. Detta föder en känsla av motsättning till det civila samhället. Dels kommer en uppagiterad ovilja mot försvaret i bredare folklager att bidra till militärens sociala isolering. Försvarsnihilismen bidrar alltså till just det, som man till varje pris borde undvika. Den hindrar en sund och naturlig integrering av försvarsmakten i samhället som helhet.

Det är självfallet, att den allmänna värnpliktens idé ligger helt i linje med dessa synpunkter. Man skulle kanske annars kunna tänka sig, att just korporatismen kunde leda fram till en värvad yrkesarmé. Rent teoretiskt sätt skulle man kunna dra sådana slutsatser ur den korporativa ideologin. Varje verksamhetsområde för sig — försvaret är onekligen ett verksamhetsområde — bildar en egen korporation. Men detta område skiljer sig från alla andra genom att det har monopol på vapenmakten. Det är därför, som icke minst i ett korporativt samhälle varje tanke på en yrkesarmé måste avvisas. Hela befolkningens engagemang i landets försvar är ett ofrånkomligt led i kampen för ett samhälle, där vare sig det ena eller det andra exklusivintresset skall tillåtas dominera på de andras bekostnad.

Det är självfallet, att krigets avskaffande som medel för mänsklig verksamhet är ett mål för korporatister likaväl som för anhängare av andra ideologier. Men lika lite som någon annan ståndpunkt kan korporatismen lämna ett fixt och färdigt recept på hur världsfreden skall kunna tryggas. Då hela dess samhällsyn bygger på insikten om den inre sociala fredens värde, kan den också som idé och tankemönster bli värdefullt inslag i arbetet på en fred också mellan folken.

Korporatismen som samhällsform, som åskådning, som allmän livsattityd är, när den förverkligas, en frukt av samspelet mellan de olika drivkrafterna i utvecklingen. Den växer inte fram med någon slags naturnödvändighet; det gör ingenting i historien. Det finns ytterst en faktor, som är irrationell, en faktor med möjlighet att ändra riktningen, att välja mellan möjligheter. Det är människan. Vi står vid en vändpunkt. Om vi följer det minsta motståndets lag, hamnar vi med all sannolikhet i det teknokratiska överklassamhälle som få av oss önskar. Om vi vill förhindra den likriktning, den mekanisering, den ofrihet som är teknokratsamhällets kännemärke, måste vi välja korporatismen och vara beredda på de åtgärder som är nödvändiga för samhällets omvandling i korporativ riktning.

Korporatismen kan en gång komma att framstå som en naturlig länk i utvecklingen på samma sätt som alla andra skeden. Men det kommer teknokratin också att göra, om vi väljer det alternativet. Det saknar emellertid inte sitt intresse att söka göra sig en föreställning om korporatismen just som den naturliga frukten av utvecklingen, att söka se den i de olika aspekter som är relevanta. Korporatismen som industrisamhällets sjunde period. Korporatismen som det slutgiltiga brottet mot kapitalets dominans i samhället. Korporatismen som syntesen mellan kapitalistisk marknadshushållning och socialistisk planekonomi. Korporatismen som människans och den naturliga gruppens revolt mot förmassningen. Korporatismen som de ideella värdenas revolt mot den ensidiga materialismen i nutiden. Korporatismen som frihetens, rättssäkerhetens och det folkliga medinflytandets moderna manifestation. Korporatismen som ett medel att skapa balans mellan nationellt medvetande och övernationell samverkan. Var och en av dessa aspekter har sin betydelse, när det gäller att leva sig in i korporatismen som en politisk, social, ekonomisk och kulturell realitet.

Den moderna verkligheten har vuxit fram ur den industriella revolutionen. Den har fått sin profil formad av den nya upplevelse av omvärlden som möjliggjorts av nutida forskning. Det gamla samhället med dess fyra stånd — adel, präster, borgare och bönder — var ett utpräglat jordbrukssamhälle. Dess produktionsmetod var hantverket. Dess främsta energikälla var den mänskliga muskelkraften. Industrialismen innebar, att denna kraft plötsligt kompletterades med en ny energikälla, mångdubbelt större än den gamla, nämligen ågan. Detta medförde ett ofantligt mycket större produktionsresultat per arbetartimme. Människan fick en möjlighet att tillfredsställa sina materiella behov i en utsträckning, som förut varit otänkbar. De tekniska framstegen framstod som en följd av de landvinningar på fysikens och kemins område som gjorts alltifrån Newtons dagar, och människan fick därmed ett nytt självförtroende. Allt detta lade sammanlagt grunden till den framtidsoptimism som bar upp 1800-talet, och som fick ytterligare näring genom Darwins lära om arternas utveckling från lägre till högre, från primitiva till alltmer komplicerade livsformer.

Den industriella utvecklingen har fortskridit i sex perioder. Den första fram till 1830 bars upp av ångmaskinens genombrott och de moderna fabrikernas tillkomst. Den andra fram till 1860 såg de nya samfärdsmedlen spänna sitt nät kring jorden: järnvägarna och ångbåtslinjerna. Under det tredje, 1860 — 1890, revolutionerades produktionen av elkraften och de nya stålbehandlingsmetoderna, medan det fjärde, fram till första världskrigets utbrott 1914, bevitnade den andra trafiktekniska revolutionen, förbränningsmotorerna och därmed bilens och flygets genombrott. Under det femte skedet, tiden mellan världskriget, blev rationaliseringen en dominerande faktor, samtidigt som den kemiska industrin, surrogatindustrierna, förnyade samhällsbilden. Det sjätte skedet, som börjar med det andra världskrigets slut, har haft automationen, atomenergin och rymdexperimenten som sina mest iögonfallande kännetecken.

Denna tekniska utveckling har helt revolutionerat den sociala strukturen. Under den första perioden växte den kapitalistiska borgarklassen ut till den initiativtagande gruppen i samhället, samtidigt som den moderna arbetarklassen fick form kring de nya industrisamhällena. Under det andra skedet konsoliderade den nya borgarklassen sin ställning med aktiebolaget som sitt främsta instrument, och arbetarklassen grundade sin försvars- och kamporganisation i den fackliga rörelsen. Det tredje skedet såg nya mer eller mindre klasslösa mellanskikt växa fram, möjliggjorda bl a av den nya elkraften. Den gamla adeln sögs definitivt upp i den kapitalistiska storbürgerligheten, samtidigt som det uppstod en växande skillnad mellan storbürgerligheten och de småbörgerliga mellanskikten. Under den fjärde perioden fullföljdes denna sociala strukturomvandling. Arbetarklassens ställning som integrerad del av

samhället befästes, och en viss samverkan mellan arbetare och småborgare började ta form. Mellankrigstiden medförde en strävan till samverkan mellan olika sociala grupper i stället för den klasskamp som kännetecknat de föregående perioderna. Nu integrerades också den samhällsgrupp som överlevt den industriella revolutionen och förblivit en självständig samhällsfaktor, bönderna. Efterkrigstiden, den sjätte perioden slutligen, har inneburit uppkomsten av ett teknokratiskt överskikt, som steg för steg börjat smälta samman topparna inom organisationsväsendet, statsförvaltningen och industrin, och samtidigt en kapitalkoncentration, som i växande grad nödvändiggjort statlig medverkan. Under den sjätte perioden har därmed de intellektuella börjat framträda som en direkt konkurrent till storborgerligheten som ledande klass i det västerländska samhället.

Industrialismens sjätte period innebär ur två synvinklar en vändpunkt. Det gamla motsatsparet kapitalägare — arbetare ersätts stegvis av motsättningen teknokrater — vanliga människor. Den optimism som präglat framför allt de fyra första men även den femte perioden, avlöses av en djupnande pessimism, förorsakad av den tekniska apparatens negativa verkningar, miljöförstöringen samt de krympande råvaru- och energitillgångarna. De av propagandan och organisationsväsendet upprätthållna klassrivaliteterna underlättar maktkoncentrationen till teknokratien. Det demokratiska system som bygger på ständig materiell expansion försvarar lösningen av miljöproblemen. Ur detta läge växer behovet av en samhällsorganisation, som återger den vanliga människan hennes naturliga ställning i samhället och möjliggör en uppdelning av experterna på av de arbetande människorna själva kontrollerade verksamhetsområden. Tiden mognar för industrialismens sjunde period, korporatismens tidsskede.

Så ter sig korporatismen, sedd mot bakgrunden av de senaste 200 årens europeiska historia. En annan aspekt är korporatismen som lösningen av problemet om arbetets och kapitalets likaberättigande. Kapitalismens främsta organisationsform är aktiebolaget. Med dess genombrott bröts det gamla äganderättsförhållandet i jordbrukssamhället. Bonden var ägare till sin gård inte som privatman utan som representant för släktkedjan genom tiderna. Gården var hans livsuppgift. Egendomen var, som förut sagts, en psykologisk funktion av ägaren. Detta förhållande bröts radikalt av kapitalismen. Ägarna till ett aktiebolag kunde ha sin verksamhet förlagd till helt andra områden. De tillsatte en företagschef, som å deras vägnar skaffade maskiner och anställda arbetare. Det psykologiska bandet mellan ägare och egendom var brutet. Klyftan dem emellan har sedan bara fördjupats. Aktieägarnas kontrollmöjligheter har alltmer förvandlats till tomma rättigheter på papperet. T o m företagscheferna har måst avstå åtskilligt av sin makt till de specialutbildade funktionärerna. Allteftersom fusionerna gjort de ekonomiska enheterna allt större, har teknostrukturens makt vuxit. Men formellt är det som företrädare för det ägande

kapitalet, som experterna utövar sin makt i näringslivet. När dessa fusioner nått fram till sin yttersta punkt, fusionen av hela näringslivet, är vi framme vid det statskapitalistiska samhället, kommunismen. Men också här är det formellt kapitalet som regerar. Det är som representanter för det formellt av staten ägda kapitalet, som toppskiktet i det kommunistiska samhället sitter inne med alla möjligheter och all verklig makt.

Den korporativa äganderätsreformen är ett brott mot hela denna trend. Den avskaffar med ett penndrag kapitalets ensamvälde, antingen detta ligger i privata eller statliga händer. Den återställer det naturliga psykologiska förhållandet mellan ägare och egendom. Företagsledning, medarbetare och kapitalintressenter bildar en gemenskap med företaget som samfärd livsuppgift. Därmed har korporatismen återställt den naturliga mänskliga grundvalen för samhällets gemensamma arbetsprocess. Den har förverkligat solidaritetstanken redan i näringslivets minsta cell, företaget, men samtidigt också skapat nytt livsrum för den personliga företagsamheten — inte längre som ett redskap åt ensidiga kapitalintressen utan i organisk samverkan med hela den arbetsstyrka och den sparinsats som är varje modernt företags yttersta grund och förutsättning.

Man kan också uppfatta korporatismen som ett försök till lösning av spänning mellan marknadsekonomi och planhushållning och därmed en avlösning av den blandekonomi som sätter sin diffusa prägel på det nuvarande västerländska samhället. Korporatismen skapar ett instrument för en ramhushållning, som den nuvarande blandekonomin saknar. I dag korsas kapitalistiskt präglade metoder och institutioner med socialistiska ingrepp i näringslivet, varvid de sistnämnda ständigt vinner terräng på de förstnämndas bekostnad, därför att den teknologiska utvecklingen främjar centralisering och stordrift och därför att kapitalbehovet ställer ständigt nya krav på det allmännas insatser. Samtidigt som den fria konkurrensens princip nästan krampaktigt upprätthålles via lagar mot konkurrensbegränsning och till dem knutna kontrollinstanser, tar den byråkratstyrda planhushållningen jättekiv framåt. Man undrar ibland, om inte konkurrenslagarna i själva verket försvårar de mindre och medelstora företagens verksamhet och därmed bereder mark för sin egen motsats, den totala centralismen.

Här innebär korporatismen åter ett radikalt grepp. Dess sammankoppling av företagsledning och anställda gör också småföretaget till en levande och sammanvätsad arbetsgemenskap. Därmed blir summan av alla företag en social tungvikt, stark nog att balansera den glupande förvaltningsapparatus maktaspirationer. Samtidigt skapar korporationerna ett nät av förbindelser mellan statsledningen, näringsgrenarna och de enskilda företagsenheterna, som möjliggör ett fruktbringande samspel, en permanent dialog, i vilken alla parter har

sin uppgift i helhetssammanhanget, sin roll i den process som handlar om den ständigt hotade avvägningen mellan marknadens blinda låt gå och den organiserade statsviljans.

Korporatismen har också en socialpsykologisk aspekt. Stordrift och urbanisering har lett fram till en förmassning av samhället. Den enskilda människan blir alltmer anonym, en kugge i den uppifrån elektronstyrda samhällsmaskinen. Människan i nutidssamhället är lika ensam, lika hjälplös, som hon är i en folkmassa, där hon drivs av fingerfärdiga demagoger dit hon aldrig skulle velat, om hon själv haft möjlighet att överväga och bestämma. Kritiken mot masssamhället, mot ensamhetskänslan och främlingskapet i dagens samhälle, går som en röd tråd genom mycket av modern skönlitteratur. Flykten in i okkultismen, högkonjunkturen för allsköns undergörare och källarprofeter, är ett typiskt utslag av en situation, där rotlösa storstadsexistenser griper efter halmstrån och i sin ensamhet tyr sig till närmaste röst att lyssna till. Där det strömlinjeformade förnuftet gjort den egna miljön till ett betonggiutet förstadsghetto, blir de svarta mässorna en romantisk lockelse i det eviga höstmörkret. Människorna har förlorat sin känsla av en personlig roll i ett gripbart livssammanhang.

Också här innebär korporatismen en genomgripande förändring. Varje människa blir en integrerad del i en konkret arbetsgemenskap. Hon får en roll att spela, en egen roll. Här kolliderar korporatismen med det demokratiska jämlikhetsidealet. Eftersom alla människor inte är lika vare sig i fallenhet eller önskemål, är det helt enkelt onaturligt att söka tilldela alla en och samma likartade roll att spela. Målet är inte att ge alla ett och detsamma i namn av en jämlikhet, som ingen bett om. Målet är att ge var och en den roll som han eller hon bäst trivs med, och att sedan ge alla roller samma mänskliga värdighet. Av den som fick fem pund begärdes tio, av den som fick två begärdes fyra. Men båda prestationerna värderades lika. Ty var och en hade handlat efter måttet av sina krafter.

Korporatismen ersätter den datastyrda massans jättekollektiv med de organiserade gruppernas fria samverkan. Genom att varje människa ges en bestämd plats i en organiserad gemenskap, får hon en naturlig plattform att stå på, från vilken hon har möjlighet att överblicka sammanhangen i sin tillvaro på ett helt annat sätt än hon kan enbart från platsen vid ett löpande band eller från den opersonliga lägenheten i ett höghus.

Korporatismen har också sin ideologiska aspekt. Den är icke den minst viktiga. De politiska ideologierna har i modern tid utgjort ett sällsamt ackompanjement till den sociala och ekonomiska utvecklingen. Liberalismen växte fram som den frammarscherande borgarklassens politiska trosbekännelse. Den

hävde individens rätt gentemot sociala skrankor och autoritära institutioner. Den bars upp av en tro på människan, som var i släkt med kristendomens hävdande av människovärdet. Den uppfattade ståndssamhällets lagbundna ordning som ett våld på naturen. Den dag alla skrankor fallit skulle krafternas naturliga harmoni ta ut sin rätt. Människan var innerst inne förnuftig. Om alla fritt finge tillgodose sina egna verkliga intressen, skulle detta leda fram till allas lycka. Som förnuftsvarelse skulle människan i sin egenskap av homo economicus alltid handla inte bara i sitt eget utan även i sina medmänniskors intresse. Så vacker ter den sig, kapitalismens ideologi. Och så fjärran är den från den verklighet som blev följden av dess politiska genomslagskraft.

Den socialt undergrävd adels apologeter var skarpögda, när det gällde att upptäcka den nya klassens svagheter. Konservatismen växte fram som ett försvaret för det gamla samhället och blev därför till en början antiliberal och antikapitalistisk. Den kom i sin kritik av det framväxande nya att bli i släkt med de socialistiska idéer som gav uttryck åt den nya arbetarklassens intressen, och som i sammanhållning och klassolidaritet såg vägen till en bättre ställning för de undertryckta massorna. Liberalismens ursprungliga idealism förflyktigades snart inför den nya verklighetens brutala erfarenheter. Den fria konkurrensen var också en konkurrens om arbetsplatserna och drev därför arbetarklassen in i en allt djupare misär. Det var detta som drev Marx att opponera sig mot idealismen, utsugarnas skönmålade skalkeskjul. Liksom liberalismen hade predikat en konkurrens, som i verkligheten blev allt hårdare och hänsynslösare, predikade Marx samma konkurrens men inte mellan företagen utan mellan klasserna. Den kapitalistiska världens cyniska maktkamp om materiella förmåner, om råvarukällor och avsättningsmarknader, fick sin motsvarighet i läran om klasskampen och dess slutfas, den proletära revolutionen. Både liberalism och socialism hamnade till sist i den ensidiga materialismens gastkramning; för båda fanns det bara ett väsentligt värde: standarden.

Den ursprungliga konservatismen med dess lära om det organiskt vuxnas livskraft, om nationens gemenskap och det historiskt framvuxna mönstrets ofrånkomlighet och värde, ersattes snart av en konservativ liberalism, för vilken den framgångsrike var den progressive, allt i överensstämmelse med Darwins lära om arternas uppkomst ur kampen för tillvaron. Denna form av liberalism blev den nya storbürgerlighetens ideologi, medan småborgarna i en av socialismen påverkad socialliberalism fann sitt ideologiska uttryck. Marxismen reviderades till demokratisk reformism och fick starka beröringspunkter med socialliberalismen, medan en ortodox ränning från den revolutionära klasskampsläran levde kvar och gav upphov till kommunismen.

Gemensam för alla dessa ideologier är emellertid överbetoningen av de materiella faktorernas roll på de ideella och de psykologiska bekostnad. På sätt

och vis kan man säga, att fascism och nationalsocialism blev en revolt mot denna överbetoning av det materiella liksom mot den brutala konkurrensmentaliteten både i dess liberala och socialistiska dräkt. Men i stället kom dessa nya ideologier att hävda konkurrenskampen mellan nationerna, fascismen i sina imperiedrömmar och nationalsocialismen i sin Darwininspirerade raskampslära, som banade väg för dess slutliga undergång. Det var den oförenliga motsatsen mellan korporatism och imperialism, mellan folkgemenskap och rashierarki, som gjorde mellankrigstidens ideologier till experiment, dömda att till sist misslyckas.

Det andra världskrigets utgång medförde en triumf för 1800-talets ideologier och därmed för det ensidigt materialistiska synsättet. Kriget blev en seger för demokratin, och de demokratiska ideologierna, demokratisk liberalism, demokratisk socialism och demokratisk konservatism smälte delvis samman i en gemensam demokratisk överideologi, som blev ett ideologiskt instrument för den framväxande teknokratin. Så småningom utvecklade det sig vissa extremvarianter av denna ideologi, den nya individualismen till höger och nymarxismen till vänster. Den nya individualismen utvecklades i Förenta Staterna som en hybrid mellan kapitalistiska idéer och nybygggarromantik. Den knöt an till äldre skeden i amerikansk utveckling och blev som flykt från den moderna verkligheten en parallellföreteelse till den socialistiskt färgade Robinson Crusoe-filosofi som i Herbert Marcuse fick sin namnkunnigaste företrädare. Med honom kommer vi över till nymarxismen, som han tidvis stått nära utan att i egentlig mening ha varit marxist. För nymarxisterna hade Marx mer än hundra år gamla samhällsanalys blivit ett evangelium. Deras dröm om den frälsande revolutionen, deras dyrkan av Fidel Castro, Che Guevara och Ho Chi-minh var ett uttryck för samma verklighetsflykt som de amerikanska nybygggarromantikernas.

I själva verket är dessa åskådningar ingenting annat än varianter av den härskande demokratismen. Sammalunda är fallet med 70-talets gröna väg, en vakendröm om gröna, mörka skogar och blå vatten mitt i den sterila storstadsöknen. Den ideologiska likriktningen i dagens demokrati har gjort verklighetsflykten till en psykologisk säkerhetsventil, extremformerna av det bestående till temperamentsutbrott, tolerabla på grund av sin ofarlighet.

Det är mot denna bakgrund som korporatismen i dess moderna form blivit det ideologiska alternativet. Korporatismen framträder över hela linjen som en strävan till syntes, en paradoxens ideologi om man så vill. Vi möter detta faktum i motsatsparen planhushållning — marknadsekonomi, personlighet — gemenskap, medbestämmande — ledarskap, välbefinnande — offervilja, vardagsmännisklighet — heroism, decentralisering — statsvilja, tradition — modernism, nationellt medvetande — övernationell samverkan. Den moderna korporatismen har

anpassats till det kärvarare klimat, som utvecklingen råkat in i, präglat av förgiftningssymptomen i naturen och atomhotet över världen. Men samtidigt har den sina rötter i en tid, som ännu präglades av framstegstro och optimism. Den är en strävan att se problemen i vitögat, sådana de verkligen är, men att inte kapitulera för svårigheterna utan finna nya samhällsformer, nya vägar, nya mänskliga ideal för att övervinna svårigheterna och åter föra mänskligheten framåt. På så sätt är korporatismen utformad för att bli den sjunde industriella periodens ideologiska förtecken.

Det är självfallet att en sammanfattning alltid innebär en viss upprepning av synpunkter som redan behandlats. Diskussionen kring korporatismen har emellertid varit så förvirrad, att en någorlunda allsidig belysning är nödvändig. Själva begreppet korporatism har i alltför stor utsträckning identifierats med det fascistiska experimentet eller den ensidigt konservativa idétraditionen i europeisk utveckling. Det är därför ofrånkomligt, att man söker ge en bild av dess åt olika håll förgrenade rotnät i det förflutna och dess förankring i den västerländska utvecklingen över huvud taget. Som en modern form för frihet, rättssäkerhet och folkligt medinflytande och som en brygga mellan olika nationella mönster kan den bli nyckeln till framtiden, om vi med goda makters hjälp kan nå fram till tröskeln av ett förenat, fritt och korporativt Europa.

Man har ibland brukat jämföra den moderna korporatismen med det medeltida skråväsendet. Samma jämförelse har även drabbat fackföreningsrörelsen. Skråväsendet har uppfattats som en tvångströja på människorna; motsatsen till den frihet som nutida demokrati eftersträvat, och som man sett manifesterad i kapitalismens fria marknadshushållning. Från framför allt socialdemokratiskt håll har dessa jämförelser tillbakavisats. Man har pekat på den ofrihet som den enskilda människan kan försättas i främst på grund av den koncentrations-tendens som gör sig gällande inom det kapitalistiska systemet. Kronans frihet vid varje inköp har skapat en graderad frihet, störst för de högsta inkomstagarna och lägst för de fattiga. Man har hävdat att regleringsåtgärder, som begränsat de största inkomsttagarnas frihet, har ökat friheten för de många. Slutsatsen har blivit, att en frihet spridd till de många alltid måste vara en begränsad frihet.

Jämförelsen mellan korporatism och skråväsen är emellertid inte enbart negativ. Vi minns de gamla skråna från deras sista period, när industrialismen började göra sig gällande och skråförordningarna blev hopplöst förlegade. Vi minns systemet i dess åldrande och degenerade skede. När det en gång var ungt, när skråna växte fram i de norditalienska städerna på 1100-talet som sammanslutningar av olika hantverksutövare för att gemensamt hävda varje grups inte bara intressen utan också verksamhet och yrkesetik, var detta system i verkligheten frihetens gryning i Europa. Skråna var en sammanslutning, som reglerade arbetet inom en viss produktionsgren, och som garanterade dess utövare ett rättsskydd och en viss social säkerhet gentemot myndigheter och makthavare. Skråna blev den sociala organisationsformen i de växande norditalienska städerna, och därifrån spred sig systemet till hela Europa. Skråna var företrädare i stadens styrelse. Det germanska folkslag som med goter och longobarder hade förnyat den italienska befolkningen särskilt i norr, hade möjliggjort en uppblomstring just av städerna, samtidigt

som jordbrukets metoder förbättrats. Longobardriket i norra och mellersta Italien höll sig med särskilda gränsorter, som utgjorde en viktig del av försvaret utåt. Dessa germanbefolkade gränsorter blev sedan den folkreservoar ur vilken de uppblomstrande städerna rekryterade sin svällande befolkning. Det var ur detta befolkningsskikt som hantverket fick sina utövare. De företrädde en frihetsvilja och en handlingskraft, som kom att bära upp den ekonomiska utvecklingen fram emot högmedeltiden.

Det är inte tvivel om att det finns ett starkt drag av korporatism över dessa tidiga hantverkarrepubliker. När kejsar Fredrik Barbarossa sökte inskränka de norditalienska städernas självständighet, samlade de sig till motvärn, och vid Legnano besegrades kejsarens riddarhär av hantverkarrepublikernas stridskrafter. Det var korporatismens första stora triumf i Europa, ett vittnesbörd om dess inneboende styrka. Varken kejsare, påvar eller adelsherrar förmådde kuva dem. Korporatismens tillbakagång och fall under medeltiden förorsakades av helt andra krafter, de så småningom framväxande kapitalistiska köpmannagrupperna.

Det var handeln som växte fram i korstågens släptåg, som gjorde det rörliga kapitalet till en allt inflytelserikare faktor i den ekonomiska och sociala utvecklingen. 1300- och 1400-talens kapitalism hade sin udd riktad åt tre håll. Den stod i harnesk både mot den jordägande adeln, mot kyrkan och mot hantverkarna. De adliga stormagnaterna insåg emellertid snart, att styrkan låg i handeln, inte i jordbesittningen. De blev därför ofta själva storköpmän och lät sina döttrar gifta sig med rika borgarsöner eller sina söner med rika borgardöttrar. Inför denna kombination tvingades kyrkan att steg för steg ge vika. Dess förbud mot räntan luckrades upp. Dess krav på skäligt pris naggades i kanten. Kyrkan började själv placera pengar i vinstgivande företag. Det finns åtskilliga drag i denna utveckling som påminner om den sociala omvälvningen efter industrialismens uppkomst. Typiskt är exempelvis, att när Florens fick sin nya författning 1293, var det den nya köpmannaklassen, som med Cosimo di Medici som ledare tog hem spelet. Men formellt gav författningen hantverksskråna en dominerande ställning. Medeltidskorporatismen användes här på samma sätt som demokratin på 1800-talet utnyttjades av det nya industrikapitalet. Det är också typiskt, att det var marknadskrafternas ohämmade spel, som bröt ner medeltidskorporatismen och skapade ett nytt halvt liveget arbetarproletariat i städerna.

Det finns mot bakgrunden av denna utveckling anledning att uppmärksamma olikheterna mellan skråväsendet och den moderna korporatismen. Det bör då först konstateras, att den sociala bakgrunden i dag är en annan. Kapitalismen befinner sig i dag på retur överallt i världen. I stället är det den nya teknokratien, ett toppskikt av toppolitiker, organisationspampar, storföretagare och

högre ämbetsmän, som hotar det folkliga medinflytandet. Det främsta motmedlet mot denna utveckling är den korporativa företagsreformen. I stället för den motsättning mellan kapitalintressenter och anställda som teknokratin i sin maktexpansion kan spela på, skapas det en intressegemenskap inom företagen gentemot en teknokratisk maktapparat, som därmed ter sig mindre hotfull. Den medeltida korporatismen gick under, när storköpmännen släppte lös de fria marknadskrafterna; den moderna korporatismen växer fram i ett läge, där marknadskrafterna helt håller på att klavbindas av en teknokratisk dirigism.

Därtill kommer ännu en olikhet. Skråväsendet var en del av ett samhällssystem, som präglades av ståndordningen. Det tillämpades blott inom ett enda stånd och påverkades följaktligen av de ståndshierarkiska principer som behärskade samhället i stort. Den moderna korporatismen omfattar hela samhället och framträder som uttryck för en målmedveten strävan hän mot ett klasslöst samhälle. Det medeltida skråväsendet tillerkände varje skrå en monopolställning inom sitt verksamhetsområde. Yrkesutövarna var skyldiga att foga sig i de former för arbete och produktion som skrået föreskrev. Den moderna korporatismen förutsätter fri etableringsrätt. Ingen korporation kan hindra uppkomsten av nya företag. Ingen korporativ myndighet kan föreskriva produktionsmetoder, om man undantar bestämmelser som avser att skydda miljön. Denna begränsning av produktionsmetodernas frihet föreligger emellertid redan nu och innebär följaktligen inte något nytt. Snarare kan man väl säga, att korporationerna som medintressenter i miljöskyddet måste betecknas som en avgjord fördel.

Man brukar betrakta renässansen som början till den moderna västerländska kulturens utveckling, slutet på medeltidens mörker. Men gränslinjen har flyttats allt längre bakåt. 1200-talets skolastiska filosofi, enhetlig och vitt omfamnande som en gotisk katedral, framstår inte längre som ett uttryck för kulturell nedgång. Dess störste man, Thomas av Aquino, som gick ur tiden för 700 år sedan, har i våra dagar fått en förnyad aktualitet genom sin strävan att smälta samman religiös tro och naturvetenskapliga iakttagelser till en sammanhängande tankebyggnad. Högmedeltidens sociala tänkande är i icke ringa utsträckning ett försök att tillämpa kristen etik i samhällslivet. Det fanns i skråväsendets byggnad en avsikt att garantera varje människas värde i gemenskapen. Skrået skulle svara för varans kvalitet och prisets skälighet. Proletariatet var ännu inte uppfunnet. Arbetaren var sin lön värd, och profiten, storsvinsterna på andras bekostnad, framstod i ljuset av kyrkans budskap som en styggelse. Över skrån och stånd välvde sig rikstanken, manifesterad i kejsarmakten. Den främste tolken av detta medeltida ideal var Dante, som ännu i denna dag framstår som den ypperste bland medeltidens författare, levande ännu efter århundradens förändringar. Men katedralen vittrade sönder. Kejsar-

makten, Europatankens första stora manifestation, blev en litterär dröm. Hantverkarkorporatismen blev en kvardröjande form utan verkligt innehåll. En gång var den frihetens gryning. Renässansen blev dess solnedgång. Nya epoker har grytt sedan dess och slutat i skymning. Står vi i dag vid en ny startpunkt? Det finns åtskilligt, som pekar i den riktningen. Optimismen från seklets början har förbytt i pessimism. Industrialismen, som skulle lyfta mänskligheten upp på ett högre livsplan, där vi skulle få uppleva kulturens spridning till allt bredare folklager, befriade av maskinerna från musklernas slaveri, har plötsligt visat sina skuggsidor. Det finns gift i maten vi äter. Sjöarna dör. Äarna görs om till kloaker. Själva världshavet hotas av de ständiga oljeutsläppen eller gifterna från industriernas avfallstunnlar. Har vi passerat kulmen? Är vi oåterkalleligen på väg nedåt? Likheten med senantiken är påtaglig. Frågorna måste ställas. Och de har ställts. Energikällorna kan tryta. Gruvorna kan bli tomma gapande hål i marken. Det är vi själva som ensamma kan avgöra vart vägen skall bära oss.

Vi själva... Knappt har vi uttalat detta, innan någon pekar på vår vanmakt. Vad kan egentligen den enskilde göra i en värld, där makten ligger i händerna på ett fåtal, och där allt avgörs över våra huvud? Vi är nummer i en statistik, kuggar i ett maskineri, namnlösa i en massa. Vi drivs av krafter som vi inte behärskar, i en riktning som vi inte känner. Det är inför denna känsla av vanmakt som korporatismen vill återge människan en fast plattform att stå på, en egen utsiktspunkt i en tillvaro, som blir alltmer komplicerad. Korporatismen är den lilla enhetens renässans, den samhällsform som återger varje människa en egen personligt präglad roll i skeendet. Den demokratiska jämlikhetsläran har motverkat sin egen avsikt. Den har berövat människan hennes särprägel som individ, som personlighet. Den nya individualismen har framträtt som en reaktion mot jämlikhetsdogmens kollektivering av tillvaron. I själva verket innebär den bara ett återinförande av djungelkampen mellan starka och svaga. Det är inte säkert, att den i en viss situation starkaste är den värdefullaste. Ty en människas styrka är beroende av den situation i vilken hon befinner sig. Forskaren på sin institution behöver andra egenskaper än industrichefen på sitt kontor. Politikern, som skall samordna krafterna i ett fritt samhälle, behöver andra egenskaper än generalen, som skall leda ett fälttåg. I en krigssituation är det generalen som är den starkaste. I ett läge av fred och samförstånd kan han bli en black om foten för utvecklingen, om han inte håller sig till sitt yrke. De egenskaper som ledde till framgång under det industriella genombrottsskedet på 1800-talet, är inte desamma som leder till framgång i dag, när de intellektuella kvalifikationerna börjat bli utslagsgivande. Korporatismen har ersatt den demokratiska jämlikhetsideologin med tesen om det olikas likavärde. Genom att anpassa samhällsstrukturen till verksamhetsområdena och skapa möjligheter till befordran och avancemang inom alla områden söker korporatismen ge de mest skilda människotyper chans att göra

sig gällande och göra en egen personligt färgad insats. Jämlikhetens primitiva och enkelriktade talkör har den ersatt med rollerna i ett drama, där alla spelar med.

Hur mycket nya uppfinningar, nyupptäckta råvaror eller oförutsedda energikällor än kommer att möjliggöra en framtida standardökning, kommer våra resurser ändå alltid att vara begränsade. Västerlandet lever i dag över sina tillgångar. Det är den yttersta orsaken till den permanenta inflationen, som tickar och tickar likt dödsuren i dess väggar. Endast genom att så många som möjligt görs medvetna om lägets faktiska beskaffenhet och ges möjlighet till en egen insats i skeendet kan vi möta de problem som pessimisterna gjort olösbara, men som mänsklig fantasi, mänsklig solidaritet och mänsklig prestationsförmåga bör ha alla möjligheter att till sist klara av.

Korporatismen är inte någon evighetslösning av samhällsproblemen. Någon sådan finns inte. Den är en lösning av problemen i dag. Den kommer att skapa nya problem, som kräver nya lösningar. Men det är i dag vi har att göra vår insats. Det är i dag vi måste skapa de nya garantierna för hotade västerländska värden. Det är i dag vi måste möta de hot som miljöförstöring och råvaruknapphet ställer oss inför. Visst finns det innerst inne ett utopiskt drag i korporatismen. Det finns det i varje ideologi, som har en medveten strävan att förverkliga något eller några av våra innersta värden. Men utan utopier skulle vi sjunka ner till en vegeterande och passiv tillvaro nedom det mänskligas gräns. Låt oss se verkligheten i ögonen sådan den är, verkligheten med sina sociala konflikter, sin politiska maktkamp, sina krig och sin terror. Låt oss tillsammans sätta oss ner och diskutera, hur vi skall kunna undanröja svårighet efter svårighet. Låt oss inte väja för det mödosamma, det tålmodsprövande i det vardagsstämda detaljarbete som därvid är nödvändigt. Låt oss med troheten i det lilla lägga grunden till vad mer är. Men låt oss därför inte kväva vår drift att drömma. Det är vår fantasi, vår kombinationsförmåga, som i förening med vår vilja till handling och insats kan säkra vår framtid.

Pampvälde. Smygsocialisering. Monopolkapitalism. Skatteutplundring. Det är ord, som virvlar runt i den politiska debatten. Och bakom dessa ord skymtar fruktan för ett teknokratiskt överklassamhälle, utåt förklätt som demokrati. Behovet av ett alternativ växer sig allt starkare.

I detta läge har ordet "korporatism" allt oftare dykt upp i debatten. Med vad är korporatism? De flesta har ingen aning om det.

I denna bok ges för första gången en framställning av den moderna korporatismen, den tredje vägen mellan kapitalism och kommunism. Här tecknas dess grundsyn och dess förhållande till aktuella problem. På dessa sidor skildras den korporativa företagsreformen "det självägande företaget", vidare korporationernas uppbyggnad, de interkorporativa organisationernas roll, korporatismens förhållande till staten, till planhushållning och marknadsekonomi, till samhällsstruktur, socialpolitik och klassutjämning, korporatismen som kulturförnyelse och som medel i kampen mot miljöhotet, korporatismen och minoriteterna, regionerna och de mellanfolkliga problemen, icke minst Europatanken. Korporatismen sätts in i sitt historiska sammanhang.

Ideologiskt centrum för korporatismen sänder ut denna bok som en sammanfattande inledning till en diskussion kring korporatismen och de aktuella samhällsfrågorna. Den torde därmed fylla en lucka i svensk samhällslitteratur.

ideologiskt centrum för korporatismen

ISBN 91-970057-0-3